

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Συγγραφέας: **ΜΙΧ. Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν έγκρισης του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΜΙΧ. Χ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Η συγγραφή και η επιστημονική
επιμέλεια του βιβλίου
πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα
του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ**

ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ – ΛΥΚΕΙΟΥ

Τόμος 4ος

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

Το βιβλίο αυτό είναι συνοψισμένη μορφή του έργου «Γραμματική της αρχαίας ελληνικής» του Μιχ. Χ. Οικονόμου, έκδοσης 1971 του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη).

Η συνόψιση του βιβλίου έγινε με ευθύνη του Κέντρου Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμορφώσεως (ΚΕΜΕ).

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

(Ανεξάρτητα από το γένος, τον αριθμό και την πτώση της κάθε συντομογραφίας, νοούνται ανάλογα με τα συμφραζόμενα, και τα άλλα γένη, οι πτώσεις και οι αριθμοί, καθώς και τα παράγωγα επιρρήματα).

αδύν(ατο)	αριθμ-ητ(ικό)
αθροιστ(ικό)	αρ-ιθμ(ός)
αιγυπτ(ιακός)	αρσ-εν(ικό)
αιτ-ιατ(ική)	αρχ(αίος)
αιτιολογ(ικός)	αρχ(ικός)
αι(ώνας)	ασυναίρ(ετος)
αμετάβ(ατο)	απτ(ικός)
αναδιπλ(ασιασμός)	αύξ(ηση)
αναφορ(ικός)	αφηρημ(ένο)
αντίθ(ετο)	αφωνόλ(ηκτα)
αντων(υμία)	άχρ(ηστος)
ανώμ(αλο)	αχώρ(ιστο)
αόρ(ιστος)	βαρύτ(ονα)
απαρ-έμφ(ατο)	βλ(έπε)
αποθετ(ικό)	γεν(ική)
απρόσ(ωπο)	γραμμ(ατικός)

δευτερόκλ(ιτα)	ευκτ(ική)
δηλ(αδή)	εύχρ(ηστος)
διαζευκτ(ικός)	θ(έμα)
διάθ(εση)	θέμ(ατος)
δικατάλ(ηκτα)	θεματ(ικό)
δοτ(ική)	θετ(ικός)
δυϊκ(ός)	θηλ(υκό)
ελλ-ην(ικός)	ιστ(ορικοί)
εμπρόθ(ετος)	ιων(ικό)
ενεργ-ητ(ικός)	κ(αι) ακόλουθα [ύστε-
ενεστ-ώτ(ας)	ρα από αριθμό]
ενεστ-ωτ(ικός)	κ(αι) ά(λλα)
εν-ικ(ός)	κ(αι) α(λλού)
ενν(οεΐται)	κ(αι) εξής)
ενρινόλ(ηκτα)	κ(αι) τ(α) λ(οιπά)
επίθ(ετο)	κατ-άλ(ηξη)
επιθ(ετικός)	κατάλ(ογος)
επίρρ(ημα)	καταχρηστ(ικός)
επιρρ(ηματικός)	κάτ(οικος)
επιφων(ήματα)	κεφ(άλαιο)
επιφωνηματ(ικός)	κλ-ητ(ική)

κλ-ίσ(η)

κύρ(ιο)

κυριολ(εκτικά)

λ(έξη)

λ(όγου) χ(άρη)

μέλλ-οντ(ας)

μέσ(ος)

μεταβ(ατικό)

μ(ε)τ(α)β(ατικό)

μεταγ-εν(έστερος)

μ(ε)τ(α)γ(ε)ν(έστερο)

μετάθ(εση)

μεταφορ(ικά)

μ(ε)τ(α)φ(ορικά)

μ(ετά) Χ(ριστόν)

μετ(οχή)

μονολεκτ(ικός)

Νεοελλ-ην(ική)

Γραμμ(ατική)

νεοελλ(ηνικός)

νεότ(ερα)

οδοντ(ικός)

Ο(ργανισμός) Ε(κδόσεως)

Σ(χολικών) Β(ιβλίων)

ομηρ(ικό)

όν(ομα)

ον-όμ(ατα)

ον-ομ-αστ(ική)

οξύτ(ονα)

ορθογραφ(ικός)

οριστ(ική)

ουδ-έτ(ερο)

ουσ-ιαστ(ικό)

παθ-ητ(ικός)

π(αρά)β(αλε)

παράγ(ωγα)

παραγωγ(ικός)

π(αραδείγματος) χ(άρη)

παρακ-είμ(ενος)

π(α)ρ(α)κ(εί)μ(ενος)

παρασύνθ(ετο)

παρατ-ατ(ικός)

π(α)ρ(α)τ(α)τικός

παραχωρητ(ικός)

παροξύτ(ονα)

περισπώμ(ενα)

περιφρ-αστ(ικός)

πίν(ακας)

πλ-ηθ-υντ(ικός)

ποιητ(ικός)

πρόθ(εση)

προσδ(ιορισμός)

προσηγ-ορ(ικό)

προστ-ακτ(ική)

προσ-ωπ(ικός)

πρόσ(ωπο)

προφ(έρεται)

προφ(ορά)

π(ρο) Χ(ριστού)

ρ-ήμ(α)

ρ-ημ-ατ(ικός)

σ-ελ(ίδα)

σημ(είωση)

σημασ(ία)

σιγμόλ(ηκτα)

σπάν(ια)

σπαν(ιότερα)

στερητ(ικό)

συγκρ(ιτικός)

συγχων(ευμένη)

συζ(υγία)

συμπερασματ(ικός)

σύμφ(ωνο)

συμφωνόλ(ηκτα)

συναίρ(εση)

σύνδ(εσμος)

συνηθ(έστερα)

συνήθ(ως)

συνηρ-ημ(ένος)

συνθ-ετ(ικό)

σύνθ(ετο)

συντ-ελ-εσμ(ένος)

συνών(υμα)

τρικατάλ(ηκτα)

υγρόλ(ηκτα)

υπερθ(ετικός)

υπερσ-υντ-έλ(ικός)

υποθετ(ικός)

υποκείμ(ενο)

υποκορ(ιστικό)

υποσημ(είωση)

υπ-οτ-ακτ(ική)

φων(ήεν)

φωνηεντόλ(ηκτα)

χαρακτ(ήρας)

χρον(ικός)

χρ(όνοι)

§ παράγραφος

§§ παράγραφοι

˘ θέση βραχύχρονου

φωνήεντος

ˉ θέση μακρόχρονου

φωνήεντος

28ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΟΡΙΣΤΟΙ Β΄ ΒΑΡΥΤΟΝΩΝ ΡΗΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΚΛΙΝΟΝΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ ΣΕ -ΜΙ

349. Μερικά βαρύτονα ρήματα (της α΄ συζυγίας) σχηματίζουν αόριστο β΄ κατά τα ρήματα σε -μι, που κλί-
νεται όπως ο αόρ. ἔστην (βλ. § 339, Α΄, 2).

Τα ρήματα αυτά έχουν ρηματ. θέμα ισχυρό και αδύ-
νατο, δηλ. έχουν χαρακτήρα:

- 1) η και ᾱ: βαίνω, αόρ. β΄ ἔ-βη-ν (ρ. θ. βη-, βᾶ-)
φθάνω, αόρ. β΄ ἔ-φθη-ν (ρ. θ. φθη-,
φθᾶ-)
- 2) ā και ᾶ: (ἀπο)-δι-δρά-σκ-ω, αόρ. β΄ (ἀπ)έ-δρᾶ-ν
(ρ. θ. δρᾶ-, δρᾶ-)
γηρά-σκ-ω, αόρ. β΄ ἐ-γήρᾶ-ν (ρ. θ.
γηρᾶ-, γηρᾶ-)
- 3) η και ε: ῥέω, αόρ. β΄ ἐρ-ρύη-ν (ρ. θ. ῥυη-, ῥυε-)
- 4) ω και ο: ἀλ-ίσκ-ομαι, αόρ. β΄ ἐ-άλω-ν (θ. άλω-,
άλο-) (βλ. § 354)
γι-γνώ-σκ-ω, αόρ. β΄ ἔ-γνω-ν (θ. γνω-,
γνο-) (βλ. § 356)
ζῶ, αόρ. β΄ ἐ-βίω-ν (θ. βιω-, βιο-)
- 5) ū και ũ: δύ-ομαι, αόρ. β΄ ἔ-δῦ-ν (ρ. θ. δῦ-, δῦ-)
φύ-ομαι, αόρ. β΄ ἔ-φῦ-ν (ρ. θ. φῦ-, φῦ-)

350. Παραδείγματα

Οριστική					
θ. βη-, βᾶ-	θ. δρᾶ-, δρᾶ-	θ. ῥυη-, ῥυε-	θ. γνω-, γνο-	θ. δῦ-, δῦ	
ἔ-βη-ν	ἔ-δρᾶ-ν	ἔρρῦη-ν	ἔ-γνω-ν	ἔ-δῦ-ν	
ἔ-βη-ς	ἔ-δρα-ς	ἔρρῦη-ς	ἔ-γνω-ς	ἔ-δου-ς	
ἔ-βη	ἔ-δρα	ἔρρῦη	ἔ-γνω	ἔ-δου	
ἔ-βη-μεν	ἔ-δρα-μεν	ἔρρῦη-μεν	ἔ-γνω-μεν	ἔ-δου-μεν	
ἔ-βη-τε	ἔ-δρα-τε	ἔρρῦη-τε	ἔ-γνω-τε	ἔ-δου-τε	
ἔ-βη-σαν	ἔ-δρα-σαν	ἔρρῦη-σαν	ἔ-γνω-σαν	ἔ-δου-σαν	
ἔ-βη-τον	ἔ-δρα-τον	ἔρρῦη-τον	ἔ-γνω-τον	ἔ-δου-τον	
ἔ-βή-την	ἔ-δρά-την	ἔρρῦή-την	ἔ-γνώ-την	ἔ-δύ-την	

Υποτακτική			
βῶ ¹	δρῶ ¹	ῥυῶ ¹	γνώ ¹
βῆς	δρᾶς	ῥυῆς	γνώς
βῆς	δρᾶ	ῥυῆ	γνώ
βῶμεν κτλ.	δρῶμεν κτλ.	ῥυῶμεν κτλ.	γνώμεν κτλ.
Ευκτική			
βαίη-ν	δραίη-ν	ῥυείη-ν	γνοίη-ν
βαίη-ς	δραίη-ς	ῥυείη-ς	γνοίη-ς
βαίη	δραίη	ῥυείη	γνοίη
κτλ.	κτλ.	κτλ.	κτλ.

1. Οι τύποι της υποτ. είναι συνηρημένοι: (βή-ω) βῶ, (δρά-ω) δρῶ, (ῥυή-ω) ῥυῶ, (γνώ-ω) γνώ· πβ. (στή-ω) στῶ, (θή-ω) θῶ, (δώ-ω) δῶ.

Προστακτική	
βῆ-θι	δῶ-θι
βή-τω	γνώ-τω
βῆ-τε	γνώ-τε
βά-ντων ἢ	γνό-ντων ἢ
βή-τωσαν	γνώ-τωσαν
κτλ.	κτλ.
	Απαρ.
βῆ-ναι	ῥυῆ-ναι
	δῶ-ναι

Μετοχή					
βὰς (βάντος)	δράς (δράντος)	ρῦεῖς (ρῦέντος)	γνοῦς (γνόντος)	δῦς (δύντος)	
βᾶσα	δρᾶσα	ρῦεῖσα	γνοῦσα	δῦσα	
(βάσης)	(δράσης)	(ρυείσης)	(γνούσης)	(δύσης)	
βὰν	δρὰν	ρῦέν	γνὸν	δύν	
(βάντος)	(δράντος)	(ρῦέντος)	(γνόντος)	(δύντος)	

29ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΛΛΑ ΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ Β΄ ΣΥΖΥΓΙΑΣ (ΣΕ -ΜΙ)

351. Άλλα ρήματα που κλίνονται ολικά ή μερικά κατά τα ρήματα σε -μι με διάφορες ανωμαλίες είναι τα εξής:

- 1) Το ρ. εἶμι (= είμαι). Βλ. § 274-275.
- 2) Το ρ. εἶμι (= θα πάω), (ρ. θ. ισχυρό εἶ-, αδύνατο ἶ-):

Οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός
εἶμι	ἦ-α ή ἦ-ειν
εἶ	ἦ-εις ή ἦ-εισθα
εἶ-σι(ν)	ἦ-ει
ἴ-μεν	ἦ-μεν
ἴ-τε	ἦ-τε
ἴ-ασι(ν)	ἦ-σαν ή ἦ-εσαν
ἴ-τον	ἦ-τον
ἴ-τον	ἦ-την

ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ**ΕΥΚΤΙΚΗ****ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ****Ενεστώτας**

ἴ-ω

ἴ-οιμι ἢ ἰ-οίην

—

ἴ-ης

ἴ-οις ἢ ἰ-οίης

ἴθι

ἴ-η

ἴ-οι ἢ ἰ-οίη

ἴ-τω

ἴ-ωμεν

ἴ-οιμεν

—

ἴ-ητε

ἴ-οιτε

ἴ-τε

ἴ-ωσι(ν)

ἴ-οιεν

ἰ-όντων ἢ ἴ-τωσαν

ἴ-ητον

ἴ-οιτον

ἴ-τον

ἴ-ητον

ἰ-οίτην

ἴ-των

Απαρ. ἰ-έναι. Μετοχή ἰ-ὼν (ἰόντος), ἰ-οῦσα (ιούσης), ἰ-ὸν (ἰόντος).

Ρημ. επίθ. ἰ-τὸς (ἀμαξ-ιτός), ἰ-τέον. Παράγ. εἰς-ι-τήριος κτλ.

3) Το ρ. φημί (= 1) λέω· 2) συμφωνώ· 3) ισχυρίζομαι), (ρ. θ. ισχυρό φη-, αδύνατο φᾶ):

Οριστική	
Ενεστώτας	Παρατατικός
φη-μί	ἔ-φην
φη-ς (ή φῆ-ς)	ἔ-φη-σθα (ή ἔ-φη-ς)
φη-σὶ(ν)	ἔ-φη
φα-μὲν	ἔ-φα-μεν
φα-τὲ	ἔ-φα-τε
φα-σὶ(ν)	ἔ-φα-σαν
φα-τὸν	ἔ-φα-τον
φα-τὸν	ἔ-φά-την

Απαρ. ενεστ. φά-ναι. Μετοχή ενεστ. φά-σκ-ων, φά-σκ-ουσα, φά-σκ-ον. Μέλλ. φή-σω. Αόρ. ἔ-φη-σα. Ρημ. επίθ. φατός, ἄ-φατος. Παράγ. φήμη, προφήτης κτλ.

Υποτακτική	Ευκτική	Προστακτική
Ενεστώτας		
φῶ	φαίη-ν	—
φῆς	φαίη-ς	φά-θι
φῆ	φαίη	φά-τω
φῶμεν	φαίη-μεν (ή φαῖμεν)	—
φῆτε	φαίη-τε (ή φαῖτε)	φά-τε
φῶσι(ν)	φαί-ησαν (ή φαῖεν)	φά-ντων (ή φά-τωσαν)
φῆτον	φαίη-τον	φά-τον
φῆτον	φαιή-την	φά-των

4) Το ρ. ἤμι (= λέω), (ρ. θ. ἦ-). Εύχρηστος ο παρατ. στο α' ενικό ἦ-ν (= ἔφην) και το γ' ενικό ἦ (= ἔφη), στις παρενθετικές φράσεις: ἦν δ' ἐγὼ (= εἶπα εγώ), ἦ δ' ὅς (= εἶπε αυτός), ἦ δ' ἦ (= εἶπε αυτή).

5) Το ρ. κείμαι (= κείτομαι, είμαι τοποθετημένος), (ρ. θ. κει-). Ενεστώτας με σημασία παρακειμένου του ρ. τίθεμαι (βλ. § 346, β):

Οριστική	Υποτακτική	Ευκτική
κεῖ-μαι	—	—
κεῖ-σαι	—	—
κεῖ-ται	κέ-ηται	κέ-οιτο
κεί-μεθα	—	—
κτλ.	κέ-ησθε κέ-ωνται	— κέ-οιντο

Παρατ. (με σημασία υπερσυντ.) ἐ-κεί-μην, ἔ-κει-σο, ἔ-κει-το κτλ.

Μέλλ. κεί-σομαι, κεί-ση, κεί-σεται κτλ.

Παράγ. κειμήλιον, κοίτη (απ' όπου κοιτίς, κοιτών κτλ.).

6) Το ρ. **κάθημαι** (σύνθετο από την πρόθ. κατὰ και το ποιητ. ρ. ἤμαι· ρ. θ. ἤσ- και ἤ-). Ο ενεστώτας με σημασία παρακειμένου του καθέζομαι:

Οριστική	Υποτακτική	Ευκτική
κάθ-η-μαι	—	καθ-ή-μην
κάθ-η-σαι (κάθη)	—	—
κάθ-η-ται	καθῆται	—
καθ-ή-μεθα	καθώμεθα	—
κτλ.	καθῆσθε καθῶνται	καθ-ῆ-σθε —

Προστακτ.	Απαρ.	Μετοχή
—	κεῖ-σθαι	κεί-μενος
κεῖ-σο		κει-μένη
κεί-σθω		κεί-μενον
—		
κεῖ-σθε		
κτλ.		

Προστακτ.	Απαρ.	Μετοχή
—	καθ-ῆ-σθαι	καθ-ή-μενος
κάθ-η-σο		καθ-η-μένη
καθ-ή-σθω		καθ-ή-μενον
—		
—		
—		

Παρατατ. ἐ-καθ-ή-μην, ἐ-κάθ-η-σο, ἐ-κάθ-η-το κτλ. Και χωρίς αύξηση: καθ-ή-μην, καθ-ῆ-σο, καθ-ῆ-το, καθ-ή-μεθα, καθ-ῆ-σθε, καθ-ῆ-ντο.

Μέλλ. (συνηρ.) καθ-εδοῦμαι, καθ-εδεῖ, καθ-εδεῖται κτλ. (από το καθέζομαι).

7) Το ρ. οἶδα (= ξέρω) (ρ. θ. ισχυρό Φειδ- = εἶδ- και με τροπή του ε σε ο: οἶδ-, αδύνατο θ. Φιδ- = ἰδ-). Το οἶδα είναι παρακείμε. β' του άχρηστου ρ. εἶδω και πήρε σημασία ενεστώτα (βλ. § 359, 2).

Οριστική	Υποτακτική	Ευκτική
οἶδ-α	εἰδῶ	εἰδείη-ν
οἶσθ-α	εἰδῆς	εἰδείη-ς
οἶδ-ε	εἰδῆ	εἰδείη
ἴσ-μεν	εἰδῶμεν	εἰδείη-μεν (εἰδεῖμεν)
ἴσ-τε	εἰδῆτε	εἰδείη-τε (εἰδεῖτε)
ἴσ-ασι(ν)	εἰδῶσι(ν)	εἰδείη-σαν (εἰδεῖεν)
ἴσ-τον	εἰδῆτον	εἰδεῖ-τον
ἴσ-τον	εἰδῆτον	εἰδεί-την

Προστακτ.	Απαρ.	Μετοχή
—	είδ-έναι	είδ-ώς
ἴσ-θι		είδ-υῖα
ἴσ-τω		είδ-ὸς
—		γενική: είδ-ότος
ἴσ-τε		είδ-υίας είδ-ότος
ἴσ-των (ἴστωσαν)		
ἴσ-τον		
ἴσ-των		

Υπερσυντέλ. (με σημασία παρατ.) ἦδ-εἰν ἢ ἦδ-η, ἦδ-εἰς ἢ ἦδ-ησθα, ἦδ-εἰ ἢ ἦδ-εἰν, ἦδ-ε-μεν ἢ ἦσ-μεν, ἦδ-ε-τε ἢ ἦσ-τε, ἦδ-ε-σαν ἢ ἦ-σαν, ἦδ-εἰτον ἢ ἦσ-τον, ἦδ-εἴτην ἢ ἦσ-την.

Μέλλ. εἶ-σομαι και εἰδή-σω. Ρημ. επίθ. ἰσ-τέον. Παράγ. εἶδησις, εἶδος, επίρρ. (από τη μετοχή) εἰδότης (= με επίγνωση, συνειδητά), ἴστωρ (= γνώστης, ἔμπειρος)· απ' αυτό: ἱστορία.

8) Το ρ. **δέδοικα** ἢ **δέδια** (= φοβούμαι), (ρ. θ. ισχυρό δει- και με τροπή του ε σε ο: δει-, αδύνατο θ. δι-). Τούτο είναι παρακείμε. του ἀχρηστού ρ. δείδω και ἔχει σημασία ενεστώτα. Εκτός από τους κανονικούς τύπους (δέδοικα, -κας, -κε κτλ.) ἔχει και ορισμένους εὐχρηστους τύπους κατά τα ρήματα σε -μι (πβ. § 347), δηλ. κλίνεται κατά τον ακόλουθο τρόπο:

Οριστική		Υποτακτική
δέ-δοι-κα	ἢ δέ-δι-α	—
δέ-δοι-κας	δέ-δι-ας	—
δέ-δοι-κε	δέ-δι-ε	δε-δί-η
δε-δοί-καμεν	δέ-δι-μεν	—
δε-δοί-κατε	δέ-δι-τε	—
δε-δοί-κασι(ν)	δε-δί-ασι(ν)	δε-δί-ωσι(ν)

Προστακτ.	Απαρ.	Μετοχή
—	δε-δοι-κέναι	δε-δοι-κώς
(δέ-δι-θι)	ή	δε-δοι-κυῖα
(δε-δί-τω)	δε-δι-έναι	δε-δοι-κός
—		ή δε-δι-ώς
—		δε-δι-υῖα
—		δε-δι-ός

Υπερσυντέλ. (με σημασ. παρατ.) ἐ-δε-δοί-κειν, -κεις, -κει, -κεμεν, -κετε, -κεσαν και ἐ-δέ-δι-σαν. Μέλλ. δεί-σομαι, -σει, -σεται κτλ. Αόρ. ἔ-δει-σα. Παράγ. δεῖ-μα (= τρόμος), δέος ουδ. (= φόβος).

9) Το τέ-θνη-κα (= ἔχω πεθάνει, εἶμαι νεκρός), παρακείμε. του ρ. ἀποθνή-σκω (ρ. θαν-, θνα-, θνη-, θνε-).

Και τούτο εκτός από τους κανονικούς τύπους (τέθηκα, -κας, -κε κτλ.) έχει και τους ακόλουθους τύπους κατά τα ρήματα σε -μι (πβ. § 346):

Οριστ. τέ-θνα-μεν, τέ-θνα-τε, τε-θνα̃-σι(ν). Υπερσυντ. ἐ-τέ-θνα-σαν. Απαρ. τε-θνά-ναι. Μετοχή: τε-θνε-ὼς (γεν. -ῶτος), τε-θνε-ῶσα (γεν. -ώσης), τε-θνε-ὼς ἢ τε-θνε-ὸς (γων. -ῶτος).

10) Το βέβηκα (= έχω βαδίσει), παρακείμε. του ρ. βαίνω (θ. βη-, βᾶ-), που εκτός από τους κανονικούς τύπους έχει και τους ακόλουθους τύπους κατά τα ρήματα σε -μι (πβ. § 346):

Υποτακτική γ' πληθ. βεβῶσι. Μετοχή: βεβῶς, -ῶσα, -ῶς.

11) Το ἔοικα (= μοιάζω· ρ. θ. ισχυρό Fεικ = εἰκ- = και με τροπή του ε σε ο: Fοικ- = οἰκ-· αδύνατο Fικ- = ἰκ-). Τούτο είναι παρακείμενος του άχρηστου ρ. εἶκ-ω και έχει σημασία ενεστώτα. Κλίνεται έτσι: Παρακείμε. Οριστ. ἔ-οικ-α, -ας, -ε, ἐ-οἰκ-αμεν, -ατε, -ασι και εἶξασι (από το εἶκ-σασι). Υποτ. ἐ-οἰκ-ω, -ης, -η κτλ. Ευκτ. ἐ-οἰκ-οιμι, -οις, -οι κτλ. Προστ. λείπει. Απαρ. εἰκ-έναι (και μεταγεν. ἐ-οικ-έναι). Μετ. εἰκῶς (-ότος), εἰκυῖα (-υίας), εἰκὸς (-ότος) (και μεταγ. ἐ-οικ-ῶς, -υῖα, -ός). Υπερσ. (με σημασία παρατ.) ἐ-ῶκ-ειν, ἐ-ῶκ-εις, ἐ-ῶκ-ει κτλ.

12) Το απρόσωπο χρή (= είναι ανάγκη, πρέπει): Οριστ. ενεστ. χρή. Παρατ. χρῆν ἢ ἐχρῆν. Υποτ. χρῆ. Ευκτ. χρειῆ. Απαρ. χρῆναι. Μετοχή μόνο ουδ. τὸ χρεῶν με σημασία ουσιαστικού (βλ. § 152, 1).

13) Το απρόσωπο εἴμαρται (= είναι πεπρωμένο). Τούτο είναι παρακείμε. του ποιητ. ρ. μείρομαι (= παίρνω

το μέρος που μου ανήκει) (ρ. θ. σμερ- (-μερ, -μορ) και σμαρ-).

Εύχρηστοι τύποι: το γ' εν. του παρακ. εἶ-μαρ-ται (από αρχικό τύπο σέ-σμαρ-ται), το γ' εν. του υπερσυντ. εἶ-μαρ-το και η μετοχή του παρακ. εἶμαρμένος (μάλιστα στο θηλ. εἶμαρμένη σαν ουσιαστ. με παράλειψη του μοῖρα).

14) Το απρόσωπο πῆπρωται (= είναι πεπρωμένο). Τούτο είναι παρακείμεν. ρήματος ἀχρηστού στον ενεστώτα, που έχει ἀόρ. β' ἔ-πορ-ον (ποιητ. = ἔδωσα) (ρ. θ. πορ-, με μετάθεση και έκταση του ο: πρω-). Εύχρηστοι τύποι: το γ' εν. του παρακ. πέ-πρω-ται ή πε-πρω-μένον ἔστί, το γ' εν. του υπερσ. ἐ-πέ-πρω-το και η μετοχή του παρακ. ἡ πεπρωμένη (ενν. μοῖρα), τὸ πεπρωμένον (ενν. μέρος).

30ό ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΡΗΜΑΤΑ ΑΝΩΜΑΛΑ, ΑΠΟΘΕΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΩΠΑ

Α' . Ρήματα ανώμαλα

352. Ανώμαλα λέγονται τα ρήματα που παρουσιάζουν διάφορες ανωμαλίες ή κατά το σχηματισμό ή κατά τη σημασία των χρόνων.

1. Ρήματα ανώμαλα κατά το σχηματισμό των χρόνων

Ι. Πρόσφυμα ε

353. Σε μερικά ρήματα το ρηματικό θέμα μεγαλώνει κατά μία συλλαβή παίρνοντας στο τέλος το πρόσφυμα **-ε-**, για να σχηματιστεί το χρονικό θέμα:

α) του ενεστώτα και του παρατατικού: (δοκ-έ-ω) δοκῶ (= φαίνομαι) (ρ. θ. δοκ-, θ. ενεστ. δοκε-), (ῶθ-έ-ω) ῶθῶ (ρ. θ. ῶθ-, θ. ενεστ. ῶθε-) κ.ά.

β) μερικῶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους χρόνους: μέν-ω (ρ. θ. μεν-, χρον. θ. μενε- και εμπρός ἀπὸ σύμφωνο μενη-), νέμ-ω (= μοιράζω, βόσκω) (ρ. θ. νεμ-, χρον. θ. νεμε-, νεμη-) κ.ά.

γ) ὅλων των ἄλλων χρόνων ἐκτός ἀπὸ τον ενεστώτα και τον παρατατικό: βούλ-ομαι (ρ. θ. βουλ-, χρον. θ. βουλε- και εμπρός ἀπὸ σύμφωνο βουλη-), δέ-ω (= ἔχω ἀνάγκη) (ρ. θ. δε-, χρον. θ. δεε-, δεη-), ἐθέλ-ω ἢ θέλ-ω (ρ. θ. ἐθει-, χρον. θ. ἐθειε-, ἐθειη-), μέλλ-ω (ρ. θ. μελλ-, χρον.

θ. μελλε-, μελλη-), όφείλ-ω (ρ. θ. όφελ. = όφειλ-, χρον. θ. όφειλε-, όφειλη-), οϊ-ο-μαι και οϊ-μαι (= φρονώ) (ρ. θ. οϊ-, χρον. θ. οϊε-, οϊη-) κ.ά.

II. Πρόσφυμα σκ ή ισκ

354. Σε μερικά ρήματα το ρηματικό θέμα παίρνει στο τέλος του το πρόσφυμα -σκ- ή -ισκ-, για να σχηματιστεί το θέμα του ενεστώτα και του παρατατικού: άρέ-σκ-ω, βλώ-σκ-ω (ποιητ. = έρχομαι), βό-σκ-ω, γηρά-σκ-ω, μεθύ-σκ-ω, πά-σχ-ω (από το πάθ-σκ-ω), φά-σκ-ω (= λέω), χά-σκ-ω· άλ-ίσκ-ομαι (= πιάνομαι, κυριεύομαι), άναλ-ίσκ-ω (= ξοδεύω), εύρ-ίσκ-ω, θνήσκ-ω (από το θνη-ίσκ-ω), θρώσκ-ω (ποιητ. = τινάζομαι, πηδώ· από το θρω-ίσκ-ω) κ.ά.

III. Ενεστωτικός αναδιπλασιασμός

355. Σε μερικά ρήματα, για να σχηματιστεί το χρονικό θέμα του ενεστώτα και του παρατατικού, το ρηματικό θέμα παίρνει στην αρχή του ενεστωτικό αναδιπλασιασμό (βλ. § 337):

βι-βάζω (= βάζω) (ρ. θ. βα-, με ενεστ. αναδιπλ. βι-βα- και από αναλογία προς τα ρ. σε -άζω: βιβάζ-ω· στο ρήμα αυτό ο ενεστωτικός αναδιπλασιασμός φυλάγεται σε όλους τους χρόνους και τα παράγωγα·

γί-γν-ομαι (ρ. θ. γεν-, με συγκοπή γν- και με ενεστ. αναδιπλ. γι-γν-)

πί-πτ-ω (ρ. θ. πετ-, με συγκοπή πτ- και με ενεστωτικό αναδιπλ. πι-πτ-)

τί-κτ-ω (ρ. θ. τεκ-, με συγκοπή τκ-, με ενεστ. αναδιπλ. τι-τκ- και με μετάθεση τι-κτ-)

ἴ-σχ-ω (= έχω) (ρ. θ. σεχ.-, με συγκοπή σχ- και με ενεστ. αναδιπλ. σι-σχ- = ἰ-σχ-, με ψιλή, γιατί ακολουθεί χ· βλ. § 64, 1 κ.ά.

IV. Ενεστωτικός αναδιπλασιασμός και πρόσφυμα σκ

356. Σε μερικά ρήματα, για να σχηματιστεί το χρονικό θέμα του ενεστώτα και του παρατατικού, το ρηματικό θέμα παίρνει στην αρχή του ενεστωτικό αναδιπλασιασμό και στο τέλος πρόσφυμα -σκ-:

βι-βρώ-σκ-ω (ποιητ. = τρώγω) (ρ. θ. βρω-), γι-γνώ-σκ-ω (ρ. θ. γνω-), ἀπο-δι-δρά-σκ-ω (ρ. θ. δρα-), πι-πρά-σκ-ω (= πουλώ) (ρ. θ. πρα-, πβ. πρατήριον), τι-τρώ-σκ-ω (ρ. θ. τρω-), μι-μνή-σκ-ω (= υπενθυμίζω) (ρ. θ. μνη-, χρον. θ. μι-μνη-σκ- = μιμνήσκ-) κ.ά.· έτσι και δι-δά-σκ-ω (ρ. θ. δα-), που κρατεί τον ενεστωτικό αναδιπλασιασμό σε όλους τους χρόνους.

V. Πρόσφυμα ν, αν, νε, νι ή νυ, σ

357. Σε μερικά ρήματα το ρηματ. θέμα, για να σχηματιστεί το χρον. θέμα του ενεστώτα και του παρατατικού, παίρνει στο τέλος του:

α΄) το πρόσφυμα ν: δάκ-ν-ω (= δαγκάνω) (ρ. θ. δακ-), κάμ-ν-ω (= κουράζομαι) (ρ. θ. καμ-), πί-ν-ω (ρ. θ. πι-), τέμ-ν-ω (ρ. θ. τεμ-), τί-ν-ω (= πληρώνω) (ρ. θ. τει- και τῖ-), φθά-ν-ω (ρ. θ. φθη- και φθα-), φθί-ν-ω (ρ. θ. φθι-) κ.ά.

β΄) το πρόσφυμα αν: αίσθ-άν-ομαι, ἄμαρτ-άν-ω,

(ἀπ)εχθ-άν-ομαι (= γίνομαι μισητός), αύξ-άν-ω, βλαστ-άν-ω, (κατα)δαρθ-άν-ω (= κοιμούμαι) (ρ. θ. δαρθ-), όλισθ-άν-ω (= γλιστρών) κ.ά.

γ´) το πρόσφυμα αν μετά το χαρακτήρα και συγχρόνως ένα ν εμπρός από το χαρακτήρα:

λα-ν-θ-άν-ω (ρ. θ. λαθ-), μα-ν-θ-άν-ω (ρ. θ. μαθ-), πυ-ν-θ-άν-ομαι (ρ. θ. πυθ-), (θι-ν-γ-άν-ω) θιγγ-άν-ω (= εγγίζω) (ρ. θ. θιγ-), (λα-ν-χ-άν-ω) λαγχ-άν-ω (ρ. θ. λαχ-), (τυ-ν-χ-άν-ω) τυγχ-άν-ω (ρ. θ. τυγ-), (λα-ν-β-άν-ω) λαμβ-άν-ω (ρ. θ. λαβ-), (λι-ν-π-άν-ω) λιμπ-άν-ω (= αφήνω) (ρ. θ. λιπ-) κ.ά.· βλ. § 70, 5.

δ´) το πρόσφυμα νε: (ἀφ-ικ-νέ-ομαι) ἀφ-ικνοῦμαι (ρ. θ. ικ-), (ὑπ-ι-σχ-νέ-ομαι) ὑπ-ισχνοῦμαι (ρ. θ. σεχ-, σχ-, σισχ-, ἰσχ-· πβ. § 355, ρ. ἴσχω) κ.ά.

ε´) το πρόσφυμα νι ή νυ (με μετάθεση του ι ή υ εμπρός από το χαρακτήρα): βαίν-ω (ρ. θ. βη-, βᾶ: βάνι-ω = βαίνω), ἐλαύν-ω (ρ. θ. ἐλα-: ἐλά-νυ-ω = ἐλαύνω) κ.ά.

ς´) το πρόσφυμα σ: (ἀλέκ-σ-ω) ἀλέξω (= αποκρούω), (ἔπ-σ-ω) ἔψω, (αὔγ-σ-ω) αὔξω και (αύγ-σ-άν-ω) αύξάνω.

VI. Συνώνυμα θέματα

358. Μερικῶν ρημάτων οι χρόνοι δεν σχηματίζονται από ένα ρηματικό θέμα, παρά από δύο ή περισσότερα θέματα **συνώνυμα**, που έχουν δηλαδή διαφορετική ετυμολογία, αλλά την ίδια περίπτωση σημασία. Έτσι λ.χ. σχηματίζουν τους διάφορους χρόνους τα ρήματα: **ἀγορεύω** (θ. ἀγορευ-, ἔρε-, ῥε- = ῥη-, εἶπ-)

αἰρέω -ῶ (θ. αἶρε- = αἶρη-, Φελ- = ἐλ-)
 εἶμι (θ. ἐσ-, γεν-)
 ἔρχομαι (θ. ἐρχ-, εἶ- και ἰ-, ἐλευθ-, ἐλυθ-, ἐλθ-)
 ἐσθίω (θ. ἐδ-, ἐδε- = ἐδη-, ἐσθι-, φαγ-)
 ζῶ (θ. ζη-, βιω-, βιο-)
 λέγω (θ. λεγ-, Φερε- = ἐρε- = ἐρη-, ῥε- = ῥη-, Φειπ- = εἶπ-)
 τρέχω (θ. θρεχ- = τρεχ- § 69, 1· δραμ-, δραμε- = δρα-
 μη-)
 φέρω (θ. φερ-, οἶ-, ἐνεκ- και ἐνκ- = ἐγκ- § 62, 1)
 ὁράω -ῶ (θ. Φορα- = ὄρα-, ὀπ-, Φειδ- = εἶδ-, Φιδ- = ἰδ-)
 ὠνέομαι -οὔμαι (θ. Φωνε- = ὠνε-, πρια-) κ.ά.

2. Ρήματα ανώμαλα κατά τη σημασία των χρόνων

359. Μερικοί χρόνοι ορισμένων ρημάτων της αρχαίας ελληνικής δεν έχουν σημασία σύμφωνη με την κατάληξή τους. Έτσι μερικά έχουν:

1) ενεστώτα με σημασία παρακειμένου, παρατατικό με σημασία υπερσυντελικού ή αορίστου και απλό μέλλοντα με σημασία συντελεσμένου μέλλοντα:

ἤκω (= ἔχω ἐρθει), ἤκων (= εἶχα ἐρθει ή ήρθα), ἤξω (= θα ἔχω ἐρθει)· οἴχομαι (= ἔχω φύγει), ὤχόμεν (= εἶχα φύγει) κ.ά.·

2) παρακείμενο με σημασία ενεστώτα και υπερσυντελικό με σημασία παρατατικού:

οἶδα (= ξέρω), ἤδειν (= ήξερα) - δέδοικα ή δέδια (= φοβούμαι), ἐδεδοίκειν (= φοβόμουν)·

εἶωθα (= συνηθίζω), εἶώθειν (= συνηθίζα) - ἔοικα (= μοιάζω), ἐώκειν (= ἐμοιαζα) κ.ά.·

3) μέσο μέλλοντα με σημασία ενεργητική:
ἄδω - ἄσομαι· ἀκούω - ἀκούσομαι· ἀμαρτάνω - ἀμαρ-
τήσομαι· βαίνω - βήσομαι· γεῶ - γελάσομαι· γινώσκω
- γνώσομαι· δάκνω - δήξομαι· θέω (= τρέχω) - θεύσομαι·
λαγχάνω - λήξομαι· λαμβάνω - λήψομαι· μανθάνω - μαθή-
σομαι· ὄμνυμι - ὀμοῦμαι· ὀρῶ - ὄψομαι· τίκτω - τέξομαι·
τυγχάνω - τεύξομαι κ.ά.·

4) μέσο μέλλοντα με σημασία παθητική:
ἀδικῶ - ἀδικήσομαι (= θ' αδικηθῶ από άλλον)· ἀλίσκο-
μαι - ἀλώσομαι (= θα πιαστῶ ή θα κυριευθῶ από άλλον)·
γεννῶ - γεννήσομαι· θεραπεύω - θεραπεύσομαι· κωλύω
- κωλύσομαι· οἰκῶ - οἰκήσομαι· πάσχω - πείσομαι· φύω -
φύσομαι κ.ά.·

5) παθητ. αόριστο με σημασία μέση:
αἰσχύνομαι - ἠσχύνθην· ἀνιῶμαι (= λυπούμαι) - ἠνιάθην
(= λύπησα τον εαυτό μου)· δέομαι - ἐδεήθην· λυποῦμαι -
ἐλυπήθην· ὀρμῶμαι - ὠρμήθην· πορεύομαι - ἐπορεύθην·
φοβοῦμαι - ἐφοβήθην κ.ά.

6) παθητ. μέλλοντα και παθητ. αόριστο με σημασία μέση:

ἀπαλλάττομαι - ἀπαλλαγῆσομαι - ἀπηλλάγην· (ἐκ)πλήτ-
τομαι - (ἐκ)πλαγήσομαι - (ἐξ)επλάγην· μιμνήσκομαι -
μνησθήσομαι - ἐμνήσθην· φαίνομαι - φανήσομαι - ἐφά-
νην κ.ά.·

7) ενεργητ. αόρ. β', παρακείμεν. και υπερσυντέλικο με σημασία αμετάβατη:

ἴστημι, ενεργ. αόρ. β' ἔστην, παρακ. ἔστηκα·
φύω, ενεργ. αόρ. β' με μέση διάθ. ἔφυεν (= υπήρξα από τη φύση, έγινα), ενεργ. παρακ. με μέση διάθ. πέφυκα

(= έχω γίνει, είμαι πλασμένος από τη φύση), ενεργ.
υπερσ. με μέση διάθ. ἐπεφύκειν (= είχα γίνει, ήμουν
πλασμένος από τη φύση) κ.ά.

Β' . Ρήματα αποθετικά

360. Αποθετικά λέγονται τα ρήματα που έχουν μόνο μέση φωνή (όπως τα νεοελλ. ρ.: αισθάνομαι, δέχομαι, έρχομαι, σέβομαι κ.ά.).

Από τα αποθετικά ρήματα:

1. λέγονται **μέσα αποθετικά** όσα έχουν μόνο μέσο αόριστο (α' ή β') με ενεργητική διάθεση:
αισθάνομαι - ήσθόμην, άσπάζομαι - ήσπασάμην, έντέλλομαι - έντετελλάμην. έπομαι - έσπόμην, θεώμαι (= παρατηρώ) - έθεασάμην, καρπούμαι - έκαρπωσάμην, μηχανώμαι (= επινοώ, μηχανεύομαι) - έμηχανησάμην, πυνθάνομαι - έπυθόμην, ύπισχνούμαι - ύπεσχόμην, φθέγγομαι - έφθεγξάμην κ.ά.

2. λέγονται **παθητικά αποθετικά** όσα έχουν αόριστο μόνο παθητικό μ' ενεργητική διάθεση:
άμιλλώμαι - ήμιλλήθην, βούλομαι - έ(ή)βουλήθην, διανοοῦμαι - διενοήθην, δύναμαι - έ(ή)δυνήθην, έναντιοῦμαι - ήναντιώθην, έπιμελοῦμαι - έπεμελήθην.
οῖομαι και οῖμαι (= φρονώ) - ώήθην κ.ά.

3. λέγονται **μεικτά αποθετικά** όσα έχουν και μέσο αόριστο μ' ενεργητική διάθεση και παθητικό αόριστο με παθητική διάθεση:
αίτιώμαι (= κατηγορώ) - ήτιασάμην (= κατηγορήσα) - ήτιάσθην (= κατηγορήθηκα)·

βιάζομαι (= στενοχωρώ) - έβιασάμην (= στενοχώρησα) - έβιάσθην (= στενοχωρήθηκα)·
 δωροῦμαι (= χαρίζω) - έδωρησάμην (= χάρισα) - έδωρή-
 θην (= δόθηκα σαν δώρο)·
 εργάζομαι - είργασάμην (= τελείωσα κάποια εργασία, έκαμα) - είργασθην (= εκτελέστηκα, έγινα)·
 ιῶμαι (= γιατρεύω) - ίασάμην (= γιάτρεψα) - ίάθην (= για-
 τρεύτηκα, θεραπεύτηκα)·
 κτῶμαι (= αποκτώ) - έκτησάμην (= απόκτησα) - έκτήθην
 (= αποκτήθηκα)·
 λυμαίνομαι (= βλάπτω) - έλυμηνάμην (= έβλαψα) - έλυ-
 μάνθην (= βλάφτηκα)·
 μιμοῦμαι (= κάνω κάτι κατ' απομίμηση, παριστάνω) -
 έμιμησάμην (= έκαμα κάτι κατ' απομίμηση, παράστησα)
 - έμιμήθην (= έγινε κάτι κατ' απομίμηση)·
 χρῶμαι (= χρησιμοποιώ) - έχρησάμην (= χρησιμοποίη-
 σα) - έχρήσθην (= χρησιμοποιήθηκα)·
 ώνοῦμαι (= αγοράζω) - έπριάμην (= αγόρασα) - έωνήθην
 (= αγοράστηκα) κ.ά.

Γ' . Ρήματα απρόσωπα ή τριτοπρόσωπα

361. Ρήματα απρόσωπα ή τριτοπρόσωπα λέγονται εκείνα που συνηθίζονται μόνο ή κυρίως στο τρίτο πρόσωπο, χωρίς προσωπικό υποκείμενο (πβ. τα νεοελλ. πρέπει, μέλει κτλ.). Συνηθισμένα απρόσωπα ρήματα στην αρχαία ελληνική είναι:

1) τα ρ. δεῖ (= πρέπει), χρῆ (βλ. § 351,12), προσήκει (= αρμόζει), δοκεῖ (= φαίνεται), μέλει (μοι) [(με) νοιάζει,

υπάρχει φροντίδα], μεταμέλει (= έρχεται μετάνοια· μεταμέλει μοι = μετανιώνω, μεταμέλει σοι = μετανιώνεις κτλ.), μέτεστι (= υπάρχει συμμετοχή· μέτεστί μοί τινος = συμμετέχω σε κάτι), ένεστι (= είναι δυνατό, μπορεί), έξεστι (= επιτρέπεται), είμαρται, πέπρωται (βλ. § 351, 13 και 14) κτλ.

2) Τα ρ. λέγεται, όμολογεΐται, άγγέλλεται, άδεται, θρυλεΐται, νομίζεται κτλ., όταν έχουν υποκείμενο απαρέμφατο.

31ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

1. Επιρρήματα

362. Επιρρήματα λέγονται οι άκλιτες λέξεις που προσδιορίζουν κυρίως τα ρήματα και φανερώνουν **τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσό, βεβαίωση ή άρνηση** κτλ.

Τα επιρρήματα κατά τη σημασία τους είναι:

1) **τοπικά** (όσα σημαίνουν τ ό π ο): ποϋ; πῆ; ποῖ; ὅπου, ένθα, ένθάδε, εκεί, αϋτοϋ, άνω, κάτω, έγγϋς, έσω, έξω κ.ά.·

2) **χρονικά** (όσα σημαίνουν χ ρ ό ν ο): πότε; ὅτε, τότε, ὀπηνίκα, πηνίκα; ποτέ (= κάποτε), νϋν, πρίν, έπειτα, πάλαι, χθές, σήμεραν, αϋριον, αϋ, αϋθις (= πάλι) κ.ά.·

3) **τροπικά** (όσα σημαίνουν τ ρ ό π ο): πῶς; πῆ; οὔτω(ς), ὥδε (= ἔτσι), ὅπως, ὡς (= καθώς), ὥσπερ, εὔ, καλῶς, κακῶς, σωφρόνως κ.ά.·

4) **ποσοτικά** (όσα σημαίνουν π ο σ ό): πόσον; ὅσον, τόσον, ὀπόσον, πολύ, μάλα, ἄγαν, λίαν, πάνυ, σφόδρα, ὀλίγον, ποσάκις, τοσάκις, πολλάκις, δῖς, τρίς, τετράκις κτλ. ·

5) **βεβαιωτικά** (όσα σημαίνουν β ε β α ί ω σ η): ναί, μάλιστα, δὴ (= βέβαια), δῆτα (= βέβαια, χωρίς αμφιβολία), ἦ (= αλήθεια) κ.ά.·

6) **αρνητικά** (όσα σημαίνουν ά ρ ν η σ η): οὐ (βλ. § 61, 2), μή·

7) **διστακτικά** (όσα σημαίνουν δ ι σ τ α γ μ ό): ἄρα (= άραγε), μῶν (= μήπως), τάχα, ἴσως κ.ά.

Συσχετικά επιρρήματα

363. Από τα τοπικά, χρονικά, τροπικά και ποσοτικά επιρρήματα:

- 1) όσα εισάγουν ερώτηση λέγονται **ερωτηματικά**·
- 2) όσα έχουν άοριστη σημασία λέγονται **άοριστα**·
- 3) όσα σημαίνουν δείξιμο λέγονται **δεικτικά**· 4) όσα αναφέρονται σε λέξη άλλης πρότασης λέγονται **αναφορικά**.

Τα ερωτηματικά, τα άοριστα, τα δεικτικά και τα αναφορικά επιρρήματα λέγονται μαζί **συσχετικά επιρρήματα** (πβ. §§ 243-244).

363α. ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΣΧΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΩΝ

Τοπικά			
	Ερωτηματικά	Αόριστα	
Για στάση σ' έναν τόπο	πού;	πού (= κάπου)	
Για κίνηση από έναν τόπο	ποι; (= προς ποιο μέρος;)	ποι (= κάπου, προς κάποιο μέ- ρος)	
Για κίνηση προς έναν τόπο	πόθεν;	ποθεν (= από κάποιο μέρος)	
Χρονικά			
	πότε; πηνίκα; (= κατά ποια ώρα;)	ποτέ (= κάποτε)	
Τροπικά			
	πώς;	πώς (= κάπως)	
Τοπικά ή τροπικά			
	πῆ; (= σε ποιο μέρος; πού; - ή πώς;)	πῆ (= σε κά- ποιον τόπο, κά- που - ή κάπως)	
Ποσοτικά			
	πόσον;		

	Δεικτικά	Αναφορικά
	ἐνθάδε, ἐνταῦθα, αὐτοῦ, ἐκεῖ	οὓ (= ἐκεῖ ὅπου), ὅπου, ἔνθα, ὅθι
	ἐνθάδε, ἐνταῦθα, αὐτόσε, ἐκεῖσε	οἷ, ὅποι (= πρὸς τὰ ἐκεῖ ὅπου), ἔνθα
	ἐνθένδε (= ἀπ' ἐδῶ), ἐντεῦθεν, ἐκεῖθεν	ὅθεν (= ἀπ' ὅπου), ὀπόθεν, ἔνθεν
	τότε, τῆνίκα, τῆνικάδε, τῆνικαῦτα (=ἐκείνη τὴν ὥρα)	ὅτε, ὀπότε, ἠνίκα, ὀπηνίκα (= τὴν ὥρα πού)
	οὕτω(ς), ὥδε (= ἔτσι, ὡς ἐξής)	ὡς (= ὅπως), ὡσπερ (= ὅπως ἀκριβῶς), ὅπως
	τῆδε, ταύτη (= σ' αὐτόν τὸν τόπο, ἐδῶ - ἢ ἔτσι)	ἧ, ὅπη (= ὅπου - ἢ ὅπως)
	τόσον, τοσόνδε, τοσοῦτον	ὅπου, ὀπόσον

2. Προθέσεις

364. Προθέσεις λέγονται οι άκλιτες λέξεις που συνήθως μπαίνουν εμπρός από κλιτές λέξεις και φανερώνουν διάφορες σχέσεις, όπως τα επιρρήματα.

365. Από τις προθέσεις:

1) λέγονται **κύριες προθέσεις** όσες χρησιμοποιούνται και στη σύνταξη εμπρός από τις πλάγιες πτώσεις των πτωτικών (π.χ. ἐν τῇ πόλει, σὺν αὐτῷ) και σε σύνθεση με άλλες λέξεις (π.χ. ἔντιμος, συντυγχάνω· βλ. § 421)· αυτές είναι 18, οι 6 μονοσύλλαβες και οι 12 δισύλλαβες:

εἰς, ἐν, ἐκ ἢ ἐξ, πρό, πρός, σύν·
ἀνά, διά, κατά, μετά, παρὰ - ἀμφί, ἀντί, ἐπί, περὶ - ἀπό, ὑπό - ὑπέρ·

2) λέγονται **καταχρηστικές προθέσεις** όσες χρησιμοποιούνται μόνο στη σύνταξη εμπρός από τις πλάγιες πτώσεις των πτωτικών (και όχι σε σύνθεση με άλλες λέξεις)· αυτές είναι οι ακόλουθες εννιά:

α) με γενική: ἄχρι, μέχρι, ἄνευ, χωρίς, πλήν, ἔνεκα ἢ ἔνεκεν (Π.χ. ἄχρι τῆς νυκτός, μέχρι τοῦδε κτλ.)·

β) μ' αιτιατική: ὡς, νή, μὰ (π.χ. ὡς ἐμὲ = σ' ἐμένα, προς ἐμέ· νὴ τὸν Δία· μὰ τοὺς θεούς).

3. Σύνδεσμοι

366. Σύνδεσμοι λέγονται οι άκλιτες λέξεις που χρησιμοποιούνται για να συνδέουν με ορισμένους τρόπους λέξεις ἢ προτάσεις μεταξύ τους: ἐγὼ καὶ σὺ – ἐπαιάνιζόν

τε οι Έλληνες καὶ ἤρχοντο ἀντίοι ἰέναι πρὸς τοὺς πολεμίους.

367. Οι σύνδεσμοι κατὰ τη σημασία τους εἶναι **συμπλεκτικοί, διαζευκτικοί (ἢ διαχωριστικοί), ἀντιθετικοί (ἢ ἐναντιωματικοί), παραχωρητικοί (ἢ ἐνδοτικοί), χρονικοί, αἰτιολογικοί, τελικοί, συμπερασματικοί, εἰδικοί, υποθετικοί, ἐρωτηματικοί, ἐνδοιαστικοί (ἢ διστακτικοί).**

1) Συμπλεκτικοί λέγονται οἱ σύνδεσμοι που **σ υ - μ π λ έ κ ο υ ν**, δηλ. συνενώνουν (καταφατικά ἢ ἀποφατικά), λέξεις ἢ προτάσεις:

κ α τ α φ α τ ι κ ο ί: τε, καί· **ἀ π ο φ α τ ι κ ο ί:** οὔτε, μήτε - οὐδέ, μηδέ.

2) Διαζευκτικοί ἢ διαχωριστικοί λέγονται οἱ σύνδεσμοι που συνδέουν **δ ι α ζ ε υ κ τ ι κ ᾶ** (δηλ. διαχωριστικά) λέξεις ἢ προτάσεις: ἢ, ἦτοι, εἴτε, ἔάντε, ἄντε, ἦντε.

3) Ἀντιθετικοί ἢ ἐναντιωματικοί λέγονται οἱ σύνδεσμοι που σημαίνουν ὅτι ἐκεῖνα που συνδέονται με αὐτοὺς εἶναι ἀντίθετα μεταξύ τους: μέν, δέ, μέντοι, ὅμως, ἀλλά, ἀτὰρ (= ὅμως), μὴν (= ὅμως), ἀλλὰ μὴν (= ἀλλὰ ὅμως), καὶ μὴν (= καὶ ὅμως), οὐ μὴν ἀλλὰ (= ἀλλὰ ὅμως), καίτοι (= καὶ ὅμως).

4) Παραχωρητικοί ἢ ἐνδοτικοί λέγονται οἱ σύνδεσμοι με τοὺς οἱοὺς συνδέονται δύο νοήματα κάπως ἀσυμβίβαστα μεταξύ τους καὶ που τὸ ἓνα δηλώνει παραχώρηση (συγκατάβαση) πρὸς τὸ ἄλλο (πβ. τὰ νεοελλ. **αν καὶ** ο καιρός δεν εἶναι καλός, θα πάω στο κυνήγι - ἐργάζεται, **μολονότι** εἶναι ἀρρωστος).

Παραχωρητικοί σύνδεσμοι είναι:
εἰ καί, ἄν καὶ - καὶ εἰ, καὶ ἄν, κἄν (= και αν ακόμη) - οὐδ' εἰ, οὐδ' ἐάν, μήδ' ἐάν (= ούτε και αν) - καίπερ (= αν και):
νοεῖς τοῦτο, εἰ καὶ μὴ ὀρᾶς - γελᾷ δ' ὁ μῶρος, κἄν (= και αν) τι μὴ γελοῖον ἦ.

5) **Χρονικοί** λέγονται οι σύνδεσμοι με τους οποίους εισάγεται πρόταση που καθορίζει το χρόνο μιας ενέργειας:

ὡς - ὅτε, ὁπότε - ὁσάκις, ὀποσάκις - ἠνίκα, ὀπηνίκα - ἐπεὶ, ἐπειδὴ - ὅταν, ὀπόταν, ἐπάν, ἐπειδάν - ἕως, ἔστε, ἄχρι, μέχρι, πρίν.

6) **Αιτιολογικοί** λέγονται οι σύνδεσμοι με τους οποίους εισάγεται ένα νόημα που είναι αιτία ή δικαιολογία άλλου:

γὰρ - ὅτι, ὡς, διότι, ἐπεὶ, ἐπειδὴ.

7) **Τελικοί** λέγονται οι σύνδεσμοι με τους οποίους εισάγεται πρόταση που φανερώνει το τέλος (δηλ. το σκοπό) μιας ενέργειας:

ἵνα, ὅπως, ὡς (= για να).

8) **Συμπερασματικοί** λέγονται οι σύνδεσμοι με τους οποίους εισάγεται ένα νόημα που φανερώνει συμπερασμα άλλου προηγουμένου:

ἄρα, δὴ, δῆτα, οὖν, τοίνυν, τοιγάρτοι, τοιγαροῦν - οὕκουν, οὕκοῦν - ὥστε, ὡς.

9) **Ειδικοί** λέγονται οι σύνδεσμοι με τους οποίους εισάγεται πρόταση που συμπληρώνει την έννοια άλλης πρότασης ως αντικείμενο ή ως υποκείμενο ή επεξηγεί κάποια λέξη άλλης πρότασης: ὅτι, ὡς.

10) Υποθετικοί λέγονται οι σύνδεσμοι που εισάγουν υπόθεση:

εἰ, ἔάν, ἄν, ἤν.

11) Ενδοιαστικοί ή διστακτικοί λέγονται οι σύνδεσμοι με τους οποίους εισάγεται πρόταση που εκφράζει **ε ν δ ο ι α σ μ ό** (δηλ. φόβο ή δισταγμό για κάτι ανεπιθύμητο): μή, μή ού.

4. Επιφωνήματα

368. Επιφωνήματα λέγονται οι άκλιτες λέξεις που φανερώνουν ψυχικό πάθημα, όπως θαυμασμό, ενθουσιασμό, χαρά ή αγανάκτηση, αποστροφή, λύπη κτλ.

369. Τα επιφωνήματα της αρχαίας ελληνικής είναι:

1. **θαυμαστικά:** ᾗ! ὦ! βαβαί! παπαῖ!

2. **γελαστικά:** ᾗ - ᾗ - ᾗ!

3. **θειαστικά** (δηλ. όσα φανερώνουν ενθουσιασμό): εὐοῖ! εὐάν!

4. **σχετλιαστικά** (δηλ. όσα φανερώνουν λύπη ή αγανάκτηση): ἰώ! ἰού! οὐαί! οἴμοι! φεῦ! παπαῖ!

5. **κλητικό:** ὦ.

5. Μόρια

370. Μόρια λέγονται άκλιτες λέξεις, οι περισσότερες μονοσύλλαβες, που δεν ανήκουν κανονικά σ' ένα ορισμένο μέρος του λόγου.

Αυτά έχουν κυρίως επιρρηματική σημασία και χρησιμοποιούνται στο λόγο βοηθητικά. Τέτοια είναι στην αρχαία ελληνική τα ακόλουθα:

1. Τα **εγκλιτικά** τοί, γέ, πέρ, πώ, νὺν (βλ. § 42, 5).
2. Το **ευχαιτικό** εἶθε, που εκφράζει ευχή: εἶθε εἶχες βελτίους φρένας - εἶθε ὑγιαίνοις.
3. Το **δυναιτικό** ἄν, που σημαίνει κάτι που μπορεί ή που μπορούσε να γίνει: εἶπον ἄν (= μ π ο ρ ο ὕ σ α ν α πω).
4. Το **αοριστολογικό** ἄν, που είναι παραλλαγή του δυναιτικού ἄν και σημαίνει τ υ χ ό ν ή ί σ ω ς: ὅς ἄν (= που τυχόν, ο οποίος τυχόν), ὅπου ἄν (= όπου τυχόν) κτλ.
5. Τα **αιτιολογικά** ἄτε, οἶον ή οἶον δή, οἶα ή οἶα δή, που συνάπτονται με μετοχή και σημαίνουν αιτία πραγματική: ἄτε ὦν, οἶον (δὴ) ὦν, οἶα (δὴ) ὦν (= γιατί πράγματι είναι).
6. Τα **αχώριστα δεικτικά μόρια** -δε και -ί, που βρίσκονται προσκολλημένα στο τέλος ορισμένων λέξεων και σημαίνουν δείξιμο: (ὁ, ἡ, τὸ) ὅδε, ἧδε, τόδε (τοῖος, τόσος, τηλίκος), τοιόσδε, τοσόσδε, τηλικόσδε, (οὔτος) οὔτοσί, αὐτηί, τουτί, (ὅδε) ὀδί, ἡδί, τοδί, (οὔτως) οὔτωσί, (ὥδε) ὠδί κτλ. (πβ. §§ 223 και 224, 3).
7. Τα **αχώριστα προτακτικά μόρια** ἄ-, νη-, δυσ-, ἀρι-, ζα-, κτλ. που ποτέ δε λέγονται μόνα τους, παρά συνηθίζονται μόνο στη σύνθεση ως πρώτα συνθετικά σύνθετων λέξεων (βλ. § 423).

6. Άκλιτα με πολλαπλή σημασία

371. Μερικές άκλιτες λέξεις ανήκουν σε διάφορα μέρη του λόγου και έχουν ποικίλες σημασίες, όπως δείχνει ο παρακάτω πίνακας:

ἄν	1. υποθετ. σύνδ. (§ 367, 10)· 2. δυνητικό και αοριστολογικό μόριο (§ 370, 3 και 4)· 3. μαζί με το καὶ παραχωρητικός σύνδεσμος (ἄν καί, καὶ ἄν, § 367, 4)·
ἄχρι	1. καταχρηστ. πρόθεση (§ 365, 2)· 2. χρονικός σύνδ. (§ 367, 5)·
ἐὰν	1. υποθετ. σύνδ. (§ 367, 10)· 2. μαζί με το οὐδὲ ἢ μηδὲ παραχωρητικός σύνδ. (οὐδ' ἐάν, μηδ' ἐάν, § 367, 4)·
εἰ	1. υποθετ. σύνδ. (§ 367, 10)· 2. μαζί με το καὶ παραχωρητικός σύνδ. (εἰ καί, καὶ εἰ, § 367, 4)·
ἐπεὶ	1. χρον. σύνδ. (§ 367, 5)· 2. αιτιολογ. σύνδ. (§ 367, 6)·
ἐπειδὴ	βλ. παραπάνω ἐπεὶ·
ἤνίκα	βλ. ὅτε·
μέχρι	βλ. ἄχρι·
ὀπηνίκα	βλ. ὅτε·
ὁπότε	βλ. ὅτε·

- ὅπως** 1. επίρρ. τροπικό αναφορικό (= καθώς) (§ 362, 3)· 2. τελικός σύνδ. (= για να) (§ 367, 7)·
- ὅτε** 1. επίρρ. χρονικό αναφορικό (= και τότε) (§ 362, 2)· 2. χρονικός σύνδ. (= όταν, τότε που) (§ 367, 5)· ἔτσι και τα ὁπότε, ἡνίκα, ὀπηνίκα·
- ὅτι** 1. σύνδ. αιτιολογ. (= γιατί) (§ 367, 6)· 2. σύνδ. ειδικός (§ 367, 9)· 3. ὅ,τι αναφορ. αντωνυμία (§ 240, 3)·
- πρὶν** 1. επίρρ. χρον. (§ 362, 2)· 2. σύνδ. χρον. (§ 367, 5)·
- ὥς** 1. επίρρ. τροπικό αναφορικό (= καθώς, σαν) (§ 362, 3)· 2. καταχρηστ. πρόθ., στη θέση της πρόθ. εἰς (= σε, προς) (§ 365, 2)· και εμπρός από αριθμητικά (= περίπου) (ὥς εἴκοσι = περίπου εἴκοσι)· 3. χρονικός σύνδ. (§ 367, 5)· 4. αιτιολογ. σύνδ. (§ 367, 6)· 5. τελικός σύνδ. (§ 367, 7)· 6. συμπερασματ. σύνδ. (§ 367, 8)· 7. ειδικός σύνδ. (§ 367, 9)· 8. κάποτε εισάγει ανεξάρτητες επιφωνηματ. προτάσεις (= πως, πόσο, τι) (π.χ. ὥς καλός μοι ὁ πάππος!)· 9. εμπρός από υπερθετικά επιτείνει τη σημασία τους (π.χ. ὥς τάχιστα, ὥς μάλιστα, ὥς ἥδιστα) κτλ.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟ

32ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ

372. Οι περισσότερες λέξεις σχηματίστηκαν από άλλες με παραγωγή ή με σύνθεση:

α) με παραγωγή: δίκη - δικάζω, δικαστής, δικαστικός·

β) με σύνθεση: (λόγος + γράφω) λογογράφος, (ξίφος + μάχαιρα) ξιφομάχαιρα.

373. Το μέρος της γραμματικής που εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους σχηματίζονται οι λέξεις λέγεται ετυμολογικό.

374. Κατά την παραγωγή και τη σύνθεση δεν παίρνονται συνήθως ακέραιες οι λέξεις, παρά θέματα λέξεων. Π.χ.

παραγωγή: από τη λ. βαίνω (θ. βα-) σχηματίζεται η λ. βα-τός·

σύνθεση: από τις λ. ναῦ-ς + πήγ-νυμι σχηματίζεται η λ. ναυ-πηγ-ός.

375. 1) Η λέξη που από το θέμα της σχηματίζεται με παραγωγή μια νέα λέξη λέγεται ως προς αυτή πρωτότυπη· η νέα λέξη που παράγεται λέγεται παράγωγη: δίκη (πρωτότυπη) - δικάζω (παράγωγη).

2) Το αρχικό θέμα που απ' αυτό βγαίνει μια σειρά από παράγωγες λέξεις με διάφορους μετασχηματισμούς λέγεται ρίζα.

Π.χ. ρίζα γραφ-: γράφ-ω, γραφ-εύς, γραφ-εῖον, γραφ-ή, γραφ-ῖς (γεν. γραφ-ίδος), γραφ-ίδ-ιον, γραφ-ικός, γραπ-τός, γραμ-μή, γραμ-μ-ικός, γράμ-μα (γεν. γράμματ-ος), γραμματ-ίζω (= διδάσκω γράμματα), γραμματ-ιστής, γραμματ-εύς, γραμματεύ-ω κτλ., όπου από τη ρίζα γραφ- βγαίνουν τα θέματα γραφ-, γραφίδ-, γραπ-, γραμ-, γραμματ-, γραμματευ- κτλ.

3) Η λέξη που δεν παράγεται από άλλη, παρά σχηματίζεται απευθείας από κάποια ρίζα, όταν προστεθεί σ' αυτή μια κατάληξη, λέγεται **ριζική λέξη**.

Π.χ. γράφ-ω, φη-μί, (έσ-μί) εί-μί, ναῦ-ς, φλόγ-ς, λίθο-ς κ.ά.

376. 1) Η λέξη που σχηματίζεται από δύο άλλες (ριζικές, πρωτότυπες ή παράγωγες) με την ένωση των θεμάτων τους, λέγεται **σύνθετη λέξη**. Έτσι π.χ. από το φιλῶ και τιμή έγινε η σύνθετη λ. φιλότιμος· από το ναῦ-ς και μάχ-ομαι έγινε η σύνθετη λ. ναυμάχος.

2) Κάθε λέξη που δεν είναι σύνθετη λέγεται **απλή λέξη**. Η απλή λέξη μπορεί να είναι ριζική (δίκη, γράφω) ή παράγωγη (δίκαιος, γραφεύς).

377. Οι δύο λέξεις που ενώνονται και σχηματίζουν μια σύνθετη λέξη λέγονται **συνθετικά μέρη**. Η πρώτη απ' αυτές λέγεται **πρώτο συνθετικό** (μέρος) και η δεύτερη λέγεται **δεύτερο συνθετικό** (μέρος). Έτσι π.χ. της σύνθετης λέξης βιβλιοπώλης συνθετικά μέρη είναι οι λέξεις βιβλίον (α' συνθετικό) και πωλῶ (β' συνθετικό).

378. Οι παράγωγες λέξεις που δεν παράγονται από άλλες απλές λέξεις, παρά από σύνθετες, λέγονται **παρασύνθετες λέξεις** ή **παρασύνθετα**. Π.χ. από τη σύνθετη

λ. φιλόσοφος παράγεται η παρασύνθετη φιλοσοφῶ (βλ. § 429).

33ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Προεισαγωγικές παρατηρήσεις για την παραγωγή

379. Είδαμε (§ 374) ότι κατά την παραγωγή παίρνεται ως βάση το θέμα της πρωτότυπης λέξης και απ' αυτό σχηματίζεται η παράγωγη.

Ειδικότερα στην παραγωγή παρατηρούμε τα ακόλουθα:

- 1) Το θέμα της πρωτότυπης λέξης από το οποίο σχηματίζεται η παράγωγη σπάνια μένει ακέραιο και αμετάβλητο· συνήθως παρουσιάζονται σ' αυτό διάφορες παθήσεις και μεταβολές. Π.χ.
δοῦλος (θ. δουλο-): δουλό-ω -ῶ το θέμα μένει αμετάβλητο
δοῦλος (θ. δουλο-): δουλ-εύω αποβολή του τελικού φθόγγου του θέματος
δουλόω -ῶ (θ. δουλο-): δούλω-σις έκταση του χαρακτ. ο σε ω (βλ. § 62, 7, β)
πέμπω (θ. πεμπ-): πομπ-ὸς τροπή του φων. ε σε ο (βλ. § 62, 6)
ρήγνυμι (θ. ρηγ-): ῥωγ-μῆ τροπή του φων. η σε ω (βλ. § 62, 6)

ἔχω (θ. σεχ-): σχ-έ-σις συγκοπή του φων. ε (βλ. § 62, 1).

2) Στο θέμα της πρωτότυπης λέξης (είτε αμετάβλητο είτε τροποποιημένο), για να σχηματιστεί μια παράγωγη λέξη, προσθέτεται κανονικά ορισμένο στοιχείο που λέγεται **παραγωγικό πρόσφυμα**. Π.χ.

ἄρόω -ῶ (θ. ἄρο-): ἄρο-τρο-ν (παραγωγ. πρόσφυμα -τρο-)

δοῦλος (θ. δουλο-): δουλ-εύ-ω (» » -ΕΥ-)

λύ-ω (θ. λυ-): λύ-σι-ς (» » -σι-)

3) Στο παραγωγικό πρόσφυμα (-τρο-, -ΕΥ-, -σι- κτλ.) προσθέτεται η νέα κατάληξη της παράγωγης λέξης (-ν, -ω, -ς κτλ.). Έτσι το παραγωγικό πρόσφυμα μαζί με την κατάληξη απαρτίζει ένα σύνολο που λέγεται **παραγωγική κατάληξη**: -τρον, -εύω, -σις κτλ.

4) Οι παράγωγες λέξεις μπορεί να είναι ουσιαστικά (γράφω - γραφεύς), επίθετα (γράφω - γραπτός), ρήματα (βασιλεὺς - βασιλεύω) ή επιρρήματα (δίκαιος - δικαίως).

A' . Παράγωγα ουσιαστικά

380. Τα ουσιαστικά παράγονται α) από ρήματα: γράφω-ω: γραφεύς, β) από ε π ί θ ε τ α: δίκαιος: δικαιοσύνη, γ) από άλλα ουσιαστικά: πόλις: πολίτης.

α) Ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα

381. Τα ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σημαίνουν:

1) το πρόσωπο που ενεργεί. Παραγωγικές καταλήξεις τους είναι οι ακόλουθες (βλ. § 379, 3):

- εὺς γράφ-ω: γραφ-εὺς, νέμ-ω: νομεύς, τίκτ-ω: τοκ-εὺς κτλ.
- ὸς τρέφ-ω: τροφ-ός, πέμπ-ω: πομπ-ός, ἄδ-ω (θ. ἀειδ-): ἀοιδ-ὸς (βλ. § 62, 6), τάσσ-ω (θ. ταγ-): ταγ-ὸς κτλ.
- μῶν ἡγέομαι -οὔμαι (θ. ἡγε-): ἡγε-μῶν, κήδ-ομαι (θ. κηδ-, κηδε-): κηδε-μῶν κτλ.
- ᾶς φεύγ-ω (θ. φευγ-, φυγ-): φυγ-ᾶς, νέμ-ω: νομ-ᾶς κτλ.
- της ποιέ-ω -ῶ: ποιη-τής (θηλ. ποιή-τρια), αὐλέ-ω -ῶ: αὐλη-τής (θηλ. αὐλη-τρίς), ἐργάζομαι: ἐργά-της (θ. ἐργά-τις) κτλ.
- τήρ καλέ-ω -ῶ (θ. καλε-, κλη-): κλη-τήρ, σώζω: σω-τήρ (θηλ. σώ-τειρα) κτλ.
- τωρ λέγ-ω (θ. ῥη-, ῥη-θήσομαι): ῥή-τωρ, συλλαμβάνω (θ. λαβ-): συλ-λήπ-τωρ (θηλ. συλ-λήπ-τρια), πράττω (θ. πραγ-): πράκ-τωρ κτλ.

2) την ενέργεια, το πάθος ή την κατάσταση: παραγωγικές καταλήξεις:

- σις λύ-ω: λύ-σις, παύ-ω: παύ-σις, γεύ-ομαι: γεύ-σις, κρού-ω: κρού-σις· στέφ-ω: (στέφ-σις=) στέψις, τρέφ-ω: (τρέφ-σις =) θρέψις (βλ. § 69, 1) λαμβάνω (θ. λαβ-, ληβ-): (λήβ-σις =) λήψις· μείγνυμι: (μείγ-σις =) μείξις, ψύχ-ω: (ψύχ-σις =) ψύξις· αἶρ-ω (θ. ἄρ-): ἄρ-σις, καθαίρω (θ. καθαρ-): κάθαρ-σις, ἐγείρομαι (θ. ἐγερ-): ἔγερ-σις, κλίνω: κλί-σις, κρίνω: κρί-σις (πβ. § 309, α)· γεννά-ω -ῶ: γέννη-σις, δρά-ω -ῶ: δρᾶ-σις, αἰτιά-ομαι -ῶμαι: αἰτία-σις, ὀρά-ω -ῶ: ὄρα-σις· αἰρέ-ω -ῶ: αἶρε-σις, ποιέ-ω -ῶ: ποίη-σις· δηλό-ω -ῶ: δήλω-σις, ἄρό-ω -ῶ: ἄρο-σις (βλ. § 331, γ, 1)· ἀλίσκομαι (θ. ἄλω-): ἄλω-σις, χρή-ομαι -ῶμαι (θ. χρη-): χρῆ-σις· ἴ-στη-μι (θ. στη-, στᾶ-): στά-σις, τί-θη-μι (θ. θη-, θε-): θέ-σις, ἀφ-ί-η-μι (θ. ἦ-, ἐ): ἄφε-σις, ἐν-ί-η-μι: ἔν-ε-σις, δί-δω-μι (θ. δω-, δο-): δό-σις κ.ά.
- σία δοκιμάζω: δοκιμα-σία, ἐργάζομαι: ἐργα-σία, θύ-ω: θυ-σία, ξηραίνω: ξηρα-σία, σημαίνω: σημα-σία, ὑγραίνω: ὑγρα-σία κ.ά.
- ῆ γράφ-ω: γραφ-ῆ, ἀμείβ-ω: ἀμοιβ-ῆ, πέμπ-ω: πομπ-ῆ, θάπτ-ω: ταφ-ῆ, στρέφ-ω: στροφ-ῆ, φυλάττω (θ. φυλακ-): φυλακ-ῆ, σφάτ-τω (θ. σφαγ-) σφαγ-ῆ, ταραττω (θ. ταραχ-): ταραχ-ῆ, ἀρήγ-ω (= βοηθῶ): ἄρωγ-ῆ (βλ. § 62, 6) κ.ά.

- ὰ (όταν προηγείται ρ): ἀγείρω (θ. ἀγερ-): ἀγορ-ά, φθείρω (θ. φθερ-): φθορ-ά, χαίρω (θ. χαρ-): χαρ-ὰ κ.ά.
- ία μαίνομαι (θ. μαν-): μαν-ία, ἀγγέλλω: ἀγγελ-ία, ὁμιλέ-ω: ὁμιλ-ία, μαρτυρέ-ω -ῶ: μαρτυρ-ία κ.ά.
- εῖα (ιδίως ἀπό ρήματα σε -εύω): ἀριστεύω: ἀριστεία, βασιλεύω: βασιλεία, δουλεύω: δουλεία, θεραπεύω: θεραπεία, κολακεύω: κολακεία, λατρεύω: λατρεία, μαντεύω: μαντεία, παιδεύω: παιδεία κ.ά.

Σε τέτοια παράγωγα ἡ κύρια παραγωγική κατάληξη εἶναι -ία (ὅπως στα προηγούμενα)· ἀλλά ἡ κατάληξη αὐτή μαζί με το προηγούμενο φωνήεν του θέματος παρουσιάζεται σαν -εῖα: βασιλε-ία - βασιλεία.

- ος (αρσ. τῆς β' κλίσης): τρέμω: τρόμ-ος, τρέπω: τρόπ-ος, ψέγω: ψόγ-ος· πλέω: πλό-ος - πλοῦς, ῥέ-ω: ῥό-ος - ῥοῦς κ.ά.
- μὸς ἀγείρω (θ. ἀγερ-): ἀγερ-μὸς, δέω - δῶ (= δένω), (θ. δεσ-): δεσμὸς, ὀδύρομαι: ὀδυρ-μὸς, σείω (θ. σεισ-): σεισ-μὸς
- (ε)τὸς τρυγά-ω -ῶ: τρυγη-τὸς, κωκύω: κωκυ-τὸς, κόπτω: κοπ-ετὸς, νείφει (= χιονίζει· ἀπό θ. νιφ-): νιφ-ετὸς, πήγ-νυμι (θ. πηγ-, παγ-): παγ-ετὸς, τίκτω (θ. τεκ-, τοκ-): τοκ-ετὸς, ὕω (= ρίχνω βροχή, βρέχω): ὕ-ετὸς κ.ά.

3) το αποτέλεσμα της ενέργειας: παραγωγικές καταλήξεις:

- μα βουλεύω: βούλευ-μα, ιδρύω: ίδρυ-μα, μηνύω: μή-
νυμα· πταίω (θ. πταισ-): πταΐσ-μα, χρίω (θ. χρισ-):
χρῖσ-μα· τιμάω -ῶ: τίμη-μα, ποιέω -ῶ: ποίη-μα,
ζημιόω -ῶ: ζημίω-μα· βλέπω: βλέμ-μα, τρίβω:
τρίμ-μα, γράφω: γράμ-μα· πλέκω: πλέγ-μα,
πράττω (θ. πραγ-): πράγ-μα, όρύττω (θ. όρυχ-):
όρυγ-μα· πλάττω (θ. πλαθ-): πλάσ-μα· άγγέλλω:
άγγελ-μα, σφάλλω: σφάλ-μα, καθαίρω: κάθαρ-
μα, ύφαίνω (θ. ύφαν-): ύφασμα, τέμνω (θ. τεμ-,
τμη-) τμη-μα, βαίνω (θ. βα-, βη-): βῆ-μα κ.ά.
- μη γράφω: γραμ-μή, ρήγνυ-μι (θ. ρηγ-, ρωγ-): ρωγ-
μή· φη-μί: φή-μη, γι-γνώ-σκω: γνώ-μη κ.ά.
- ος (ουδ. γ' κλίσ.): λανθάνω (θ. λαθ-): λάθ-ος, πά-
σχω (θ. παθ-): πάθ-ος, ψεύδομαι: ψεῦδ-ος κ.ά.

4) το όργανο ή το μέσο μιας ενέργειας: παραγωγικές καταλήξεις:

- τρον άρόω -ῶ: άρο-τρον, πλήττω (θ. πληγ-): (πληγ-
τρον =) πληκ-τρον,
ή
-θρον σείω (θ. σεισ-): σεισ-τρον, σημαίνω (θ. σημαν-):
σήμαν-τρον, σκήπτω (= στηρίζω): σκῆπ-τρον,
φοβέω -ῶ: φόβη-τρον· κλείω: κλειθρον κ.ά.

Πολλά τέτοια παράγωγα στον πληθυντικό σημαίνουν αμοιβή για τη σχετική ενέργεια: διδάσκω: δίδακτρα, λύω: λύ-τρα, τρέφω: θρέπ-τρα (= αμοιβή για την τροφή) κ.ά.

-τρα ξύω (θ. ξυσ-): ξύσ-τρα, χέω (θ. χυ-, πβ. έ-χύ- ή -θρα θην): χύ-τρα· άποβαίνω (θ. βα-): άπο-βά-θρα κ.ά.

-τήρ ζώννυμι (θ. ζωσ-): ζωσ-τήρ, καίω (καυ-): καυ-τήρ, λάμπω: λαμπ-τήρ, λούω: λου-τήρ, νίπτω: νιπ-τήρ κ.ά.

-τηρία βαίνω (θ. βα-): βα-κ-τηρία κ.ά.

-τήριον πίνω (θ. πο-): πο-τήριον, έγείρω (θ. έγερ-): έγερ-τήριον, αισθάνομαι (θ. αισθε): αισθη-τήριον κ.ά.

-ανον γλύφω (= σκαλίζω): γλύφ-ανον, δρέπω: δρέπ-ανον κ.ά.

-άνη σκάπτω: σκαπ-άνη, χέω (= χύνω): χο-άνη κ.ά.

-όνη άγχω (= σφίγγω το λαιμό, πνίγω): άγχ-όνη, πείρω (= τρυπώ) (θ. περ-): περ-όνη κ.ά.

-ίς (γεν. -ίδος) γράφω: γραφ-ίς, γλύφω: γλυφ-ίς, προβόσκω: προβοσκ-ίς κ.ά.

-εϋς σφάπτω (θ. σφαγ-): σφαγ-εϋς (= ξίφος), τέμνω: τομ-εϋς (= όργανο με το οποίο κόβομε) κ.ά.

5) τον τόπο όπου γίνεται μια ενέργεια· παραγωγικές καταλήξεις:

- τήριον βουλεύω: βουλευ-τήριον, δικάζω: δικασ-τήριον, ἐργάζομαι: ἐργασ-τήριον, ὀρμάομαι -ῶμαι: ὀρμη-τήριον κ.ά.
- τρα ὀρχέομαι -οὔμαι: ὀρχήσ-τρα, παλαίω: παλαίσ-τρα κ.ά.
- τρον θεάομαι -ῶμαι: θέα-τρον, λέχ-ομαι (ποιητ. = κοιμοὔμαι): λέκ-τρον (= κλίνη) κ.ά.
- θρον βαίνω (θ. βα-): βά-θρον, ῥέω (θ. ῥεε-): (ῥέε-θρον =) ῥεῖθρον.

β) Ουσιαστικά παράγωγα από επίθετα

382. Τα ουσιαστικά που παράγονται από επίθετα είναι (θηλυκά ή ουδέτερα) αφηρημένα ουσιαστικά και σημαίνουν ιδιότητα. Συνηθισμένες παραγωγικές καταλήξεις σ' αυτά είναι:

-ίᾱ (παροξύτονα) 1) κυρίως από δευτερόκλιτα επίθ. σε -ος: ἄπιστος: ἀπιστία, ἄπληστος: ἀπληστία, κακός: κακία, μωρός: μωρία, σοφός: σοφία, φιλόπρονος: φιλοπονία, φίλος: φιλία, ὑπερήφανος: ὑπερηφανία κ.ά.

2) από αναλογία προς αυτά παράγονται αφηρημένα ουσιαστικά και από μερικά τριτόκλιτα επίθετα: εὐδαίμων: εὐδαιμονία, ἀμαθής: ἀμαθία, ἀτυχής: ἀτυχία, δυστυχής: δυστυχία, εὐτυχής: εὐτυχία κ.ά.

- ειᾶ**
(-ε-ιᾶ) (προπαροξύτονα) κυρίως από τριτόκλιτα σιγμόληκτα επίθ. σε -ης, -ες: ἀληθῆς (θ. ἀληθεσ-): ἀλήθεσ-ια - ἀλήθε-ια - ἀλήθεια· ἔτσι και ἐπιμελής: ἐπιμέλεια, εὐγενής: εὐγένεια, εὐσεβής: εὐσέβεια, ὑγιής: ὑγία κ.ά.· από αναλογία προς αυτά και από δευτερόκλιτα επίθ. σε -ός: βοηθός: βοήθεια, ἐνεργός: ἐνέργεια κ.ά.
- οιᾶ**
(-ο-ιᾶ) (προπαροξύτονα) από συνηρημένα επίθ. της β' κλίσης σε -οος = -ους: εὐνοος = εὐνοος: εὐνο-ιᾶ = εὐνοια· ἔτσι και εὐρους: εὐροια, εὐπλους: εὐπλοια, ἀγχίνους: ἀγχίνοια κ.ά.
- ος** (ουδέτ. της γ' κλίσης) από τριτόκλιτα επίθ. σε -ύς, -εῖα, -ύ: βαθύς: βάθος, βαρύς: βάρος, εὐρύς: εὐρος, παχύς: πάχος, πλατύς: πλάτος, ταχύς: τάχος κ.ά.
- σύνη**
(οσύνη)
(-ωσύνη) από επίθ. δευτερόκλιτα και από επίθ. τριτόκλιτα σε -ων: δίκαιος: δικαιοσύνη· ἱερός: ἱερωσύνη, ἀγαθός: ἀγαθωσύνη (μτγν.), ἅγιος: ἀγιωσύνη (μτγν.)· σῶφρων: σωφροσύνη, ἄφρων: ἀφροσύνη κ.ά. Ἐτσι και από το ουσ. κέρδος: κερδοσύνη. Ο φθόγγος ο πριν από το -σύνη εκτείνεται σε ω, αν η προηγούμενη συλλαβή είναι βραχύχρονη (πβ. § 194).

- της (γεν. -τητος) από επίθ. τριτόκλιτα σε -ύς, -εΐα, -ύ:
- (-υ-της) βαρύς: βαρύτης, βραδύς: βραδύτης (γεν. -ύτητος) ή βραδυτής (γεν. -υτήτος), γλυκός: γλυκύτης, δριμύς: δριμύτης, ήδύς: ήδύτης, ταχύς: ταχύτης (γεν. -ύτητος) ή ταχυτής (γεν. -υτήτος) κ.ά.
- (-ό-της) από δευτερόκλ. επίθ. σε -ος: ἀρχαῖος: ἀρχαιότης, ἴσος: ἰσότης, κακός: κακότης· ἔτσι και από τις ἀόριστες αντωνυμίες ποιὸς (= κάποιος λογής): ποιότης, ποσὸς (= κάμποσος): ποσότης.
- ὰς (γεν. -άδος) από αριθμ. επίθετα: μόνος: μονάς, εἷς (γεν. ἐν-ός): ἐνάς, δύο: δυάς, εἴκοσιν: εἰκάς κτλ. (βλ. § 210).

γ) Ουσιαστικά παράγωγα από άλλα ουσιαστικά

383. Τα ουσιαστικά που παράγονται από άλλα ουσιαστικά είναι: υποκοριστικά, μεγεθυντικά, τοπικά, περιεκτικά, πατρωνυμικά, γονεωνυμικά, εθνικά και παρώνυμα.

1. Υποκοριστικά

384. Υποκοριστικά λέγονται τα παράγωγα ουσιαστικά που παριστάνουν μικρό αυτό που σημαίνει το πρωτότυπο, είτε επειδή είναι αληθινά μικρό είτε επειδή λέγεται χαϊδευτικά ή για χλευασμό ή για καταφρόνηση

(πβ. τα νεοελλ. παιδί - παιδάκι· πατέρας - πατερούλης· άνθρωπος - ανθρωπάκος κτλ.).

Οι πιο συνηθισμένες υποκοριστικές καταλήξεις είναι οι ακόλουθες:

-άριον άνθρωπος: άνθρωπ-άριον· ἵππος: ἵππ-άριον· κύων (κυν-ός): κυν-άριον· παῖς (παιδ-ός): παιδ-άριον κ.ά.

-ιον ἄβαξ (ἄβακ-ος): ἀβάκ-ιον· γέφυρα: γεφύρ-ιον· θυγάτηρ (θυγατρ-ός): θυγάτρ-ιον· πίναξ (πίνακ-ος): πινάκ-ιον· ρύαξ (ρύακ-ος): ρυάκ-ιον· σῶμα (σώματ-ος): σωμάτ-ιον· αλλά μερικά τρισύλλαβα που έχουν (φύσει ή θέσει) μακρόχρονη τη συλλαβή πριν από το -ιον παροξύνονται: χῶρ-ος: χωρ-ίον, ῥάβδος: ῥαβδ-ίον, σάρξ (σαρκ-ός): σαρκ-ίον, τέκν-ον: τεκν-ίον· (από αναλογία προς αυτά και το νεοελλ. τοπίο(ν), που δεν το αισθανόμαστε πια ως υποκοριστικό).

Κάποτε σε ονόματα γυναικών προσθέεται η υποκοριστική κατάλ. -ιον με θηλυκό άρθρο· Γλυκερία: ἡ Γλυκέρ-ιον· Λεοντία: ἡ Λεόντ-ιον κ.ά.

-ίδιον ξίφος: ξιφ-ίδιον· οἰκία: οἰκ-ίδιον· τεῖχος: τειχ-ίδιον· βοῦς (βο-ός): (βο-ίδιον) βοῖδιον· γῆ: (γη-ίδιον) γήδιον· γραῦς (γρα-ός): (γρα-ίδιον) γράδιον· λαγω(ός): (λαγω-ίδιον) λαγώδιον κ.ά.

- ίς (γεν. -ίδος) θύρα: θυρ-ίς· λαβή: λαβ-ίς· πίναξ (πίνακ-ος): πινακ-ίς· πύλη: πυλ-ίς κ.ά.
(γεν. -ῖδος) κρήνη: κρην-ίς· νῆσος: νησ-ίς· ψῆφος: ψηφ-ίς (= πετραδάκι) κ.ά.
- ίσκος νεανίας: νεαν-ίσκος· οἶκος: οἰκ-ίσκος· πύργος: πυργ-ίσκος· χι-τών (χιτῶν-ος): χιτων-ίσκος κ.ά.
- ίσκη κόρη: κορ-ίσκη· ἡ παῖς (τῆς παιδ-ός): παιδ-ίσκη κ.ά.
- ύδριον λόγος: λογ-ύδριον· νέφος: νεφ-ύδριον· νῆσος: νησ-ύδριον κ.ά.
- ύλλιον δάσος: δασ-ύλλιον· δένδρον: δενδρ-ύλλιον· εἶδος (= ποίημα): εἰδύλλιον κ.ά.

2. Μεγεθυντικά

385. Μεγεθυντικά λέγονται τα παράγωγα ουσιαστικά που δηλώνουν εκείνον που έχει σε **υπερβολικό μέγεθος** αυτό που σημαίνει το πρωτότυπο. Τα μεγαθυντικά έχουν κυρίως σημασία περιγελαστική (πβ. τα νεοελλ. κεφάλας, κοιλαράς κτλ.).

Οι πιο συνηθισμένες **μεγεθυντικές καταλήξεις** είναι οι ακόλουθες:

- ων (γεν. -ωνος) γαστήρ (γαστρ-ός): γάστρ-ων (= κοιλαράς)· ἡ γνάθος (= σιαγόνη): γνάθ-ων (= αυτός που έχει μεγάλο σαγόνη ή φουσκωμένα μάγουλα)· χεῖλος: χεῖλ-ων (= χειλαράς) κ.ά.

-ίας μέτωπο: μετωπ-ίας (= αυτός που έχει μεγάλο μέτωπο)·

3. Τοπικά

386. Τοπικά λέγονται τα παράγωγα ουσιαστικά που σημαίνουν τον τόπο όπου μένει ή δρα το πρόσωπο που δηλώνει το πρωτότυπο ή τον τόπο όπου γίνεται η ενέργεια.

Οι πιο συνηθισμένες παραγωγικές καταλήξεις των τοπικών είναι οι ακόλουθες:

- ιον (προπαροξύτονα) στρατηγός: στρατήγ-ιον (= ο τόπος όπου μένει ο στρατηγός· σήμερα: στρατηγεῖο)· ἔμπορος: ἔμπόρ-ιον (= εμπορικός λιμένας)· γυμνασία (= γύμναση): γυμνάσ-ιον (= ο τόπος όπου γινόταν η γύμναση, γυμναστήριο)· ἵπποφορβός (= ιπποτρόφος): ἵπποφόρβ-ιον (= ιπποτροφείο) κ.ά.
- (ε)ῖον γραφεύς: γραφεῖον (από το γραφέ-ιον)· κουρεύς: κουρεῖον (από το κουρέ-ιον)· χαλκεύς: χαλκεῖον (από το χαλκέ-ιον)· και με
- εῖον παραγωγ. κατάλ. -εῖον: ἀρχαί: ἀρχεῖον (= ο τόπος όπου συγκεντρώνονταν οι αρχές)· διδάσκαλος: διδασκαλ-εῖον· ἰατρός: ἰατρ-εῖον· κάπηλος: καπηλ-εῖον κ.ά.

4. Περιεκτικά

387. Περιεκτικά λέγονται τα παράγωγα ουσιαστικά που σημαίνουν το μέρος που περιέχει πολλά από εκείνα που φανερώνει η πρωτότυπη λέξη ή πολλά όμοια που βρίσκονται στο ίδιο μέρος. Οι πιο συνηθισμένες καταλήξεις των περιεκτικών είναι οι ακόλουθες:

- ών (γεν. -ῶνος) ἄνθος: ἀνθ-ών· ἐλαία: ἐλαι-ών· κρίνον: κριν-ών· ὄρνις (ὄρνιθ-ος): ὄρνιθ-ών· ῥόδον: ῥοδ-ών· πεύκη: πευκ-ών· πλάτανος: πλαταν-ών κ.ά. · ἔτσι και: ἀνὴρ (ἀνδρ-ός): ἀνδρ-ών· γυνή (γυναικ-ός): γυναικ-ών· ξένος: ξεν-ών· παρθένος: παρθενών κ.ά.
- εών (γεν. -εῶνος) περιστέρα: περιστερ-εών· πρόμαχος: προμαχ-εών (μεταγεν. προμαχών)· ῥόδον: ῥοδ-εών (αλλά και ῥοδ-ών) κ.ά.
- ιά μύρμηξ (μύρμηκ-ος): μυρμηκ-ιά· νεοττός: νεοττ-ιά (= φωλιά μικρών πουλιών)· σφήξ (σφηκ-ός): σφηκ-ιά (= φωλιά σφηκών) κ.ά.· ἔτσι και στρατός: στρατ-ιά.

5. Πατρωνυμικά

388. Πατρωνυμικά λέγονται τα ουσιαστικά που παράγονται από κύριο όνομα πατέρα ή μητέρας ή άλλου προγόνου και σημαίνουν το γιο, τη θυγατέρα ή γενικά τον απόγονο. Τα πατρωνυμικά έχουν συνήθως τις εξής καταλήξεις:

- δης Αινείας: Αινειά-δης (θηλ. Αινειὰς -άδος)· Βορέας: Βορεά-δης (θηλ. Βορε-άς)· Βούτης (θ. Βουτα-): Βουτά-δης κ.ά.
- άδης (από αναλογία προς τα παραπάνω που λήγουν σε -ά-δης σχηματίστηκαν πατρωνυμικά με την παραγωγ. κατάλ. -άδης): Άσκληπιός: Άσκληπι-άδης, Θεστιος: Θεστι-άδης (θηλ. Θεστιάς) κ.ά.
- ιάδης (από αναλογία επίσης προς τα παραπάνω που λήγουν σε -ι-άδης σχηματίστηκαν πατρωνυμικά με την παραγωγ. κατάλ. -ιάδης): Λαέρτης: Λαερτ-ιάδης· Τελαμών: Τελαμων-ιάδης (θηλ. Τελαμωνιάς)· Φέρης (γεν. Φέρητ-ος): Φερητ-ιάδης (θηλ. Φερητιάς) κ.ά.
- ίδης Δαναός: Δανα-ϊδης (θηλ. Δαναΐς)· Κρόνος: Κρον-ίδης¹· Πέλοψ (Πέλοπ-ος): Πελοπ-ίδης¹· Πρίαμος: Πριαμ-ίδης (θηλ. Πριαμίς)· Τάνταλος: Τανταλ-ίδης (θηλ. Τανταλίς) κ.ά.
- (-είδης) Άτρεύς: Άτρεΐδης (από το Άτρε-ίδης)· Ήρακλῆς (Ήρακλέους): Ήρακλειδης¹ (από το Ήρακλε-ίδης)· Πηλεΐδης: Πηλειδης¹ (από το Πηλε-ίδης) κ.ά.

1. Δεν έχει θηλυκό.

(-οίδης) Λητῶ (γεν. Λητό-ος = -οῦς): Λητοίδης (από το Λητο-ίδης, θηλ. Λητωίς)·

-ίων (ποιητ. κατάλ.) Κρόνος: Κρον-ίων (ο γιος του Κρόνου, ο Δίας)· Ἄτρεϋς: Ἄτρείων (από το Ἄτρε-ίων) (= ο γιος του Ατρέα, ο Αγαμέμνωνας)· Πηλεύς: Πηλείων (από το Πηλε-ίων) (= ο γιος του Πηλέα, ο Αχιλλέας) κ.ά.

6. Γονεωνυμικά

389. Γονεωνυμικά λέγονται τα παράγωγα ουσιαστικά που σημαίνουν νεογνό ζώου ή μικρό κατά την ηλικία ζώο κάποιου είδους. Αυτά έχουν παραγωγική κατάληξη -ιδεύς:

ἀετός: ἀετ-ιδεύς· λαγώς: λαγ-ιδεύς· λέων (λέοντ-ος): λεοντ-ιδεύς· λύκος: λυκ-ιδεύς κ.ά.

7. Εθνικά

390. Εθνικά λέγονται τα ουσιαστικά που παράγονται από κύρια ονόματα χωρών, πόλεων και γενικά τόπων και σημαίνουν εκείνον που κατάγεται από κάποιον τόπο ή που ανήκει σ' αυτόν. Αυτά παίρνουν συνήθως τις ακόλουθες παραγωγικές καταλήξεις:

-ιος (συνήθως θηλ. -ία): Ζάκυνθος: Ζακύνθ-ιος (θηλ. Ζακυνθ-ία)· Κόρινθος: Κορίνθ-ιος· Κλαζομεναί: Κλαζομέν-ιος· Ρόδος: Ρόδ-ιος· Σαλαμῖς (-ῖνος): Σαλαμίν-ιος· Δῆλος: Δήλ-ιος (θηλ. Δηλ-ιάς)· Πάρος: Πάρ-ιος· Μίλητος: Μιλήσ-ιος (από το Μιλήτ-ιος, βλ. § 70, 4)· Συρία: Σύρ-ιος (θηλ Συρ-ία) και Σῦρος (θηλ Σύρα)· Σῦρος (το νησί): Σύρ-ιος (θηλ. -ία)· Χῖος (από το Χί-ιος)· Κίος: Κῖος (από το Κί-ιος) κ.ά.

Τα εθνικά που παράγονται από ονόματα σε -οῦς, γεν. -οῦντος λήγουν σε -ούντιος ἢ -ούσιος (ἢ -άσιος, αν εμπρός από το -ους υπάρχει φωνήεν ἢ ρ): Ὀποῦς (γεν. Ὀποῦντος: Ὀπούντ-ιος· Σελινοῦς: Σελινούντ-ιος· Ἄμαθοῦς: Ἄμαθούσ-ιος· Δαφνοῦς: Δαφνούσ-ιος· αλλά Φλιοῦς: Φλι-άσιος· Ἀναργυροῦς: Ἀναργυρ-άσιος κ.ά.

(-αῖος) Ἀθηναί: Ἀθηναῖος (από το Ἀθηνά-ιος), θηλ. Ἀθηναί-α ἢ Ἀτθίς· Κέρκυρα: Κερκυραῖος (από το Κερκυρά-ιος)· Λάρισα: Λαρισαῖος (από το Λαρισά-ιος) κ.ά.

(-εῖος) Ἄργος (θ. Ἄργεσ-): Ἀργεῖος (από το Ἀργέσ-ιος, Ἀργέ-ιος), θηλ. Ἀργεῖα· Κέως (το νησί Κέα): Κεῖος (από το Κέ-ιος), θηλ. Κεῖα κ.ά.

(-ῶος) Κῶς: Κῶος (από το Κώ-ιος)· ἔτσι και Γέλα (πόλη της Σικελίας): Γελ-ῶος (πιθανώς από αναλογία) κ.ά.

- εὺς (θηλ. -ίς -ίδος) Μέγαρα: Μεγαρ-εὺς, θηλ. Μεγαρ-ίς· Ἐρέτρια: Ἐρετρι-εὺς, θηλ. Ἐρετριάς· Μαντίνεια: Μαντιν-εὺς, θηλ. Μαντινίς· Πλάταια: Πλαται-εὺς, θηλ. Πλαταιίς· Φώκεια: Φωκα(ι)-εὺς, θηλ. Φωκα(ι)-ίς κ.ά.
- νός (θηλ. -νή) Ἄσια: Ἄσια-νός, θηλ. Ἄσια-νή κ.ά.
- ανός Πάριον (πόλη της Μυσίας, αποικία των Παριανών): Παρι-ανός· Σάρδεις (Ἴων. Σάρδι-ες): Σαρδι-ανός κ.ά.
- ηνός Ἄβυδος: Ἄβυδ-ηνός· Κύζικος: Κυζικ-ηνός· Πέργαμος: Περγαμ-ηνός κ.ά.
- ῖνος Ἀκράγας (γεν. Ἀκράγαντ-ος): Ἀκραγαντ-ῖνος, θηλ. Ἀκραγαντ-ίνη· Ἄμοργ-ῖνος, θηλ. Ἄμοργ-ίνη κ.ά.
- της (θηλ. -τις, γεν. -τιδος) Τεγέα: Τεγεά-της, θηλ. Τεγεᾶ-τις -άτιδος κ.ά.
- άτης Γύθειον: Γυθε-άτης, θηλ. Γυθε-ᾶτις -άτιδος κ.ά.
- ιάτης Κρότων: Κροτων-ιάτης· Σπάρτη: Σπαρτ-ιάτης, θηλ. Σπαρτ-ιᾶτις -ιάτιδος κ.ά.
- ήτης Αἴγινα: Αἰγιν-ήτης, θηλ. Αἰγιν-ῆτις -ήτιδος· Ἴος: Ἴ-ήτης, θηλ. Ἴ-ῆτις κ.ά.
- ίτης Ἄβδηρα: Ἀβδηρ-ίτης, θηλ. -ῖτις· Στάγिरα: Σταγир-ίτης, θηλ. -ῖτις κ.ά.

- ώτης Λαύρειον: Λαυρε-ώτης, θηλ. -ῶτις, -ῶτιδος·
Ἰταλία: Ἰταλι-ώτης· Σικελία: Σικελι-ώτης· ἔτσι
και: ἤπειρος: ἠπειρ-ώτης, νῆσος: νησ-ιώτης
(πβ. § 391) κ.ά.
- ήσιος Ἰθάκη: Ἰθακ-ήσιος, θηλ. Ἰθακησία· Φίλιπποι: Φι-
λιππ-ήσιος κ.ά.

8. Παρώνυμα

391. Παρώνυμα λέγονται τα παράγωγα ουσιαστικά που σημαίνουν πρόσωπο σχετικό μ' εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή πρόσωπο που ανήκει σ' αυτό. Τα παρώνυμα έχουν συνήθως τις ακόλουθες παραγωγικές καταλήξεις:

- εὺς ἵππος: ἵππ-εὺς· ἱερὸν (=ναός): ἱερ-εὺς (θηλ. ἱέρεια)· ἄνθραξ (ἄνθρακ-ος): ἄνθρακ-εὺς· γράμμα (γράμματ-ος): γραμματ-εὺς· κέραμος: κεραμ-εὺς κ.ά.
- της (θηλ. -τις -τιδος) δῆμος: δημό-της (θηλ. δημότις)· κώμη: κωμή-της (= αυτός που κατοικεί σε κωμόπολη· θηλ. κωμῆ-τις)· ναῦς: ναύ-της· πόλις: πολί-της (θηλ. πολῖ-τις)· πρέσβυς: πρεσβύ-της (θηλ. πρεσβῦ-τις)· τόξον: τοξό-της κ.ά.
- έτης οἶκος: οἰκ-έτης (θηλ. οἰκ-έτις)· φυλή: φυλ-έτης (= αυτός που ανήκει στην ίδια φυλή· θηλ. φυλ-έτις) κ.ά.

- ίτης ὄπλον: ὀπλ-ίτης· τέχνη: τεχν-ίτης κ.ά.
- ώτης δεσμός: δεσμ-ώτης (θηλ. δεσμ-ῶτις)· ἥπειρος: ἥπειρ-ώτης (θηλ. ἥπειρ-ῶτις)· θίασος: θιασ-ώτης (θηλ. θιασ-ῶτις)· στρατιά: στρατι-ώτης κ.ά.
- ιώτης νῆσος: νησ-ιώτης κ.ά.· πβ. § 390.

Β' . Παράγωγα επίθετα

392. Τα παράγωγα επίθετα σχηματίζονται α) από ρήματα: θαυμάζω: θαυμαστός, β) από ονόματα (από ουσιαστικά ή σπανιότερα από επίθετα): θάλασσα: θαλάσσιος, θῆλυς: θηλυκός και γ) από επιρρήματα: χθές: χθεσινός.

α) Επίθετα παράγωγα από ρήματα

1. Κυρίως ρηματικά επίθετα

393. Τα επίθετα που παράγονται από ρήματα με τις παραγωγικές καταλήξεις -τος και -τέος λέγονται κυρίως ρηματικά επίθετα και είναι δευτερόκλιτα τρικατάληκτα, εκτός από τα σύνθετα σε -τος που κανονικά είναι δικατάληκτα (προπαροξύτονα): λυ-τός, λυ-τή, λυ-τόν· λυ-τέος, λυ-τέα, λυ-τέον· αλλά ὁ, ἡ ἄλυτος, τὸ ἄλυτον (βλ. § 432, 4).

I. Ρηματικά επίθετα σε -τος

394. Τα ρηματικά επίθετα σε -τος σημαίνουν: α) ό,τι και η μετοχή του παθητ. παρακειμένου, β) εκείνον που μπορεί να πάθει ή γ) εκείνον που αξίζει να πάθει αυτό που δηλώνει το ρήμα· δ) κάποτε σημαίνουν ό,τι και η μετοχή του ενεστώτα ή αορίστου (μ' ενεργητ. ή παθητ. σημασία):

α) λύ-ω: λυ-τὸς (λελυμένος), γράφ-ω: γραπ-τός, γλύφ-ω: γλυπ-τός, στρέφ-ω: στρεπ-τὸς (έστραμμένος), πλέκ-ω: πλεκ-τός, ζεύγ-νυμι: ζευκ-τός, μείγ-νυμι: μεικ-τός, πήγ-νυμι: πηκ-τός, πλάττω (θ. πλαθ-): πλασ-τός, γιγνώ-σκω (θ. γνωσ-): γνωσ-τός, καλέω -ῶ (θ. κλη-): κλη-τὸς (κεκλημένος = καλεσμένος) κ.ά.

β) ἀλίσκομαι (θ. ἄλω-): ἄλω-τὸς (= αυτός που μπορεί να κυριευτεί), βαίνω (θ. βα-): βα-τός, ἰάομαι -ῶμαι: ἰα-τός, ὀράω -ῶ: ὀρα-τός, τι-τρώσκ-ω: τρω-τός, ἄπτομαι (θ. ἄφ-): ἄπτὸς (= που μπορεί κανείς να τον αγγίξει), εἶμι (= θα έρθω· θ. ἴ-): ἴ-τὸς (= που μπορεί κανείς να τον διαβεί: πβ. προσ-ιτός, ἀ-πρόσ-ιτος, ἀμαξ-ιτὸς κτλ.) κ.ά.

γ) ἀγαπάω -ῶ: ἀγαπη-τὸς (= που αξίζει να τον αγαπούν, επιθυμητός), ἐπαινέω -ῶ: ἐπαινε-τός, σέβ-ομαι: (σεβ-τός) σεπ-τός, θαυμάζω: θαυμασ-τός, πείθ-ομαι (θ. πειθ-, πιθ-): (πιθ-τός) πισ-τὸς (= αξιόπιστος, γνήσιος) κ.ά.

δ) μέν-ω: μεν-ε-τὸς (ὁ μένων = αυτός που παραμένει ή περιμένει), θνήσκω (θ. θνη-): θνη-τὸς (ὁ θνήσκων), ῥέω (θ. ρυ-): ῥυτὸς (ὁ ῥέων), πράττω (θ. πραγ-): ἄ-πρακ-τος (= αυτός που δεν έπραξε), στρατεύ-ομαι: ἄ-στράτευτος (= που δεν στρατεύτηκε) κ.ά.

II. Ρηματικά επίθετα σε -τέος

395. Τα ρηματικά επίθετα σε -τέος σημαίνουν εκείνον που πρέπει να πάθει ό,τι φανερώνει το ρήμα από το οποίο παράγονται:

λύ-ω: λυ-τέος (= που πρέπει να λυθεί)· γράφ-ω: γραπ-τέος (= που πρέπει να γραφεί)· επαινέω -ῶ: επαινε-τέος (= που πρέπει να επαινεθεί)· έτσι και διδάσκω (θ. δι-δαχ-): διδακ-τέος· λέγ-ω: λεκ-τέος· τιμά-ω -ῶ: τιμη-τέος κ.ά. (Πβ. τα προακτέος, μετεξεταστέος της νέας ελληνικής).

2. Άλλα επίθετα παράγωγα από ρήματα

396. Άλλα επίθετα παράγωγα από ρήματα, εκτός από τα κυρίως ρηματικά επίθετα σε -τος και -τέος, είναι:

1) Μερικά που σημαίνουν ό,τι η μετοχή του ενεστώτα ή του παρακειμένου του ρήματος από το οποίο παράγονται· αυτά έχουν τις ακόλουθες παραγωγικές καταλήξεις:

-ās (γεν. -άδος), τριτόκλιτα μονοκατάληκτα: φεύγω (θ. φυγ-): φυγ-ās (ὁ φεύγων)· μείγ-νυμαι (θ. μειγ-, μιγ-): μιγ-ās (ὁ μεμειγμένος)· νέμομαι: νομās (νεμόμενος = αυτός που γυρίζει από τόπο σε τόπο να βρει βοσκή) κ.ά.

- ής (γεν. -οῦς), τριτόκλιτα δικατάληκτα (τα περισσότερα σύνθετα ή παρασύνθετα): ψεύδομαι: ψευδής (ὁ ψευδόμενος, ὁ μὴ ὦν ἀληθής)· τυγχάνω (θ. τυχ-): ἀτυχής, εὐτυχής, ἐπιτυχής κτλ. (ὁ ἀτυχῶν, εὐτυχῶν, ἐπιτυγχάνων κτλ.)· φαίνομαι: ἀφανής (ὁ μὴ φαινόμενος)· ἔτσι και ἐμφαίνω: ἐμφανής, ἐπιφαίνω: ἐπιφανής κτλ.
- ὸς δευτερόκλιτα τρικατάληκτα: κύπτω (θ. κυφ-): κυφ-ὸς (ὁ κύπτων = καμπούρης)· λείπ-ω: λοιπὸς (ὁ ὑπολειπόμενος) κ.ά.
- νὸς σέβ-ομαι: (σεβ-νὸς) σεμ-νὸς (= αὐτὸς που προκαλεῖ σεβασμὸ, σεβαστός)· στίλβ-ω: (στιλβ-νὸς) στιλπ-νὸς (ὁ στίλβων)· στυγέ-ω -ῶ (= μισώ): στυγ-νὸς (= μισητός)· τέρπ-ω: τερπ-νὸς (ὁ τέρπων) κ.ά.
- ανὸς στέγ-ω: στεγ-ανὸς (ὁ στέγων = αὐτὸς που σκεπάζει)· πείθ-ω (θ. πειθ-, πιθ-): πιθ-ανὸς (ὁ πείθων = πειστικός) ἰκ-νέ-ομαι -οῦμαι (ἀφικνοῦμαι = φτάνω): ἰκ-ανὸς (= αὐτὸς που μπορεῖ να φτάσει [σ' ἓνα σκοπὸ]) κ.ά.
- ρὸς λάμπ-ω: λαμπ-ρὸς (ὁ λάμπων)· μιαίνω (θ. μιαν-): (μιαν-ρὸς) μια-ρὸς· χαλά-ω -ῶ (= χαλαρώνω): χαλα-ρὸς κ.ά.
- ερὸς θάλλω: θαλ-ερὸς (ὁ θάλλων)· φαίνομαι (θ. φαν-): φαν-ερὸς (ὁ φαινόμενος)· στυγέ-ω -ῶ: στυγ-ερὸς (= μισητός, βδελυρός).

2) Όσα σημαίνουν εκείνον που έχει ικανότητα, κλίση ή επιτηδειότητα σ' αυτό που δηλώνει το ρήμα· αυτά έχουν τις ακόλουθες παραγωγικές καταλήξεις:

- ϊκός δευτερόκλιτα τρικατάληκτα: ἄρχ-ω: ἀρχ-ικὸς (= ικανός να ἀρχεῖ) κ.ά.
- τικός ἀμύν-ομαι: ἀμυν-τικὸς (= επιτήδειος να ἀμύνεται)· ἀρπάζω (θ. ἀρπαγ-): ἀρπακ-τικὸς (= που ἔχει τάση να ἀρπάζει)· δηλό-ω -ῶ: δηλω-τικὸς (= που ἔχει την ικανότητα να δηλώνει, να φανερώνει)· ἐρίζω (θ. ἐριδ-): ἐρισ-τικὸς (= που ἔχει κλίση στο να φιλονικεῖ) κ.ά.
- ῖμος δευτερόκλιτα δικατάληκτα: μάχ-ομαι: μάχ-ῖμος (= ικανός να μάχεται)· φρονέ-ω -ῶ: φρόν-ιμος (= ικανός να φρονεῖ, συνετός)· ὠφελέ-ω -ῶ: ὠφέλ-ιμος κ.ά.
- μων (γεν. -μονος), τριτόκλιτα δικατάληκτα: αἰδέο-μαι -οῦμαι: αἰδή-μων (= που ντρέπεται, ντροπαλός)· ἐλεέ-ω -ῶ: ἐλεή-μων (= που ελεεῖ)· μιμνή-σκομαι (θ. μνη-): μνή-μων (= που ἔχει την ικανότητα να θυμάται)· οἰκτίρω: οἰκτίρ-μων (= που οἰκτίζει, σπλαχνίζεται, σπλαχνικός) κτλ.
- τήριος δευτερόκλιτα δικατάληκτα ἢ τρικατάληκτα: δρά-ω -ῶ (θ. δρασ-): δρασ-τήριος, -ος, -ον (= ικανός να δρα, ενεργητικός, αποτελεσματικός)· λύω: λυ-τήριος, -ος, -ον και -ία, -ον

(= ικανός να λύνει, ν' ανακουφίζει)· σῶζω (θ. σω-): σω-τήριος, -ος, -ον (= ικανός να σώζει) κ.ά.

β) Επίθετα παράγωγα από ονόματα

397. Επίθετα που παράγονται από ονόματα (ουσιαστικά ή κάποτε και από επίθετα) είναι:

1) Όσα σημαίνουν αὐτόν που ανήκει σ' εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή αὐτόν που έχει σχέση με αυτό· τα επίθετα αυτά έχουν τις ακόλουθες παραγωγικές καταλήξεις:

I. Κατάληξη -ιος, που (ανάλογα με τους προηγούμενους φθόγγους και τις φθογγικές παθήσεις που γίνονται) παρουσιάζεται και σαν **-αίος, -εῖος, -οῖος, -ῶος.**

Π.χ.

α) **-ιος** θάλασσα: θαλάσσιος· οὐρανός: οὐράνιος· πατήρ (γεν. πατρός): πάτριος· τιμή: τίμιος· ένιαυτός: (ένιαύτιος) ένιαύσιος (βλ. § 70, 4)· πλοῦτος: (πλούτιος) πλούσιος· έκων (γεν. έκόντιος): (έκόντιος) έκούσιος (βλ. § 70, 4) κ.ά.

β) **-αίος** αγορά: (άγοράιος) αγοραῖος· ανάγκη (θ. άναγκα-): (άναγκάιος) άναγκαῖος· δίκη (θ. δικα-): (δίκαιος) δίκαιος· έτσι και: άγέλη: άγελαῖος· έδρα: έδραῖος· κρήνη: κρηναῖος· σπουδή: σπουδαῖος· ὥρα: ὠραῖος (= που γίνεται την ὠρα που πρέπει, ώριμος) κ.ά.

Από αναλογία προς αυτά και: κῆπος: κηπαῖος· χέρ-
σος: χερσαῖος κ.ά.

γ) -ειος βασιλεύς: (βασίλε-ιος) βασίλειος (= που ανήκει
στο βασιλέα, βασιλικός)· τέλος (θ. τελεσ-): (τέ-
λεσ-ιος, τέλε-ιος) τέλειος· θεός: (θέ-ιος) θεῖος·
ἄστυ (ἄστε-ως): (ἀστέ-ιος) ἀστεῖος κ.ά.

Από αναλογία προς αυτά και: δοῦλος: δούλ-
ειος· οἶκος: οἰκ-εῖος· ἀνὴρ (ἀνδρ-ός): ἀνδρ-εῖος·
επίσης σε -ειος κανονικά λήγουν τα επίθετα
που παράγονται από ονόματα προσώπων ή
ζώων: Εὐκλείδης: Εὐκλείδ-ειος· Κίμων: Κιμών-
ειος· Πυθαγόρας: Πυθαγόρ-ειος· αἶξ (αἰγ-ός):
αἶγ-ειος· βοῦς (βο-ός): βόειος· ἵππος: ἵππ-ειος·
κύκνος: κύκν-ειος κ.ά.

δ) -οιος γέλως (θ. γελοσ-): (γελόσ-ιος, γελό-ιος) γε-
λοῖος· ἄλλος: (ἀλλό-ιος) ἀλλοῖος· ὁμὸς (= κοι-
νός): (ὀμό-ιος) ὀμοῖος και ὁμοιος· ἀνάλογα και
πᾶς (παντ-ός): παντ-οῖος κ.ά.

ε) -ῶος ἥρω-ς: (ἠρώ-ιος) ἠρῶος (= αὐτός που ανήκει
στον ἥρωα)· ἠὼς (= πρῶί): (ἠώ-ιος) ἠῶος
(= πρῶινός) και αττ. ἠ ἔως: ἐῶος· ἀνάλογα και:
πατήρ (πατρ-ός): πατρῶος· μήτηρ (μητρ-ός):
μητρῶος· πάππος: παππ-ῶος κ.ά.

II. Κατάληξη -κός, που (από αναλογία προς άλλα
παράγωγα ή με ορισμένες φθογγικές παθήσεις) παρου-
σιάζεται και σαν -ακός, -ῖκός, -ῦκός, -εικός:

- α) { -κὸς καρδία: καρδια-κός· οἰκία: οἰκια-κός· πα-
ροιμία: παροιμια-κός κ.ά.
-ακὸς Από αναλογία προς αυτά και: ἥλιος: ἡλι-
ακός· συμπόσιον: συμποσι-ακός· Κορίνθι-
ος: Κορινθι-ακός· Ῥόδιος: Ῥοδι-ακός κ.ά.
- β) { -κὸς ἱστορία: ἱστορι-κός· μανία: μανι-κός· μά-
ντις: μαντι-κός· πανήγυρις: πανηγυρι-κός·
-ι-κὸς φύσις: φυσι-κός κ.ά.
Από αναλογία προς αυτά και: πολίτης:
πολιτ-ικός· εἰρήνη: εἰρην-ικός· βάρβαρος:
βαρβαρ-ικός· δοῦλος: δουλ-ικός· πόλε-
μος: πολεμ-ικός· ἔθνος: ἐθν-ικός· ἦθος:
ἡθ-ικός· ῥήτωρ (ῥήτορ-ος): ῥητορ-ικός·
ἡγεμῶν (ἡγεμόν-ος): ἡγεμον-ικός· ἄστυ:
ἀστ-ικός· Κερκυραῖος: Κερκυρα-ϊκός·
Ἀχαιός: Ἀχα-ϊκός· τροχαῖος: τροχα-ϊκός·
βασιλεύς: βασιλ-ικός· Εὐβοεύς: Εὐβο-ϊκός
κ.ά.
- γ) { -κὸς θῆλυς: θηλυ-κός· Λίβυ-ς, γεν. Λίβυ-ος
-υκὸς (= αυτός που είναι από τη Λιβύη): Λιβυ-
κός· από αναλογία και: ὁ ἄλς (= το αλάτι):
ἀλ-υκὸς (= αρμυρός) κ.ά.
-κὸς Ἀκαδήμεια: Ἀκαδημει-κός· Δαρεῖος: δαρει-
κός· Δεκέλεια: Δεκελει-κός·
- δ) -εικὸς κεραμεύς: (κεραμε-ικὸς) κεραμεικός·
ὄρεϋς (= μουλάρη): (ὄρε-ικός) ὄρεικός
(ὄρεικὸν ζεῦγος = ένα ζευγάρι μουλάρια).

2) Όσα σημαίνουν **ύ λ η ή χ ρ ώ μ α**· αυτά έχουν τις παραγωγικές καταλήξεις:

(-εος) -οῦς ἄργυρος: (ἀργύρ-εος) ἀργυροῦς· σίδηρος: (σιδήρ-εος) σιδηροῦς· χαλκός: (χάλκ-εος) χαλκοῦς· χρυσός: (χρύσ-εος) χρυσοῦς· κύανος (= ύλη με γαλάζιο χρώμα): (κυάν-εος) κυανοῦς· πορφύρα (= χρωστική ουσία βαθιά κόκκινη): (πορφύρ-εος) πορφυροῦς κ.ά. (βλ. § 162, α)·

-ινος κριθή: κρίθινος, -ίνη, -ινον· λίθος: λίθινος, -ίνη, -ινον και -ος, -ον· ξύλον: ξύλινος, -ίνη, -ινον και -ος, -ον· πῶρος (= εἶδος πέτρας, πωρόλιθος): πώρινος, -ίνη, -ινον κ.ά.

3) Όσα σημαίνουν **τ ο ν κ α τ ά λ λ η λ ο** για εκείνο που δηλώνει το πρωτότυπο· αυτά έχουν τις ακόλουθες παραγωγικές καταλήξεις:

-μος (παράγωγα κυρίως από ουσιαστικά σε -σις που παράγονται από ρήματα): ἄροσις (από το ἄρώ -ῶ = καλλιεργώ): ἄρόσιμος (= κατάλληλος για καλλιέργεια): καῦσις: καύσι-μος· οἴκησις: οἰκήσι-μος· χρήσις: χρήσι-μος κ.ά.

-ιμος Από αναλογία προς τα παραπάνω σχηματίζονται παράγωγα με την κατάληξη -ιμος και από άλλα ουσιαστικά: ἐδωδή: ἐδώδ-ιμος (= φαγώσιμος)· μάχη: μάχ-ιμος· νόμος: νόμ-ιμος· πένθος: πένθ-ιμος κ.ά.

4) Όσα σημαίνουν π λ η σ μ ο ν ή, δηλ. αφθονία από εκείνο που δηλώνει το πρωτότυπο όνομα· αυτά έχουν τις ακόλουθες παραγωγικές καταλήξεις:

-εις (γεν. -εντος) θηλ. -εσσα, ουδ. -εν: αίγλη: αίγλή-εις, -εσσα, -εν (= γεμάτος αίγλη)· τόλμη: τολμή-εις (= τολμηρός)· ύλη (= δάσος): ύλή-εις (= δασωμένος)· χάρι-ς: χαρί-εις· άνεμος: άνεμό-εις και ήνεμό-εις· άμπελος: άμπελό-εις κ.ά.

-όεις Από αναλογία προς τα τελευταία σε -οεις σχηματίστηκαν παράγωγα και απευθείας με την παραγωγική κατάλ. -όεις: άστηρ (άστέρ-ος): άστερ-όεις· ίλυς (= λάσπη): ίλυ-όεις· ίχθύς: ίχθυ-όεις κ.ά.

{ -νός
(-εινός) ὄρος (θ. ὄρεσ-νός, ὄρεν-νός) ὄρεινός· σκότος (θ. σκοτεσ-): (σκοτεσ-νός, σκοτεν-νός) σκοτεινός· δέος (θ. δεεσ-): (δεεσ-νός, δεεν-ός) δεινός· ύγιής (θ. ύγιεσ-): (ύγιεσ-νός, ύγιεν-νός) ύγιεινός· ἄλγος: (θ. ἄλγεσ-): (ἄλγεσ-νός, ἄλγεν-νός) ἄλγεινός· κλέος: (θ. κλεεσ-): (κλεεσ-νός, κλεεν-νός) κλεινός (πβ. § 68, 2).

-εινός Από αναλογία προς τα παραπάνω σχηματίστηκαν παράγωγα απευθείας με την παραγωγική κατάλ. -εινός: πόθος: ποθεινός· φῶς: φωτ-εινός κ.ά.

-λός παχύς: παχυ-λός· φειδώ: φειδω-λός· ἀπατη-λός· σιωπή: σιωπηλός.

-ηλός

Από αναλογία προς τα τελευταία σε
-η-λός σχηματίστηκαν παράγωγα απευ-
θείας με την παραγωγική κατάληξη -ηλός:
ρίγος: ριγ-ηλός· σφρίγος: σφριγ-ηλός·
ὑψος: ὑψ-ηλός (έτσι και: χαμαί: χαμ-ηλός)·

{ -λέος
-αλέος

δίψα: διψα-λέος· λύσσα: λυσσα-λέος·
πεινά: πεινα-λέος· ψώρα: ψωρα-λέος κ.ά.
Από αναλογία προς τα παραπάνω που
λήγουν σε -α-λέος σχηματίστηκαν παρά-
γωγα και απευθείας με την παραγωγ. κα-
τάλ. -αλέος: θάρρος: θαρρ-αλέος· κέρδος:
κερδ-αλέος· ρώμη: ρωμ-αλέος· ὕπνος:
ὑπν-αλέος· φρίξ, γεν. φρι-κός (= φρικίαση,
ανατριχίλα): φρικ-αλέος κ.ά.

{ -ρός
-αρός

αἴσχος: αἰσχ-ρός· ἔχθος (= ἐχθρα): ἐχθ-
ρός· ἀνία: ἀνια-ρός·
έτσι και: λίπος: λιπ-αρός· ρύπος (= ακα-
θαρσία): ρυπ-αρός· σθένος: σθεν-αρός
κ.ά.

{ -ρός
-ηρός

λύπη: λυπη-ρός· ὀδύνη: ὀδυνη-ρός· σιωπή:
σιωπη-ρός· τόλμη: τολμη-ρός· τύχη: τυχη-
ρός κ.ά.
Έτσι και: αἷμα (αἷματ-ος): αἷματ-ηρός·
ἄνθος: ἀνθ-ηρός· μόχθος: μοχθ-ηρός· νό-
σος: νοσ-ηρός· ὄκνος: ὀκν-ηρός· ὄχλος
(= ἐνόχληση): ὄχλ-ηρός κ.ά.

-ρὸς	ἰσχύς: ἰσχυ-ρός· ἔτσι και:	
-υρὸς	ἄλμη: ἄλμ-υρός·	
{	-ρὸς	κράτος (θ. κρατεσ-): κρατε-ρός· ἔτσι και:
	-ερὸς	δρόσος: δροσ-ερός· φθόνος: φθον-ερός· σκιά: σκι-ερός· φλόξ (φλογ-ός): φλογ-ερός κ.ά.
-ώδης	τριτόκλιτα δικατάληκτα: ἀφρός: ὄ, ἢ ἀφρ- ώδης, τὸ ἀφρῶδες· αἷμα (αἷματ-ος): αἷματ- ώδης· ἄκανθα: ἀκανθ-ώδης· λύσσα: λυσσ- ώδης· μανία: μανι-ώδης κ.ά.	

5) Ὅσα σημαίνουν **χ ρ ὀ ν ο ἢ μ ἔ τ ρ ο**· αὐτὰ ἔχουν τις ἀκόλουθες παραγωγικὲς καταλήξεις:

-αῖος	πρότερος: προτερ-αῖος· ὕστερος: ὕστερ-αῖος· δεύτερος: δευτερ-αῖος· τρίτος: τριτ-αῖος κτλ. (πβ. § 206, γ)· πῆχυ-ς: πηχυ-αῖος· στάδιον: στα- δι-αῖος.
-ιαῖος	ἔτσι και: πλέθρον: πλεθρ-ιαῖος· μῆν: μην-ιαῖος κ.ά.
-ήσιος	ἔτος: ἐτ-ήσιος· ἡμέρα: ἡμερ-ήσιος·
-ινὸς	ἔαρ: ἐαρ-ινός· φθινόπωρον: φθινοπωρ-ινός· μεσημβρία: μεσημβρ-ινός· ἡμέρα: ἡμερ-ινός· ἑσπέρα: ἑσπερ-ινός· θέρος: θερ-ινός.

γ) Επίθετα παράγωγα από επιρρήματα

398. Επίθετα παράγωγα από επιρρήματα (ιδίως τοπικά ή χρονικά) έχουν τις ακόλουθες παραγωγικές καταλήξεις:

- ιος ὄπισθεν: ὀπίσθ-ιος· πρόσθεν: πρόσθ-ιος
- ιμος ὀψέ: ὄψ-ιος και ὄψ-ιμος· πρῶ και πρῶί: πρῶ-ιος και πρῶος και πρῶ-ιμος·
- νός πέρυσι: περυσι-νός·
- ινός χθές: χθες-ινός·
- αῖος ῥάγδην (= βίαια, δυνατά): ῥαγδ-αῖος· χύδην (= χυτά, ανάκατα): χυδ-αῖος (= ανάμειχτος, κοινός, πρόστυχος)·
- ικός καθόλου (= γενικά): καθολ-ικός.

Γ' . Παράγωγα ρήματα

399. Τα παράγωγα ρήματα σχηματίζονται α) από ονόματα (ουσιαστικά ή επίθετα): βασιλεύ-ς: βασιλεύ-ω· ἥσυχος: ἥσυχ-άζω· β) από άλλα ρήματα: ἔρπ-ω: ἔρπ-ύζω· γ) από επιρρήματα ή επιφωνήματα: ἐγγύς: ἐγγ-ίζω· οἴμοι: οἴμ-ώζω.

α) Ρήματα παράγωγα από ονόματα

400. Τα ρήματα που παράγονται από ονόματα (ουσιαστικά ή επίθετα) σημαίνουν συνήθως ότι το υποκείμενο είναι ή γίνεται ή έχει ή παρέχει ή κάνει ό,τι φανερώνει η πρωτότυπη λέξη.

1) Τα ρήματα αυτά είχαν αρχικά την παραγωγική κατάληξη -jω (δηλ. παραγωγικό πρόσφυμα j και κατάλ. -ω· βλ. § 379, 2 και 3):

α´) βοή (θ. βοα-): (βοά-jω) βοά-ω -ῶ· τόλμη (θ. τολμα-): (τολμά-jω) τολμά-ω -ῶ· έτσι και: ἦττα: ἠττά-ομαι -ῶμαι· ἀνία: ἀνιά-ω -ῶ κ.ά. (βλ. § 64, 2)·

β´) νόσος (θ. νοσε-): (νοσέ-jω) νοσέ-ω -ῶ· ὄκνος: ὀκνέ-ω -ῶ· πλοῦτος: πλουτέ-ω -ῶ· πόνος: πονέ-ω -ῶ· φίλος: φιλέ-ω -ῶ κ.ά.

γ´) γυμνός: (γυμνό-jω) γυμνό-ω -ῶ· δῆλος: δηλό-ω -ῶ· δοῦλος: δουλό-ω -ῶ· δίκαιος: δικαιο-ω -ῶ· λύτρον: λυτρό-ω -ῶ κ.ά.

δ´) βασιλεύς: (βασιλεύ-jω) βασιλεύ-ω· γραμματεύς: γραμματεύ-ω· ἵππεύς: ἵππεύ-ω· φονεύς: φονεύ-ω κ.ά.

ε´) παῖς (παιδ-ός): (παῖδ-jω) παίζω· σκιάς (σκιάδ-ος): σκιάζω· ψεκὰς (ψεκάδ-ος): ψεκάζω· έτσι και: ἄρπαξ (ἄρπαγ-ος): ἀρπάζω κ.ά. (βλ. § 67, 2)

ς´) ἐλπίς (ἐλπίδ-ος): (ἐλπίδ-jω) ἐλπίζω· ἔρις (ἔριδ-ος): ἐρίζω· έτσι και: μάστιξ (μάστιγ-ος): μαστίζω κ.ά. βλ. § 67, 2)

ζ´) βάσκαν-ος: (βασκάν-jω) βασκαίνω· μέλας (μέλαν-ος): (μελάν-jω) μελαίνω κ.ά (βλ. § 66)

η´) καθαρὸς (καθάρ-jω) καθαίρω· τέκμαρ (= τεκμήριο· γεν. τέκμαρ-ος): (τεκμάρ-jομαι) τεκμαίρομαι κ.ά. (βλ. § 66)

θ´) μάρτυς (μάρτυρ-ος): (μαρτύρ-jομαι, μαρτύρομαι) μαρτύρομαι κ.ά. (βλ. § 68, 4, β)

ι´) ἄγγελος: (ἀγγέλ-jω) ἀγγέλλω· ναυτίλος: (ναυτίλ-jομαι) ναυτίλλομαι· ποικίλος: (ποικίλ-jω) ποικίλλω κ.ά.

ια´) κῆρυξ (κῆρυκ-ος): (κηρύκ-ζω) κηρύττω ἢ κηρύσσω· φύλαξ (-ακος): (φυλάκ-ζω) φυλάττω ἢ φυλάσσω· αἷμα (αἷματ-ος): (αἱμάτ-ζω) αἱμάττω ἢ αἱμάσσω κ.ά. (βλ. § 67, 2).

2) Από παραδείγματα ὅπως τα παραπάνω σχηματίστηκαν οι καταλήξεις: -άω (-ιάω), -έω, -όω, -εύω, -ζω, -άζω, -ίζω, -νω, -ύνω, -αίνω, -αίρω κτλ.

α) -άω ἄριστον: ἀριστ-άω -ῶ· γόος: γο-άω -ῶ· σφρίγος: σφριγ-άω -ῶ·
-ιάω ἐρυθρός: ἐρυθρ-ιάω -ῶ κ.ά.

Μερικά ρήματα σε -άω και σε -ιάω, παράγωγα από ονόματα, σημαίνουν ἐ φ ε σ η (δηλ. μεγάλη επιθυμία) ἢ π ά θ η σ η: θάνατος, θανατ-άω -ῶ (= επιθυμώ πολύ το θάνατο), στρατηγός: στρατηγ-ιάω -ῶ (= επιθυμώ πολύ να γίνω στρατηγός)· λίθος: λιθ-άω και λιθ-ιάω -ῶ (= πάσχω από λιθίαση), ὀφθαλμός: ὀφθαλμ-ιάω -ῶ (= πάσχω από ὀφθαλμία) κ.ά.

β´) -έω ἀπειλή: ἀπειλ-έω -ῶ· μάρτυς (μάρτυρ-ος): μαρτυρ-έω -ῶ κ.ά. Ἔτσι και πολλά παρασύνθετα: εὐδαίμων (-ονος): εὐδαιμον-έω -ῶ· εὐεργέτης: εὐεργετ-έω -ῶ· σῶφρων (-ονος): σωφρον-έω -ῶ κ.ά. Πβ. § 430, α.

γ´) -όω ρίζα: ριζ-όω -ῶ· σκηνή: σκην-όω -ῶ· πλήρης: πληρ-όω -ῶ· ἐλάττων: ἐλαττ-όω -ῶ· μείων: μει-όω -ῶ κ.ά.

- δ') -εύω ταμίας: ταμι-εύω· ikέτης: ikετ-εύω· αγορά: αγορά-εύω· δουῖλος: δουλ-εύω· κόλαξ (κόλακος): κολακ-εύω· παῖς (παιδ-ός): παιδεύω κ.ά.
- ε') { -ζω αγορά: αγορά-ζω· δίκη (θ. δικα-): δικά-ζω· δόξα: δοξά-ζω (πβ. § 292, 3)
- { -άζω ἄτιμος: ἀτιμ-άζω· ἤσυχος: ἡσυχ-άζω κ.ά.
- ς') -ίζω ἄγνός: ἀγν-ίζω· ὁ ὄρος: ὄρ-ίζω· φενάκη: φενακ-ίζω· ὕστερος: ὕστερ-ίζω· ἀθρόος: (ἀθροίζω) ἀθροίζω κ.ά.

Ρήματα σε -ιάζω ή -ίζω, παράγωγα από ονόματα εθνικά ή κύρια ή από ονόματα ζώων, σημαίνουν συνήθως ότι το υποκείμενό τους μιμείται τα ήθη, τη γλώσσα κτλ. ή ακολουθεί τα φρονήματα εκείνου που δηλώνει το πρωτότυπο όνομα: Βοιωτός: βοιωτ-ιάζω (= μιμούμαι τα ήθη ή τη γλώσσα των Βοιωτών)· έτσι και: Έλλην: ἔλλην-ίζω· βάρβαρος: βαρβαρ-ίζω· Μηδος: μηδ-ίζω· Φίλιππος: φιλιππ-ίζω· πίθηκος: πιθηκ-ίζω κ.ά. (πβ. τα νεοελλ.: παπαγαλίζω = μιλώ σαν παπαγάλος κ.ά.).

ζ')	-νω	βαθύς: βαθύ-νω· βαρύς: βαρύ-νω· ήδύς: ήδύ-νω· όξύς: όξύ-νω κ.ά. Από αναλογία προς αυτά σχηματίστηκαν με παραγωγ. καταλ.
	-ύνω	αΐσχος: αΐσχ-ύνω· θάρρος: θαρρ-ύνω· λαμπρός: λαμπρ-ύνω· μήκος: μηκ-ύνω· φαιδρός: φαιδρ-ύνω κ.ά.
	-αίνω	θερμός: θερμ-αίνω· κοΐλος: κοιλ-αίνω· χαλεπός: χαλεπ-αίνω· δυσχερής: δυσχερ-αίνω· ύγιής: ύγι-αίνω κ.ά.
η')	-αίρω	γέρας: γερ-αίρω· έχθρός: έχθ-αίρω· μέγας: μεγ-αίρω κ.ά.

β) Ρήματα παράγωγα από άλλα ρήματα

401. Τα ρήματα που παράγονται από άλλα ρήματα είναι:

1) **ε ν α ρ κ τ ι κ ά**, δηλ. σημαίνουν ότι το υποκείμενο **α ρ χ ί ζ ε ι** να κάνει ή να γίνεται ό,τι δηλώνει το πρωτότυπο ρήμα· αυτά έχουν παραγωγική κατάληξη **-σκω**:

-σκω γηράω -ω̃: γηρά-σκω (= αρχίζω να γεράζω)· ήβάω -ω̃: ήβάσκω (= αρχίζω να γίνομαι έφηβος) κ.ά.

2) **ε φ ε τ ι κ ά**, δηλ. σημαίνουν ότι το υποκείμενο έχει **έ φ ε σ η** (μεγάλη επιθυμία) για εκείνο που δηλώνει το πρωτότυπο ρήμα· αυτά έχουν τις παραγωγικές καταλήξεις **-ιάω** και **-είω**, που προσθέτονται στο χρονικό θέμα του μέλλοντα:

- ιάω (-ιῶ) κλαίω (μέλλ. κλαύσομαι): κλαυσ-ιάω -ιῶ
(= θέλω να κλάψω)
- είω πολεμ-έω -ῶ (μέλλ. πολεμήσω): πολεμησ-είω
(= θέλω να πολεμήσω)· τυρανν-έω -ῶ (μέλλ. τυραννήσω): τυραννησ-είω (= θέλω να γίνω τύραννος)· δρά-ω -ῶ (μέλλ. δράσω): δρασ-είω (= θέλω να δράσω).

3) **θ α μ ι σ τ ι κ á** ή **ε π ι τ α τ ι κ á**, δηλ. σημαίνουν ότι το υποκείμενο εκτελεί **θ α μ á** (= συχνά) ή σε μεγάλο βαθμό αυτό που φανερώνει το πρωτότυπο ρήμα· αυτά έχουν τις παραγωγικές καταλήξεις: -άζω, -ίζω, -ύζω:

- άζω στένω (= στενάζω): στεν-άζω (= στενάζω συχνά)· ρίπτω: ριπτ-άζω (= ρίχνω εδώ κι εκεί)
- ίζω αίτέω -ῶ: αίτ-ίζω (= ζητώ συχνά, επίμονα)
- ύζω ἔρπω: ἔρπ-ύζω (= σέρνομαι διαρκώς).

γ) Ρήματα παράγωγα από επιρρήματα και επιφωνήματα

402. Τα ρήματα που παράγονται από επιρρήματα σημαίνουν ότι το υποκείμενο είναι ή κάνει ό,τι δηλώνει η πρωτότυπη λέξη· αυτά έχουν τις παραγωγικές καταλήξεις -ζω ή -ίζω:

- ζω δίχα: διχά-ζω (= διαιρώ σε δύο μέρη, ξεχωρίζω)· πέλας (= κοντά): πελά-ζω (= πλησιάζω) κ.ά.
- ίζω ἐγγύς: ἐγγ-ίζω· χωρίς: χωρ-ίζω κ.ά.

403. Τα ρήματα που παράγονται από επιφωνήματα σημαίνουν ότι το υποκείμενο λέει εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη· αυτά έχουν τις παραγωγικές καταλήξεις -ζω (-άζω, -ίζω, -ώζω):

-ζω άλαλαί: άλαλά-ζω (= λέω άλαλαί, φωνάζω)· γρῦ:
γρύ-ζω (= λέω γρῦ, μουρμουρίζω)

-άζω αίαϊ: αϊ-άζω (= λέω αίαϊ, θρηνώ)

-ίζω έλελεῦ: έλελ-ίζω (= φωνάζω έλελεῦ)

-ώζω οίμοι: οϊμ-ώζω (= φωνάζω οίμοι, θρηνώ) (πβ. § 440, γ).

Δ' . Παράγωγα επιρρήματα

404. Επιρρήματα παράγονται από κάθε κλιτό μέρος του λόγου και από προθέσεις ή άλλα επιρρήματα. Τα παράγωγα επιρρήματα είναι **τοπικά, τροπικά, ποσοτικά και χρονικά.**

α) Τοπικά

405. Τα τοπικά παράγωγα επιρρήματα σημαίνουν:

1) τη στάση σ' έναν τόπο, με τις παραγωγ. καταλήξεις -θι, -σι(ν), -οι:

-θι ἄλλος: ἄλλο-θι (= σε άλλον τόπο, αλλού)· αὐτός:
αὐτό-θι (= σ' αυτό τον τόπο, αυτού)

-σι(ν) Ἀθῆναι: Ἀθήνη-σι(ν)· Ὀλυμπία: Ὀλυμπία-σι(ν)·
Πλαταιαί: Πλαταιᾶ-σι(ν) κτλ.

θύρα: θύρα-σι (= στην πόρτα, έξω από το σπίτι)

-οι Ἴσθμός: Ἴσθμοῖ· Μέγαρα: Μεγαροῖ· Πυθῶ (= Δελφοί): Πυθοῖ (= στους Δελφούς)· οἶκος: οἴκοι (= στο σπίτι, στην πατρίδα· πάντα για στάση, αντί για το ἐν τῇ πατρίδι).

2) την κίνηση προς έναν τόπο, με τις παραγωγικές καταλήξεις -ω, -σε, -δε (-ζε):

-ω ἀνά: ἄνω (= προς τα πάνω· και για στάση = πάνω)· κατά: κάτω· ἐς ἢ εἰς: ἔσω ἢ εἴσω (= μέσα σε, προς τα μέσα· και για στάση = μέσα)· πρός: πρόσ-ω, με μετάθεση: πόρσω και με αφομοίωση: πόρρω (= προς τα εμπρός, μακριά) κ.ά.

-σε ἄλλος: ἄλλο-σε (= προς άλλο μέρος)· αὐτός: αὐτό-σε (= προς αυτό το μέρος)· ἐκεῖ: ἐκεῖ-σε (= προς τα εκεί) κ.ά.

-δε Μέγαρα: Μεγαρά-δε· Ἐλευσίς (Ἐλευσῖν-ος): Ἐλευσινά-δε κτλ.

(-ζε) (= προς τα Μέγαρα, προς την Ελευσίνα κτλ.)· οἶκος: οἰκόν-δε και οἶκα-δε (= προς το σπίτι, προς την πατρίδα)· Ἀθῆναι: (Ἀθήνας-δε) Ἀθήναζε·

3) την κίνηση από έναν τόπο, με τις παραγωγικές καταλήξεις -θεν (-οθεν, -ωθεν):

- θεν ἐκεῖ: ἐκεῖ-θεν (= ἀπό ἐκεῖνον τον τόπο)· οἶκος: οἶκο-θεν (= ἀπό το σπίτι, ἀπό την πατρίδα)· ἄλλος: ἄλλο-θεν (= ἀπό ἄλλον τόπο) κ.ά.
- οθεν ἔτσι και: πᾶς (παντ-ός): πάντ-οθεν (= ἀπό παν-τού) κ.ά.
- ωθεν ἄνω: ἄνωθεν (= ἀπό πάνω)· ἀμφότεροι: ἀμφοτέρωθεν (= και ἀπό τα δύο μέρη)· ἐκάτερος: ἐκατέρωθεν.

β) Τροπικά

406. Τα τροπικά παράγωγα επιρρήματα σχηματίζονται:

1) ἀπό ἐπίθετα, αντωνυμίες και μετοχές με κατάληξη -ως (-ῶς):

-ως δίκαιος: δικαί-ως· σπουδαῖος: σπουδαίως· βαρύς: (-ῶς) βαρέως· οὔτος: οὔτως· ἄλλος: ἄλλως· δέον (γεν. δέοντ-ος): δεόντως· θαρρῶν (γεν. θαρροῦντ-ος): θαρρούντως· εἰκῶς (γεν. εἰκότ-ος): εἰκότως· λεληθῶς (γεν. λεληθότ-ος): λεληθότως· ὁμολογούμενος: ὁμολογουμένως· ἔσκεμμένος: ἔσκεμμένως· καλός: καλῶς· ἰκανός: ἰκανῶς· εὐγενής: εὐγενῶς· σαφής: σαφῶς κ.ά.· θορυβώδης: θορυβωδῶς κ.ά.

2) ἀπό οποιοδήποτε κλιτό μέρος του λόγου, με τις παραγωγικές καταλήξεις -δην (-άδην, -ίνδην), -δὸν (-ηδόν), -ί, (-τί), -εῖ, -ς:

{ -δην αἴρω (θ. ἄρ-): ἄρ-δην· κρύπτω (θ. κρυφ-):
 { -άδην (κρύφ-δην) κρύβ-δην· μείγνυ-μι: μείγ-δην·
 φύρω (= ανακατώνω): φύρ-δην· βαίνω (θ. βα-):
 βά-δην· ἔτσι και: τρέχ-ω: τροχ-άδην· σπείρ-ω:
 σπορ-άδην κ.ά.

{ -ίνδην ἄριστος: ἀριστ-ίνδην (μ' εκλογή του ἀρίστου)·
 { πλοῦτος: πλουτ-ίνδην (κατά τον πλούτο).

{ -δὸν ἀναφαίνω (θ. ἀνα-φαν-): ἀνα-φαν-δὸν (= φα-
 { -ηδὸν νερά)· βότρυς: βοτρυ-δὸν (= σαν σταφύλια)·
 ἀγέλη: ἀγελη-δόν· ἔτσι και: κύων (κυν-ός):
 κυν-ηδὸν (= σαν σκύλος)· ταῦρος: ταυρ-ηδὸν
 κ.ά.

{ -ὶ ἄμισθος: ἀμισθ-ί· αὐτόχειρ: αὐτοχειρ-ὶ (= με τα
 { ἴδια του τα χέρια)· ἐθέλων (γεν. ἐθέλοντ-ος):
 ἐθειλοντ-ί· ἀμάχητος: ἀμαχητ-ί· ἀγέλαστος:
 ἀγελαστ-ί· ἄπνευστος: ἀπνευστ-ὶ κ.ά.

-τὶ Από αναλογία προς τα τελευταία σχηματίζο-
 νται με παραγωγ. κατάλ. -τί: μέγας (μεγάλ-
 ου): επίρρ. μεγάλως και απ' αυτό μεγαλωσ-τί·
 νέος: επίρρ. νέως και απ' αυτό νεωσ-τί· ἔτσι
 και: ὀνομάζω: ὀνομασ-τί· ἑλληνίζω: ἑλληνισ-τί·
 βαρβαρίζω: βαρβαρισ-τί·

-εὶ ἄμαχος: ἀμαχ-εὶ· ἄσπονδος: ἀσπονδ-εὶ (= χωρίς
 σπονδές)· νήποινος (= ατιμώρητος): νηποιν-εὶ
 (= χωρίς τιμωρία)· πάνδημος: πανδημ-εὶ·

- ς άναμίσγω: (άναμίγ-ς) άναμίξ· έναλλάσσομαι:
(έναλλάγ-ς) έναλλάξ· από θέμα πυγ- (που απ’
αυτό πυγ-μή): (πύγ-ς) πύξ (= με γροθιές)· από
θ. λαγ-: (λάγ-ς) λάξ (= με κλοτσιές, πβ. λακτί-
ζω).

γ) Ποσοτικά

407. Τα ποσοτικά παράγωγα επιρρήματα σχηματίζονται από κλιτές λέξεις που φανερώνουν αριθμό ή ποσό. Αυτά έχουν παραγωγικές καταλήξεις -ς, -κίς, -άκίς:

- ς δύο (θ. δι-, πβ. δι-πλοῦς): δί-ς· τρεῖς, τρί-α: τρί-ς·
-κίς έπτά: έπτά-κίς· δέκα: δεκά-κίς·
-άκίς από αναλογία προς τα παραπάνω σχηματίζονται με παραγωγική κατάληξη -άκίς: πέντε: εντ-άκίς· έξ: έξ-άκίς κτλ.: πόσος: ποσ-άκίς· ὅσος: ὄσ-άκίς· πολὺς (πολλοῦ): πολλ-άκίς κ.ά.: πβ. § 212.

δ) Χρονικά

408. Τα χρονικά παράγωγα επιρρήματα σχηματίζονται από αντωνυμίες και έχουν την παραγωγική κατάληξη -τε: ἄλλος: ἄλλο-τε· ἕκαστος: ἕκαστο-τε· ὅς: ὅ-τε κ.ά.

34ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Προεισαγωγικές παρατηρήσεις για τη σύνθεση

409. Είδαμε (§ 374) ότι στη σύνθεση βασικό στοιχείο είναι το θέμα καθενός από τα συνθετικά μέρη από τα οποία σχηματίζονται οι σύνθετες λέξεις.

Ειδικότερα στη σύνθεση παρατηρούμε τα ακόλουθα:

1) Καθένα από τα δύο συνθετικά μέρη μπορεί να είναι κ λ ι τ ό ή ά κ λ ι τ ο μέρος του λόγου. Π.χ.

Πρώτο συνθετικό κ λ ι τ ό: (λόγος + γράφω) λογογράφος

Πρώτο συνθετικό ά κ λ ι τ ο: (ὑπὲρ + μέγεθος) ὑπερμεγέθης

Δεύτερο συνθετικό κ λ ι τ ό: (σὺν + γράφω) συγγράφω

Δεύτερο συνθετικό ά κ λ ι τ ο: (ὑπὲρ + ἄνω) ὑπεράνω.

2) Όταν το α΄ συνθετικό είναι όνομα πρωτόκλιτο ή δευτερόκλιτο, τότε ο χαρακτήρας του κανονικά αποβάλλεται εμπρός από το αρχικό φωνήεν του β΄ συνθετικού: (κιθάρα + ἄδω) κιθαρῳδός· (στρατός, θ. στρατο- + ἄρχω) στρατάρχης.

Αν όμως το β΄ συνθετικό άρχιζε άλλοτε από F ή σ, τότε ή φυλάγονται τα δύο φωνήεντα ή συναιρούνται ή αποβάλλεται το τελικό φωνήεν του α΄ συνθετικού. Π.χ.

α) φυλάγονται τα δύο φωνήεντα: (ἀγαθὸς + Φέργον, ἔργον) ἀγαθοεργός·

β) συναιρούνται: (κακὸς + Φέργον, ἔργον) κα-
κοῦργος· (ξίφος + Φέλκω) ξιφουλκός· (κληῖρο-ς + σέχω)
κληροῦχος·

γ) αποβάλλεται το τελικό φωνήεν του α' συνθ.:
(αίχμη + Φαλωτός, Φαλίσκομαι) αίχμ-άλωτος· (ήνία +
σέχω) ήνίοχος.

3) Όταν το αρχικό φωνήεν του β' συνθετικού εί-
ναι βραχύχρονο (ἄ, ε, ο), τότε κανονικά εκτείνεται:
(στρατὸς + ἄγω) στρατ-ηγός· (ἄρμα, γεν. ἄρματος +
ἐλαύνω) ἄρματ-ηλάτης· (λόχος + ἄγω) λοχ-ἄγός· (στε-
ρητ. α + ὀμαλός) ἀνώμαλος.

Δεν εκτείνεται όμως το αρχικό φωνήεν του β' συνθε-
τικού, αν εμπρός απ' αυτό υπήρχε άλλοτε F ή σ: (αίχμη
+ Φαλωτός - Φαλίσκομαι) αίχμάλωτος· (ήνία + σέχω) ήνίο-
χος. Επίσης δεν εκτείνεται, αν είναι θέσει μακρόχρονο:
(ναῦ-ς + ἄρχω) ναύ-αρχος· (αὐτὸς + ἀρκέω) αὐτ-ἀρκης.

Α' Πρώτο συνθετικό

1. Κλιτό ως πρώτο συνθετικό

α) Ουσιαστικό

410. Όταν το πρώτο συνθετικό είναι ο υ σ ι α σ τ ι -
κ ό, κανονικά μένει το θέμα του αμετάβλητο, ιδίως όταν
το ουσιαστικό είναι δευτερόκλιτο: (ἀγγελία + φέρω)
ἀγγελια-φόρος· (ἀγορά + νέμω) ἀγορα-νόμος· (νίκη +

φέρω) νικη-φόρος· (λόγος + γράφω) λογο-γράφος· (ξύ-
λον + κόπτω) ξυλο-κόπος· (λεώς + φέρω) λεω-φόρος·
(ναῦς + μάχομαι) ναυ-μάχος· (ἄστυ + γείτων) ἄστυ-
γείτων· (παῖς, γεν. παιδ-ὸς + ἄγω) παιδ-αγωγός· (σέλας
+ φέρω) σελασ-φόρος· (τέλος, θ. τελεσ- + φέρω) τελεσ-
φόρος κ.ά.

411. Πολλών όμως ουσιαστικών το θέμα μετασχηματίζεται:

1) Το θέμα πολλών πρωτόκλιτων και τριτόκλιτων ουσιαστικών μετασχηματίζεται και λήγει σε -ο από αναλογία προς τα δευτερόκλιτα: (ἄμαξα + πήγνυ-μι) ἄμαξο-πηγός· (ῦλη + τέμνω) ὕλο-τόμος· (ἄκτις, γεν. ἀκτῖν-ος + βάλλω, θ. βαλ-, βολ-) ἄκτινο-βόλος· (ἄνδριάς, γεν. ἀνδρι-άντ-ος + ποιῶ) ἀνδριαντο-ποιός· ἔτσι και: ἰχθυο-τρόφος, κρεο-φάγος, παιδο-νόμος κ.ά.

2) Το θέμα μερικών δευτερόκλιτων και τριτόκλιτων ουσιαστικών μετασχηματίζεται και λήγει σε -α ή -η από αναλογία προς τα πρωτόκλιτα: (βιβλίον + γράφω) βιβλια-γράφος· (ἔλαφος + βάλλω) ἐλαφη-βόλος· (θάνατος + φέρω) θανατη-φόρος· (λαμπάς, γεν. λαμπάδ-ος + φέρω) λαμπαδη-φόρος.

412. Όταν το α' συνθετικό είναι όνομα διπλόθεμο της γ' κλίσης σε -ις (γεν. -εως), παίρνεται το θέμα που λήγει σε -ι: λεξι-θήρας· ὄφι-ό-δηκτος· πολι-οῦχος· ταξι-αρχος· φυσι-ο-λόγος κ.ά.

413. Όταν το α' συνθετικό είναι ουδέτερο τριτόκλιτο σε -μα (γεν. -ματος), το θέμα ή μένει ολόκληρο ή αποβάλλει τους δύο τελευταίους φθόγγους -ατ-: (ἄρμα, ἄρματ-ος) ἄρματ-ηλάτης· αλλά: ἄρμ-άμαξα·

(αἷμα, αἵματ-ος) αἵματ-ο-σταγής· αλλά: αἴμ-ο-βόρος·
(σῶμα, σώματ-ος) σωματ-ο-φύλαξ· αλλά: σωμ-ασκῶ κ.ά.

414. Μερικά ουσιαστικά, όταν είναι πρώτα συνθετικά, παρουσιάζονται με διπλό ή τριπλό θέμα. Π.χ.

ὑδωρ α) ὑδατο-: ὑδατο-ειδής, ὑδατο-τροφής

β) ὑδρ(ο)-: ὑδρ-αγωγός, ὑδρο-πότης

φρέαρ α) φρεατ(ο)-: φρεατ-ορύκτης, φρεατο-τύμπανον
(= μαγκανοπήγαδο)

β) φρε-: φρε-άντλης, φρε-ωρύχος

μέλι α) μελιτο-: μελιτο-ειδής, μελιτο-πώλης

β) μελι-: μελί-γλωσσος, μελι-ηδής (= μέλι + ἡδύς)

πῦρ α) πυρ-: πυρ-φόρος

β) πυρο-: πυρο-ειδής, πυρό-μαντις

γ) πυρι-: πυρί-καυστος, πυρι-φλεγής (βλ. § 428)

γῆ α) γη-: γη-γενής, γή-λοφος, γή-πεδον

β) γεω-: γεω-γράφος, γεω-δαίτης (γῆ + δαίω),
γεώ-λοφος (= γήλοφος), γεω-μέτρης, γεωργός
(γῆ + Φέργον, ἔργον).

β) Επίθετο

415. Όταν το α' συνθετικό είναι επίθετο, κανονικά το σύνθετο σχηματίζεται από το θέμα του αρσενικού, ακόμη και αν το β' συνθετικό ή η όλη σύνθετη λέξη είναι γένους θηλυκού ή ουδετέρου: (ἄκρα + πόλις) ἀκρό-πολις· (θερμαῖ + πύλαι) Θερμο-πύλαι· (χίλια + τάλαντα) χιλιο-τάλαντος.

416. Όταν το α' συνθετικό είναι επίθετο διπλόθεμο της γ' κλίσης σε -υς (γεν.-εος), το σύνθετο σχηματίζεται

από το θέμα που λήγει σε -υ: βαρυ-άλγητος, βαρύ-θυμος, βραδύ-πους, δασύ-μαλλος, εύθύ-γραμμος, όξύ-θυμος, ταχύ-πτερος κ.ά.

417. α) Από τα κλιτά απόλυτα αριθμητικά επίθετα τα τέσσερα πρώτα, δηλ. τα είς, δύο, τρείς, τέσσαρες, ως πρώτα συνθετικά, γίνονται μον(ο)-, δι-, τρι-, τετρα-, ενώ τα λοιπά κρατούν το θέμα τους: μονό-χειρ, μονόφθαλμος, δι-ώβολον, τρί-μηνος, τετρά-πηχυς· διακοσιο-μέδιμνος, πεντακοσι-άρχης, χιλιο-τάλαντος κτλ.

β) Τα άκλιτα απόλυτα αριθμητικά επίθετα, ως πρώτα συνθετικά, ή μένουν αμετάβλητα (και παθαίνουν μόνο τις κανονικές φθογγικές παθήσεις) ή μετασχηματίζονται και λήγουν σε -α (κατά το έπτά, έννέα, δέκα, τριάκοντα κτλ.): πεντε-τάλαντος, πεντ-ώβολον, πενθ-ήμερον, έξ-έτης, όκτώ-πους (= που έχει μήκος, πλάτος ή ύψος οχτώ πόδια), είκοσί-πηχυς, έκατόγ-χειρ, έκατόμ-πους· αλλά και: πεντά-δραχμον, έξά-μηνος, όκτά-πους (= που έχει οχτώ πόδια), είκοσά-πηχυς, έκατοντα-ετής ή -έτης κτλ.

γ) Ρήμα

418. Όταν το α' συνθετικό είναι ρήμα, το σύνθετο σχηματίζεται από το ρηματικό θέμα ή από το χρονικό (κανονικά του ενεργητ. αορίστου ή του μέλλοντα). Το θέμα αυτό κατά τη σύνθεση:

α) μένει αμετάβλητο, αν το β' συνθετικό αρχίζει από φωνήεν: έχ-έγγυον, φθιν-όπωρον· ρίψ-ασπς, λειψ-ανδρία, σεισ-άχθεια, ραψ-ωδός·

β) μετασχηματίζεται και παίρνει το φωνήεν ε ή ι ή ο στο τέλος, αν το β´ συνθετικό αρχίζει από σύμφωνο: έχ-έ-φρων, έχ-έ-μυθος, χαιρ-έ-κακος· άρχ-ι-τέκτων, άνεξ-ί-κακος, μνησ-ί-κακος, κρυσ-ί-νους· μειξ-ο-βάρβαρος, στρεψ-ό-δικος, φυγ-ό-πονος.

419. Όταν το α´ συνθετικό είναι ρήμα συνηρημένο σε -έω, τότε εμπρός από φωνήεν ο χαρακτήρας του θέματος του αποβάλλεται, ενώ εμπρός από σύμφωνο, στη θέση του χαρακτήρα ε, το θέμα παίρνει το φωνήεν ο: (φιλέω -ῶ, θ. φιλε-): φιλ-άνθρωπος· αλλά: φιλό-τιμος (μισέω -ῶ, θ. μισε-): μισ-άνθρωπος· μισ-άνθρωπος· αλλά: μισο-τύραννος.

2. Άκλιτο ως πρώτο συνθετικό

α) Επίρρημα

420. Τα ε π ι ρ ρ ή μ α τ α ως πρώτα συνθετικά:

α) μένουν αμετάβλητα (ή παθαίνουν μόνο τις κανονικές φθογγικές μεταβολές):

(άγχι = κοντά) άγχί-αλος που είναι κοντά στη θάλασσα), άγχί-νους (= συνετός, μυαλωμένος)·

(άει = πάντοτε) άει-θαλής, άει-κίνητος, άεί-μνηστος·

(άνω, κάτω, χαμαί κτλ.) άνω-φερής, κατω-φερής, χαμαί-ζηλος, χαμ-ερπής·

(δίς, τρίς κτλ.) δισ-μύριοι, τρισ-μύριοι κτλ.

(εὔ = καλά) εὔ-γενής, εὔ-ελπιδ, εὔ-τυχής κτλ.

(πάλιν) παλιν-ωδία, παλιγ-γενεσία, παλίρ-ροια (βλ. § 70, 5 και § 68, 5)·

β) μετασχηματίζονται εμπρός από σύμφωνο και

λήγουν σε ε ή ι ή ο (από αναλογία προς τα κλιτά):
(ἄγχι) ἀγγέ-μαχος· (ὄψε) ὄψι-μαθής· (ὄπισθεν) ὀπισθό-
δομος· (δίχα) διχό-βουλος· (ὁμοῦ) ὁμο-γάστριος, ὁμό-
γλωττος, ὁμο-εθνής κτλ.

β) Πρόθεση

421. Οι κύριες προθέσεις ως πρώτα συνθετικά ή μένουν αμετάβλητες ή παθαίνουν τις κανονικές φθογγικές παθήσεις (έκθλιψη, συναίρεση, τροπή ή αποβολή συμφώνων κτλ.) και:

α) όταν το β' συνθετικό είναι ρήμα, έχουν κανονικά επιρρηματική σημασία: ἀν-άγω (= φέρνω επάνω), εἰς-άγω (= φέρνω μέσα), ἐξ-άγω (= φέρνω έξω), κατέρχομαι (= έρχομαι κάτω, κατεβαίνω), καθ-ορῶ (= βλέπω προς τα κάτω ή βλέπω καλά, καθαρά), συμ-μένω (= μένω μαζί), συ-ζῶ (= ζω μαζί)·

β) όταν το β' συνθετικό είναι όνομα, άλλοτε έχουν επιρρηματική σημασία, όπως ἀμφι-θάλασσοσ (= αυτός που έχει και από τα δύο μέρη θάλασσα), ὑπό-στεγος (= αυτός που βρίσκεται κάτω από στέγη), σύν-τροφος (σύν + τροφή) και άλλοτε έχουν απλή προθετική σημασία, όπως ἔν-δοξος (= «ὁ ἐν δόξῃ», φημισμένος), ἔλλογος (= «ὁ ἐν λόγῳ», λογικός), παρά-λογος (= «ὁ παρὰ λόγον», ο μη λογικός), ὑπό-δικος (= «ὁ ὑπὸ δίκην»).

γ) Αχώριστο μόριο

422. Τα αχώριστα μόρια όπως είδαμε (§ 370, 7), δε λέγονται ποτέ μόνα τους παρά συνηθίζονται

μόνο στη σύνθεση ως πρώτα συνθετικά και έχουν επιρρηματική σημασία (πβ. τα νεοελλ. ξε-: ξε-γράφω, ξε-κουράζω κτλ.).

423. Συνηθισμένα αχώριστα μόρια της αρχαίας είναι τα ακόλουθα:

α') Το στερητικό $\acute{\alpha}$ -, που σημαίνει στέρηση ή άρνηση εκείνου που δηλώνει το β' συνθετικό ($\acute{\alpha}$ -καρπος, $\acute{\alpha}$ -υλος, $\acute{\alpha}$ -γνωστος, $\acute{\alpha}$ -δηλος, $\acute{\alpha}$ -γραπτος).

Το στερητ. $\acute{\alpha}$ - εμπρός από φωνήεν συνήθως γίνεται $\acute{\alpha}$ ν- ($\acute{\alpha}$ ν-άξιος, $\acute{\alpha}$ ν-ανδρος, $\acute{\alpha}$ ν-ίκανος, $\acute{\alpha}$ ν-ώμαλος) ή μένει $\acute{\alpha}$ -, αν το β' συνθετικό άρχιζε άλλοτε από F ή σ ($\acute{\alpha}$ -φοπλος - $\acute{\alpha}$ -οπλος· $\acute{\alpha}$ -φόρατος - $\acute{\alpha}$ -όρατος· $\acute{\alpha}$ -φήττητος - $\acute{\alpha}$ -ήττητος· $\acute{\alpha}$ -φωρος - $\acute{\alpha}$ -ωρος· $\acute{\alpha}$ -συπνος - $\acute{\alpha}$ -υπνος· έτσι και με συναίρεση: $\acute{\alpha}$ κων από το $\acute{\alpha}$ -φέκων, $\acute{\alpha}$ -έκων· $\acute{\alpha}$ ργος από το $\acute{\alpha}$ -φεργός, $\acute{\alpha}$ -εργός).

β') Το επιτατικό $\acute{\alpha}$ -, που επιτείνει την έννοια του β' συνθετικού: ($\acute{\alpha}$ + τείνω) $\acute{\alpha}$ -τενής (= πολύ τεντωμένος)· ($\acute{\alpha}$ + θ. χαν- του $\acute{\alpha}$ -χαν-ον, αόρ. β' του χάσκω) $\acute{\alpha}$ -χαν-ής (= που χάσκει πολύ, πολύ ανοιχτός).

γ') Το αθροιστικό $\acute{\alpha}$ -, που σημαίνει άθροιση ή έχει την έννοια του “μαζί”· αυτό αρχικά είχε δασεία: $\acute{\alpha}$ -πας, $\acute{\alpha}$ -πλοῦς κτλ., αλλά η δασεία αποσιωπήθηκε πρώτα στις λέξεις που είχαν δασύπνοο σύμφωνο ($\acute{\alpha}$ -δελφός, $\acute{\alpha}$ -κόλουθος, κτλ.), και αργότερα από αναλογία και σε άλλες λέξεις.

δ') Το στερητικό νη-, που σημαίνει ό,τι και το στερητικό $\acute{\alpha}$ -, αλλά είναι πιο σπάνιο: (νη + ποινή) νήποινος, νηποινεῖ (= ατιμώρητα), νηνεμία (με συναίρεση από το νη + $\acute{\alpha}$ νεμος = έλλειψη ανέμων), νωδός (με συναίρ. από

το νη + όδοϋς = που δεν έχει δόντια)· νη-πενθής (= που δεν πενθεί).

ε΄) Τα επιτατικά άρι-, έρι-, ζα-, που σημαίνουν ό,τι και το επιτατικό ά-: άρι-δηλος (= πολύ φανερός), άρι-ζήλωτος (= πολύ ζηλωτός, αξιοζήλευτος), έρι-τιμος (= πολύτιμος), ζά-πλουτος (= πολύ πλούσιος).

ς΄) Το δυσ-, που έχει την έννοια του κακός, ή του δύσκολος (αντίθετο του εύ): δύσ-μορφος (= που έχει κακή μορφή, άσχημος), δυσ-τυχής (= κακότυχος), δύσ-βατος (= δυσκολοδιάβατος), δύσ-λυτος (= που λύνεται δύσκολα) κτλ.

ζ΄) Το ήμι- (από το οποίο το επίθετο ήμισυς = μισός): ήμι-θανής, ήμί-θεος κτλ.

B' Δεύτερο συνθετικό

1. Κλιτό ως δεύτερο συνθετικό

α) Ουσιαστικό

424. Όταν το β΄ συνθετικό είναι ο υ σ ι α σ τ ι κ ό, η σύνθετη λέξη μπορεί να είναι ή ουσιαστικό και αυτή (π.χ. έλληνο-ταμίας) ή επίθετο (π.χ. πολυ-μήχανος).

1) Όταν το β΄ συνθετικό είναι ουσιαστικό και η σύνθετη λέξη είναι και αυτή ουσιαστικό, τότε το β΄ συνθετικό συνήθως μένει αμετάβλητο: έλληνο-ταμίας, πρωτ-αγωνιστής, άρμ-άμαξα, κατα-δίκη· ήμί-θεος, τραγ-έλαφος, άμφι-θέατρον· ιερό-μαντις, χαμαι-λέων, άκρό-πολις.

2) Όταν το β' συνθετικό είναι ουσιαστικό και η σύνθετη λέξη είναι επίθετο, τότε το β' συνθετικό:

α) μένει αμετάβλητο, αν η σύνθετη λέξη παίρνει μορφή επιθέτου (δικατάληκτου ή μονοκατάληκτου):
ἀ-θάνατος, ἄ-καρπος, ἀ-χίτων, εὐ-δαίμων, εὐ-θυμος, πάν-δημος, πολύ-τροπος· ρίψ-ασπις, ἄ-παις, μακρό-χειρ κ.ά.

β) μετασχηματίζεται κατά τα δευτερόκλιτα επίθετα σε -ος ή -ιος ή κατά τα τριτόκλιτα σε -ης, -ων:

σε -ος, δικατάλ.: (ἡμέρα) ἐφ-ήμερος, (ἀρχή) ἄν-αρχος, (νεφέλη) ἀ-νέφελος, (αἷμα) ὄμ-αιμος, (σῶμα) ἀ-σώματος κ.ά.

σε -ιος: (θάλαττα) ἐπι-θαλάττιος, (φυλή) ἐμφύλιος, (οὐρανός) ἐπ-ουράνιος, (χθών, γεν. χθον-ός) ὑπο-χθόνιος, (νύξ) παννύχιος κ.ά.

σε -ης, γεν. -ους, δικατάλ.: (βάθος) ἀ-βαθής, (βάρος) ἀ-βαρής, ἰσο-βαρής, (πλάτος) ἀ-πλατής, ἰσοπλατής, (τέλος) εὐ-τελής, πολυ-τελής, (μέγεθος) εὐ-μεγέθης κ.ά.

σε -ων, γεν. -ονος, δικατάλ.: (γνώμη) εὐ-γνώμων, (μνήμη) ἀ-μνήμων, (κτῆμα) ἀκτήμων, (πρᾶγμα) ἀ-πράγμων, πολυ-πράγμων κ.ά.

β) Επίθετο

425. Το επίθετο ως β' συνθετικό μένει αμετάβλητο (γιατί η σύνθετη λέξη είναι και αυτή επίθετο με την ίδια κατάληξη): (βατός) ἄ-βατος, δύσ-βατος· (γνωστός) ἄ-γνωστός· (δῆλος) ἄ-δηλος, εὖ-δηλος· (θαυμαστός) ἄξιο-θαύμαστος· (ἴσος) ἄν-ισος· (καλός) πάγ-καλός· (μέγας) πάμ-μεγας· (ὀμαλός) ἄν-ώμαλος· (ποικίλος) πολυ-ποικίλος· (σοφός) πάν-σοφος· (συνήθης) ἄ-συνήθης κ.ά.

γ) Ρήμα

426. Όταν το β' συνθετικό είναι ρήμα, η σύνθετη λέξη μπορεί να είναι πάλι ρήμα, μπορεί όμως να είναι και όνομα ουσιαστικό ή επίθετο: (λέγω) προ-λέγω· (γράφω) λογο-γράφος· (σέβω) εὖ-σεβής.

1) Όταν η σύνθετη λέξη είναι ρήμα:

α) Το ρήμα ως β' συνθετικό μένει αμετάβλητο, μόνο αν το α' συνθετικό είναι πρόθεση:

(γράφω) ἄντι-γράφω, δια-γράφω, περι-γράφω, συγ-γράφω κτλ.

(τρέφω) ἄνα-τρέφω, δια-τρέφω, ἐκ-τρέφω, συν-τρέφω κτλ.

(ἴστημι) ἄν-ίστημι, ἄνθ-ίστημι, συν-ίστημι, ὑφ-ίστημι κτλ.

β) Αν α' συνθετικό είναι άλλο μέρος του λόγου εκτός από πρόθεση, τότε συνήθως δεν σχηματίζεται σύνθετο ρήμα, αλλά παρασύνθετο σε -έω από συγγενικό σύνθετο όνομα που φανερώνει το πρόσωπο που ενεργεί:

Πρόσωπο που ενεργεί:

σύνθ. όν. καλλιγράφος (από το καλός + γράφω) παρα-
σύνθ. ρ. καλλιγραφῶ·

σύνθ. όν. ζωγράφος (από το ζωός ή ζωή + γράφω) πα-
ρασύνθ. ρ. ζωγραφῶ·

σύνθ. όν. ναυμάχος (από το ναῦς + μάχομαι) παρα-
σύνθ. ρ. ναυμαχῶ·

σύνθ. όν. άσεβής (από το ά- στερ. + σέβω) παρασύνθ.
ρ. άσεβῶ κτλ. (πβ. § 430, α).

2) Όταν με ρήμα ως β' συνθετικό σχηματίζεται όνο-
μα (ουσιαστικό ή επίθετο), η σύνθετη λέξη (για να έχει
μορφή ονόματος) παίρνει τις καταλήξεις -ς, -ης (γεν.
-ου), -ος, -ης (γεν. -ους), -της, -τωρ:

-ς (θηρά-ω -ῶ) όρνιθο-θήρα-ς· (νικά-ω -ῶ) όλυμπιο-
νίκη-ς· (μετρέ-ω -ῶ) γεω-μέτρη-ς· (ώνέ-ομαι
-οὔμαι) τελ-ώνη-ς· (γιγνώ-σκ-ω) ά-γνώ-ς, γεν.
άγνώτ-ος

(= άγνωστος ή εκείνος που αγνοεί)· (θνήσκω,
θ. θνη-) ήμι-θνή-ς, γεν. ήμι-θνήτ-ος (= μισοπεθα-
μένος)· (φυλάττω, θ. φυλακ-, νυκτο-φύλακ-ς) νυ-
κτοφύλαξ κ.ά.

-ης α' κλίσι.: (άρχ-ω) κωμ-άρχ-ης, σχολ-άρχ-ης·
(δέψω = κατεργάζομαι· μέλλ. δέψω) βυρσο-
δέψ-ης· (πέτ-ομαι) ύψι-πέτ-ης κ.ά.

-ος β' κλίσι.: (γράφω) καλλι-γράφ-ος, λογο-γράφ-ος,
ζω-γράφ-ος (από το ζωός ή ζωή + γράφω)·
(άρχ-ω) γυμνασί-αρχ-ος, ταξι-αρχ-ος· (πήγ-νυ-μι)
ναυ-πηγ-ός κ.ά.

- ής γεν. -οῦς, επίθ. γ' κλίσι.: (μανθάνω, θ. μαθ-) ἄ-μαθ-ής, εὐ-μαθ-ής, πολυ-μαθ-ής· (πείθ-ομαι) ἄ-πειθ-ής, εὐ-πειθ-ής· (πίπτω, θ. πετ-) γονυ-πετ-ής· (σέβ-ω) ἄ-σεβ-ής, εὐ-σεβ-ής· (στάζω, θ. σταγ-) αἶμο-σταγ-ής ἢ αἵματο-σταγ-ής κ.ά.
- της α' κλίσι.: (δί-δωμι, θ. δο-) ἔργο-δό-της· (ἐλαύνω, θ. ἐλα-) ἄρματ-ηλά-της (βλ. § 409, 3), ἰχν-ηλά-της, στρατ-ηλά-της· (ἡγέ-ομαι -οῦμαι) ἀρχ-ηγέ-της· (τίθημι, θ. θε-) νομο-θέτης κ.ά.
- (τ)ωρ γεν. -τορος: (δαμάζω) παν-δαμά-τωρ· (κρατέ-ω -ῶ) θαλαττοκράτ-ωρ κ.ά.

2. Ἄκλιτο ως δεῦτερο συνθετικό

427. Λέξη ἀ κ λ ι τ η ως β' συνθετικό μένει αμετάβλητη:
 (ἄμα) σύν-αμα· (ἄνω) ὑπερ-άνω· (πάλαι) ἔκ-παλαι, πρό-παλαι· (εὐῖγε) ὑπέρ-ευγε· (δέκα) ἔν-δεκα κ.ά.

Γ' Νόθα σύνθετα

428. Νόθα σύνθετα λέγονται οι λέξεις που έχουν ως α' συνθετικό ακέραιη πτώση ονόματος και όχι απλό θέμα (βλ. § 374). Σ' αυτά το β' συνθετικό ἢ μένει αμετάβλητο ἢ αλλάζει ὅπως στα κανονικά σύνθετα. Π.χ. (νέα + πόλις) Νεά-πολις· (ναῦς, γεν. νεῶς + οἶκος) νεώσ-οικος (= σπίτι του πλοίου, τόπος όπου φυλάγονται τα πλοία,

νεώριο)· (Ἑλλης + πόντος) Ἑλλήσ-ποντος· (δόρυ, δοτ. δορὶ + κτητὸς) δορί-κτητος· (γαστήρ, δοτ. γαστρὶ + μάργος = ἀχόρταγος, ορμητικός) γαστρί-μαργος· (πᾶσι + γνωστὸς) πασί-γνωστος· (πῦρ, δοτ. πυρὶ + φλέγω) πυρι-φλεγής· (πυρὶ + πνέω) πυρί-πνους· (πᾶσι + φαίνομαι, θ. φαν-) πασι-φανής· (νοῦν + ἔχω) νουν-εχής· (φῶς + φέρω, θ. φερ- = φορ-) φωσ-φόρος· (δόρυ + φέρω) δορυ-φόρος· (ἢ ἔως = πρῶί + φέρω) ἔωσ-φόρος (= που φέρνει το πρῶί, το ἄστρο Αυγερινός) κ.ά.

Δ' Παρασύνθετα

429. Παρασύνθετα, ὅπως εἶδαμε (§ 378), εἶναι οἱ λέξεις που παράγονται ἀπὸ ἄλλες σύνθετες λέξεις. Π.χ. ἀπὸ τῆς σύνθετῆς λέξεως φιλό-νικος (φιλῶ + νίκη) παράγεται ἡ παρασύνθετῆς φιλονικέω -ῶ· ἀπὸ τῆς σύνθετῆς λέξεως εὐγενής παράγεται ἡ παρασύνθετῆς εὐγένεια κτλ. Ἀπὸ τῆς παρασύνθετῆς λέξεως σχηματίζονται νέες παράγωγες λέξεις με τῆς γνωστῆς παραγωγικῆς καταλήξεως (πβ. § 379, 2 καὶ 3):

(σῦκον + φαίνω, θ. φαν-, σύνθετο: συκο-φάν-της) παρασύνθετα: συκοφαντέω -ῶ καὶ συκοφαντία·

(εὖ + δαίμων, σύνθ. εὐ-δαίμων) παρασύνθ. εὐδαιμονέω -ῶ καὶ εὐδαιμονία κτλ.

430. Τα παρασύνθετα εἶναι συνήθως:

α) Ρήματα σε -έω ἢ καὶ ἄλλα: ἀπὸ τοῦ σύνθ. ἄ-σθεν-ῆς (στερητ. ἄ- + σθένος) παρασύνθ. ἀσθενέω -ῶ· ἔτσι καὶ: (ἄ-τυχής) ἀτυχῶ, (δυσ-τυχής) δυστυχῶ, (εὐτυχής) εὐτυχῶ· (δενδρο-τόμος) δενδροτομῶ, (εὐ-εργέτης)

εὐεργετῶ, (ζω-γράφος) ζωγραφῶ, (καλλι-γράφος) καλλιγραφῶ, (ναυ-μάχος) ναυμαχῶ, (νυκτο-φύλαξ) νυκτοφυλακῶ, (οἰκο-δόμος) οἰκοδομῶ, (ξιφο-μάχος) ξιφομαχῶ· (δυσ- + χεῖρ, θ. χερ- = δυσχερῆς) δυσχεραίνω, (ἄ-κόλαστος) ἀκολασταίνω, (ἄ-νόητος) ἀνοηταίνω κ.ά.
Πβ. § 426, 1, β.

β) Ουσιαστικά αφηρημένα ἢ ουσιαστικά που δηλώνουν πρόσωπο: (ἄ-μελής) ἀμέλεια· (δυσ-χερῆς) δυσχέρεια· (εὐ-γενής) εὐγένεια· (ἐφ-ίσταμαι) ἐπιστάτης· (προ-ίσταμαι) προστάτης· (προ-δίδωμι) προδότης· (ἄτακτος) ἀταξία· (ἀντι-γράφω) ἀντιγραφή, ἀντιγραφεύς· (ἀντι-λαμβάνομαι) ἀντίληψις, ἀντιλήπτωρ κ.ά.

γ) Επίθετα ρηματικά σε -τος ἢ -τέος ἢ και ἄλλα: (δια-βαίνω) διαβατός, διαβατέος· (ἀφ-αιρῶ) ἀφαιρετέος· (προ-τιμῶ) προτιμητέος· (ἐκ-λέγω) ἐκλεκτέος· (ἀπο-δέχομαι) ἀποδεκτέος· (ἀπο-δείκνυμι) ἀποδεικτέος· (ἀπο-δίδωμι) ἀποδοτέος· (δια-φαίνομαι) διαφανής· (ἐπι-φαίνομαι) ἐπιφανής· (προ-πίπτω) προπετής κ.ά.

431. Μερικά παρασύνθετα παράγονται ἀπὸ δύο ἢ περισσότερες λέξεις που συνήθως λέγονται μαζί και αποτελοῦν μία ἔννοια, ἀλλὰ δεν ενώνονται σε σύνθετη λέξη. Π.χ.

(Ἄρειος Πάγος) Ἄρεοπαγίτης (βλ. § 60, 2)· (παρὰ θάλασσαν) παραθαλάσσιος· (παρὰ ποταμὸν) παραποτάμιος· (Μεγάλη πόλις) Μεγαλοπολίτης· (ἀνὴρ [θ. ἀνδρ-] ἀγαθός) ἀνδραγαθία· (καλὸς κάγαθος) καλοκαγαθία· (ἐν χειρὶ [τίθημι]) ἐγχειρίζω, (κατὰ χώραν [τίθημι]) καταχωρίζω· (μετὰ χειρᾶς [ἔχω]) μεταχειρίζομαι· ([ὁ] ἀπὸ [τῶν] χειρῶν [τὸν] βίον [ἔχων]) ἀποχειροβίος κ.ά. (πβ. τα

νεοελλ.: Άγιος Τάφος - Αγιοταφίτης· Βόρεια Ήπειρος - Βορειοηπειρώτης· Ερυθρός Σταυρός - ερυθροσταυρίτης· δημόσιος υπάλληλος - δημοσιοϋπαλληλικός· έξω φρενών - εξωφρενικός κ.ά.).

Ε' Τονισμός των συνθέτων

432. Όπως είδαμε (§ 39, 5), στις σύνθετες λέξεις ο τόνος κανονικά ανεβαίνει ως την τελευταία συλλαβή του α' συνθετικού, αν το επιτρέπει η λήγουσα.

Αντίθετα με τον κανόνα:

1) Τα σύνθετα (και παρασύνθετα) ουσιαστικά σε -α, -η, -μος, -ευς, -της, -τηρ τονίζονται στη λήγουσα όπως και τα αντίστοιχα απλά: (φορά) μισθοφορά, έκδορά, προσλαλιά· (βολή) αποβολή, διακοπή, συγγραφή· (λογισμός) συλλογισμός, περισπασμός, συναγερμός· (βασιλεύς) αντιβασιλεύς, αρχιερεύς, διαβολεύς· (άγωνιστής) ανταγωνιστής, πρωταγωνιστής, συμμαθητής κ.ά.

2) Τα σύνθετα (και παρασύνθετα) επίθετα σε -ης (-ες) της γ' κλίσης που έχουν δεύτερο συνθετικό ρηματικό θέμα ή θέμα ουδετέρου σε -ος συνήθως τονίζονται στη λήγουσα: άμελής (-ές), έλλιπής, εύπρεπής, θεοφιλής, συμμιγής· εύγενής, εύειδής, άβαθής κ.ά.

Τονίζονται όμως στην παραλήγουσα όσα λήγουν σε -αντης, -αρκης, -ηθης, -ηρης, -μηκης, -ωδης, -μεγεθης: άν-άντης (= ανηφορικός), ουδέτ. άν-αντες (το β' συνθετικό άντα, επίρρ. = απέναντι, από την πρόθ. αντί)· έτσι και: κατάντης (= κατηφορικός), προσάντης (= που υψώνεται απέναντι)· αút-άρκης, ουδ. αút-αρκες· εύ-ήθης

(= ανόητος), ουδ. εϋ-ηθες· συν-ήθης, ουδ. σύν-ηθες·
ξιφ-ήρης, ουδ. -ήρες· ποδ-ήρης, ουδ. -ήρες· εϋ-μήκης,
ουδ. εϋ-μηκες· ούρανο-μήκης, ουδ. ούρανό-μηκες·
δυσ-ώδης, εϋ-ώδης, ουδ. -ῶδες· εϋ-μεγέθης, ουδ. εϋ-
μέγεθες. Επίσης τα επίθ. άν-αλήθης, φιλ-αλήθης, ουδ.
-άληθες κ.ά.

3) Τα παρασύνθετα επίθ. σε -ικός που παράγονται
από σύνθετα ρήματα τονίζονται στη λήγουσα, όπως και
τα απλά, και είναι τρικατάληκτα:

(ἀπο-δείκνυμι) ἀποδεικτικός, (ἐπι-τίθεμαι) ἐπιθετικός,
(προ-τρέπω) προτρεπτικός, (συμβουλεύω) συμβουλευ-
τικός κ.ά.

4) Από τα παρασύνθετα ρηματ. επίθ. σε -τος που
παράγονται από ρήματα με α' συνθετικό πρόθεση:

α) όσα σημαίνουν κάτι που μπορεί να γίνει τονίζο-
νται στη λήγουσα και είναι τρικατάληκτα: (ἀνέχομαι)
ἀνεκτός (= που μπορεί να τον ανεχτεί κανείς), (διαβαί-
νω) διαβατός, (διαλύω) διαλυτός, (ἐξαιρῶ) ἐξαιρετός
(= που μπορεί να εξαιρεθεί), (ἐπαινῶ) ἐπαινετός κ.ά.

β) όσα έχουν τη σημασία του παθητ. παρακειμένου
τονίζονται στην προπαραλήγουσα και είναι δικατάλη-
κτα: (διαλύω) διάλυτος, -ος, -ον (= διαλυμένος), (διαχέω)
διάχυτος, (ἐξαιρῶ) ἐξάαιρετος (= που έχει εξαιρεθεί, δια-
λεγμένος), (περιρρέω) περίρρυτος κ.ά.

5) Τα σύνθετα ρηματ. επίθ. σε -τος, με α' συνθετι-
κό αχώριστο μόριο ή άλλο μέρος του λόγου εκτός από
πρόθεση τονίζονται στην προπαραλήγουσα σύμφωνα
με το γενικό κανόνα για τον τονισμό των συνθέτων και

είναι δικατάληκτα: (ἄ- + βατὸς) ἄβατος, -ος, -ον, (δυσ- + βατὸς) δύσβατος, (ἡμι- + βρωτὸς) ἡμίβρωτος, (θεὸς + ἐλατὸς από το ἐλαύνω) θεήλατος, (αὐτὸς + κινητὸς) αὐτοκίνητος, (ἕτερος + κινητὸς) ἕτεροκίνητος κ.ά.

6) Τα παρασύνθετα ρηματικά επίθ. σε -τέος παράγονται από σύνθετα ρήματα με α' συνθετικό πρόθεση και φυλάγουν πάντα τον τόνο στην παραλήγουσα: (διαβαίνω) διαβατέος, (ἀπο-δείκνυμι) ἀποδεικτέος, (ἀποδίδωμι) ἀποδοτέος, (ἐπι-τρέπω) ἐπιτρεπτέον, (κατα-βάλλω) καταβλητέον, (καθ-αιρῶ) καθαιρετέον κτλ.

7) Από τα σύνθετα ονόμ. σε -ος της β' κλίσης, που το α' συνθετικό τους είναι θέμα ονόματος ή αντωνυμίας και το β' συνθετικό θέμα ρήματος:

α) όσα έχουν παθητική ή αμετάβατη σημασία προπαροξύνονται: αὐτό-γραφος (= που γράφτηκε απ' αυτόν τον ίδιο), πρωτό-τοκος (= που γεννήθηκε πρώτος), αὐτό-μολος (= που ήρθε ο ίδιος, μόνος του), ισό-ρροπος (= που ρέπει εξίσου και προς τα δύο μέρη) κ.ά.

β) όσα έχουν ενεργητ. μεταβατική σημασία προξύνονται, αν η παραλήγουσα είναι βραχύχρονη: λογο-γράφος (= που γράφει λόγους), λιθο-βόλος (= που ρίχνει πέτρες), οίνο-χόος (= που χύνει κρασί), πρωτοτόκος (= που γέννησε πρώτη φορά), σιτο-φάγος (= που τρώει σιτάρι) κ.ά.: οξύνονται όμως, αν η παραλήγουσα είναι φύσει ή θέσει μακρόχρονη: κυν-ηγός, ναυ-πηγός, στρατ-ηγός, παιδ-αγωγός, ἀργυρ-αμοιβός, ἵππο-βοσκός, ψυχο-πομπός κ.ά.

ΣΤ' Σημασία των συνθέτων

433. Τα σύνθετα κατά τη σημασία τους χωρίζονται σε προσδιοριστικά, αντικειμενικά, κτητικά και συνδετικά ή παρατακτικά.

α) Προσδιοριστικά σύνθετα

434. Προσδιοριστικά λέγονται τα σύνθετα που το πρώτο συνθετικό τους προσδιορίζει το δεύτερο. Όταν δηλ. το σύνθετο αναλυθεί κατά τη σημασία του, το α' συνθετικό γίνεται προσδιορισμός του δεύτερου, ή επιρρηματικός (καθαρός επιρρηματικός ή εμπρόθετος) ή προσδιορισμός σε πτώση γενική:

επιθ. προσδιορισμός: **ἀκρόπολις** (= **ἄκρα πόλις**), **πλαγίαυλος** (= **πλάγιος αὐλὸς**)

επιρρ. » **ὄψιμαθής** (= **ὁ ὄψὲ μαθῶν**), **παιλαιγενής** (= **ὁ πάλαι γενόμενος**)

εμπρόθ. » **ὄρεσίτροφος** (= **ὁ ἐν ὄρεσι τρεφόμενος**), **χειροποίητος** (= **ὁ διὰ χειρὸς πεποιημένος**)

προσδ. με γενική: **δημοκρατία** (= **δήμου κράτος**), **θεογονία** (= **θεῶν γένεσις**) κ.ά.

(πβ. τα νεοελλ.: **κοκκινόχωμα** = **κόκκινο χῶμα**· **κρυφομιλώ** = **μιλώ κρυφά**· **σιδερόφραχτος** = **φραγμένος με σίδηρα**· **νεροπότηρο** = **ποτήρι του νερού κτλ.**)

β) Αντικειμενικά σύνθετα

435. Αντικειμενικά λέγονται τα σύνθετα που, όταν αναλυθούν κατά τη σημασία τους, το ένα συνθετικό μέρος γίνεται αντικείμενο του άλλου:

ρίψασπις (= ὁ ρίπτων τὴν ἀσπίδα)· μισάνθρωπος (= ὁ μισῶν τοὺς ἀνθρώπους)· λογογράφος (= ὁ γράφων λόγους)· λιθοτόμος (= ὁ τέμνων λίθους) κ.ά. (Πβ. τα νεοελλ.: ωροδείκτης = που δείχνει την ώρα· μελισσοφάγος = πουλί που τρώει τις μέλισσες κτλ.).

γ) Κτητικά σύνθετα

436. Κτητικά σύνθετα λέγονται όσα φανερώνουν κτήση. Αυτά μπορούν να αναλυθούν στη μετοχή ἔχων (ή άλλη κατάλληλη) με αντικείμενο το β' συνθετικό και επιθετικό προσδιορισμό του το α' συνθετικό: μακρόχειρ (= ὁ ἔχων μακρὰς χεῖρας)· κακοδαίμων (= ὁ ἔχων κακὸν δαίμονα, κακὴν τύχην)· λευκόθριξ (= ὁ ἔχων λευκὰς τρίχας)· δίδραχμον, ενν. νόμισμα (= τὸ ἔχον τιμὴν δύο δραχμῶν)· πολύ-καρπος (= ὁ ἔχων, ὁ παράγων πολλοὺς καρποὺς) κ.ά.

(Πβ. τα νεοελλ.: ξανθομάλλης = εκείνος που έχει ξανθά μαλλιά· γαλανομάτης = εκείνος που έχει γαλανά μάτια κτλ.).

δ) Συνδεδετικά ή παρατακτικά σύνθετα

437. Συνδεδετικά ή παρατακτικά λέγονται τα σύνθετα που σημαίνουν ό,τι και τα συνθετικά τους μέρη ενωμένα

με το σύνδεσμο καί:

τραγ-έλαφος (τράγος καὶ ἔλαφος)· ἰατρό-μαντις (ἰατρὸς καὶ μάντις)· γλυκύ-πικρός (γλυκὺς καὶ πικρὸς)· λευκο-μέλας (λευκὸς καὶ μέλας) κ.ά.

35ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΛΛΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΛΕΞΕΩΝ

438. Είδαμε (§ 372) ὅτι οἱ περισσότερες λέξεις τῆς ἐλληνικῆς σχηματίστηκαν ἀπὸ ἄλλες με παραγωγή ἢ με σύνθεση, κατὰ τοὺς κανόνες που ἀναγράφονται στα δύο προηγούμενα κεφάλαια. Πολλές ὅμως λέξεις σχηματίστηκαν καὶ με δύο ἄλλους τρόπους που εἶναι: α) ἡ ονοματοποιία καὶ β) ἡ ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἴδους.

α) Ονοματοποιία

439. Ονοματοποιία λέγεται ὁ ἰδιαίτερος τρόπος σχηματισμοῦ λέξεων ἀπὸ μίμηση ὀρισμένων ἤχων. Π.χ. ἡ λ. δοῦπος δὲν σχηματίστηκε με παραγωγή ἢ με σύνθεση, παρὰ ἀπὸ μίμηση τοῦ ὑπόκωφου ἤχου δουπ- με προσθήκη τῆς κατάληξης -ος. Εἶναι δηλ., ὅπως λέγεται, λέξη πεποιημένη (φτιαγμένη). Ἡ λέξη που σχηματίζεται με τέτοιο τρόπο λέγεται **ονοματοποιημένη λέξη**. Ἐννοεῖται ὅτι ἀπὸ μια ονοματοποιημένη λέξη μποροῦν νὰ σχηματιστοῦν ἔπειτα νέες παράγωγες λέξεις με τὶς

γνωστές παραγωγικές καταλήξεις: δοῦπος: δουπ-έω -ῶ (ομηρ.).

440. Οι ονοματοποιημένες λέξεις είναι ονόματα ή ρήματα που σχηματίστηκαν:

α) Από μίμηση φυσικῶν ἤχων:

βόμβος (αρχικά για τον άνεμο = ἤχος εξακολουθητικός και υπόκωφος): βομβέω -ῶ·

βλύζω (για υγρά = αναπηδῶ, αναβλύζω): βλύσις, βλύσμα·

βρέμω (αρχικά για το κύμα = ηχώ με πάταγο): βρόμος (= ἤχος βροντερός, πάταγος)·

καχλάζω (για υγρά που βρίσκονται σε κίνηση, αναταραχή = κοχλάζω): κάχλασμα·

παφλάζω (αρχικά για τα κύματα = ηχώ με θόρυβο): πάφλασμα·

ρόθος (= ορμητικός ἤχος, πάταγος κυμάτων): ροθέω -ῶ (= βουίζω), ρόθιος (= εκείνος που ορμά με θόρυβο)·

ρόχθος (για κύματα που βρίσκονται σε αναταραχή = πάταγος, βοή): ροχθέω -ῶ· (πβ. τα νεοελλ.: πλατσαρίζω, μπουμπουνίζω, μπουμπουνητό κτλ.).

β) Από μίμηση ἤχου αντικειμένων που κάνουν κρότο ή ενεργειῶν που προκαλοῦν θόρυβο:

δοῦπος (= βαρῦς υπόκωφος ἤχος): δουπέω -ῶ· απ' αυτό και γδοῦπος, κυρίως στα σύνθετα, ὅπως το ποιητ. σύνθ. ἐρί-γδοπος (= που ηχεί βροντερά)·

κλαγγή (= ἤχος του τόξου, ὅταν εκτοξεύεται το βέλος): κλαγγάζω και κλαγγάνω, κλαγγώδης, κλαγγηδὼν (= με κλαγγή)·

κτύπος (= δυνατός ήχος, κρότος): κτυπέω -ῶ, κτύπημα κτλ.

σίζω (= βγάζω ήχο σαν σφύριγμα, όπως το καυτό μέταλλο όταν βυθίζεται σε κρύο νερό): σιγμός (= ήχος σαν σφύριγμα)

τρίζω (= παράγω ιδιαίτερο ήχο σαν τρίξιμο): τριγμός· τρώγω (= τρώγω κάτι σκληρό, κριτσανίζω): τρώκτης κτλ.

(Πβ. τα νεοελλ.: τραντάζω, τσακίζω, τσιτσιρίζω, κριτσανίζω κτλ.).

γ) Από μίμηση φωνών ή επιφωνημάτων του ανθρώπου:

αιάζω (= κράζω αίαῖ, θρηνώ)· ἀλαλάζω (= βγάζω την κραυγή ἀλαλαῖ που μ' αυτήν ἀρχιζαν τη μάχη): ἀλαλητός· ἐλελίζω (= βγάζω την πολεμική κραυγή ἐλελεῦ)· κα(γ)χάζω (= χαχανίζω, γελώ ηχηρά): κα(γ)χασμός· κιχλίζω (= γελώ προσποιητά): κιχλισμός· κραυγή (= δυνατή φωνή): κραυγάζω· οἰμώζω (= φωνάζω οἴμοι, θρηνώ): οἰμωγή κ.ά. (Πβ. § 403).

δ) Από μίμηση της φωνής των ζώων:

βαῦζω (για σκύλους = γαβγίζω· αλλά και για ανθρώπους = ουρλιάζω)· βληχάομαι -ῶμαι (γι' αρνιά και για γίδες = βελάζω), βληχή (= βέλασμα)· βρυχάομαι -ῶμαι (κυρίως για λιοντάρια), βρυχή, βρυχηθμός, βρύχημα (= άγρια φωνή, μούγκρισμα)· κακάβη (= η πέρδικα, που ονομάστηκε έτσι από τη φωνή της), κακαβίζω ή κακάζω (για τη φωνή της πέρδικας = κακαρίζω)· κοκκύζω (για την κραυγή του κούκου· κόκκυξ = ο κούκος)· κράζω (κυρίως για κοράκια, βατράχους κτλ. αλλά και για ανθρώπους)

κραυγάζω (για σκύλους, κοράκια κτλ. αλλά και για ανθρώπους = βγάζω δυνατή φωνή)· κρώζω (για το κοράκι, την κουρούνα και γι' άλλα πουλιά), κρωγμός (= κραυγή κορακιού ή κουρούνας)· πιπ(π)ίζω (για τα πουλιά)· τιτίζω (για τα πουλιά) κ.ά.

(Πβ. τα νεοελλ.: ζουζούνι, καρακάξα, κουκουβάγια κτλ., που ονομάστηκαν έτσι από τον ήχο της φωνής τους).

β) Αλλαγή του γραμματικού είδους

441. Πολλές φορές μια λέξη όχι μόνο μεταβάλλει την αρχική σημασία της, αλλά και μεταπηδά από ένα μέρος του λόγου σε άλλο. Π.χ. στην αρχαία γλώσσα η λ. τριήρης αρχικά ήταν επίθετο και λεγόταν μαζί με το ουσιαστικό ναῦς: τριήρης ναῦς (= πλοίο με τρεις σειρές κουπιά)· έπειτα με παράλειψη του ουσ. ναῦς η λ. τριήρης πήρε τη σημασία του ουσιαστικού. Έτσι και: ὁ έπιμελούμενος είναι μετοχή (με το άρθρο της), αλλά πολλές φορές στη φράση χρησιμοποιείται αντί για το επίθετο ὁ έπιμελής κτλ. (Πβ. στα νεοελλ.: τα επίθ. μηχανικός, εκπαιδευτικός, νομικός κτλ. σε ορισμένες περιπτώσεις παίρνουν σημασία ουσιαστικών και σημαίνουν πρόσωπα που ασκούν τα σχετικά επαγγέλματα· αντίθετα κάποτε μερικά ουσιαστικά χρησιμοποιούνται σαν επίθετα· π.χ. λιοντάρι = γενναίος, λαγός = δειλός κτλ.).

Στις περιπτώσεις αυτές έχουμε **αλλαγή του γραμματικού είδους**, που λέγεται και **καταχρηστική παραγωγή**.

Στην αρχαία ελληνική, όπως και στη νέα, η αλλαγή του γραμματικού είδους των λέξεων είναι πολύ συνηθισμένη:

α) **Κύρια ονόματα προσώπων** γίνονται από κοινά ουσιαστικά, επίθετα ή μετοχές: Γνάθων -ωνος (από το μεγεθυντικό γνάθων), Εύθύφρων -ονος (από το επίθ. εύθύφρων = αυτός που σκέφτεται σωστά), Θάλλων -ωνος (από τη μετοχή ενεστ. του ρ. θάλλω), Λύσων -ωνος (από τη μετοχή μέλλ. του ρ. λύω), Πείσων -ωνος (από τη μετοχή μέλλ. του ρ. πείθω) κ.ά. (πβ. τα νεοελλ. Δοντάς, Μαγουλάς, Στρατηγός, Λιανός, Καλούμενος) κτλ. Και με ανέβασμα ή κατέβασμα του τόνου: (φαιδρός) Φαῖδρος, (πυρρός) Πύρρος, (σιμός) Σῆμος, (δημοσθενής) Δημοσθένης, (ισοκρατής) Ἴσοκράτης, (πολυκρατής) Πολυκράτης, (περικλεής) Περικλέης -ῆς, (σωζόμενος) Σωζομενός, (ἀκούμενος) Ἀκουμενός κ.ά. (Πβ. τα νεοελλ.: σταυρός - Σταύρος· χοντρός - [Χόντρος] Χόνδρος κτλ.).

β) **Τοπωνυμίες** (γεωγραφικά ονόματα) γίνονται από κοινά ουσιαστικά ή επίθετα: Μαραθῶν (από το περιεκτικό μαραθῶν = τόπος που έχει πολλά μάραθα), Σικυῶν (από το περιεκτικό σικυῶν = τόπος όπου παράγονται πολλά αγγούρια· σικυὸς = αγγούρι), Κεραμεικὸς (από το επίθ. κεραμεικός). Ἔτσι και: Ἑλλάς, Κρόνιον, Ἄρτεμισιον, Θησεῖον, που αρχικώς ήταν επίθετα, έγιναν ἔπειτα ουσιαστικά από παράλειψη του αρχικού ουσιαστικού που συνόδευαν (Ἑλλάς γῆ ἢ χώρα, Κρόνιον ἱερόν) κτλ.

γ) Κοινά ουσιαστικά (προσηγορικά) γίνονται από επίθετα:

κεραμική, μαντική, πολεμική κτλ. (ενν. τέχνη)· θεωρικά, στρατιωτικά κτλ. (ενν. χρήματα)· νικητήρια, σωτήρια κτλ. (ενν. ιερά).

Επίσης ως ουσιαστικά χρησιμοποιούνται επίθετα και μετοχές με το άρθρο τους, που αρχικά ήταν επιθετικοί προσδιορισμοί ουσιαστικών που παραλείπονται: ὁ ἀγαθός, ὁ σοφός, ὁ πλούσιος κτλ. (ενν. ἄνθρωπος ἢ ἀνὴρ)· οἱ ἄριστοι, οἱ ὀλίγοι, οἱ πολλοὶ (ενν. πολῖται)· οἱ ζῶντες, οἱ τεθνεῶτες, οἱ προγεγεννημένοι, οἱ παρόντες, οἱ ἀπόντες (ενν. ἄνθρωποι)· ὁ λέγων (= ο ρήτορας), ὁ διώκων (= ο κατήγορος), ὁ φεύγων (= ο κατηγορούμενος), οἱ ἔχοντες (= οἱ πλούσιοι), ὁ νικῶν (= ο νικητής), ἡ εἰμαρμένη (= ἡ μοίρα), ἡ ἐπιούσα (= ἡ επόμενη μέρα), τὸ παρελθόν, τὸ παρόν, τὸ μέλλον, τὸ δέον, τὸ προσῆκον κ.ά.

Ἔτσι μερικά επίθετα και μερικές μετοχές έγιναν στο τέλος τέλεια ουσιαστικά: τριήρης, τετρήρης, πεντήρης (ενν. ναῦς), ὁ ἄρχων (= αρχηγός, κυβερνήτης), ἡ αἴθουσα (μετοχή του ρ. αἴθω = λάμπω: αυτή που λάμπει, ενν. στοά) κ.ά.

δ) Ως επίθετα χρησιμοποιούνται πολλές επιθετικές μετοχές (επιθετικοί προσδιορισμοί): ὁ λάμπων ἥλιος (= ὁ λαμπρὸς ἥλιος), ἡ εὐδαιμονοῦσα χώρα (= ἡ εὐδαίμων χώρα), τὸ ζέον ὕδωρ (= τὸ θερμὸν ὕδωρ), ὁ εὐδοκιμῶν ποιητής (= ὁ εὐδόκιμος ποιητής), οἱ εὐποροῦντες πολῖται (= οἱ εὐποροὶ πολῖται) κ.ά.

36ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΛΛΑΓΗ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

1. Κυριολεξία και μεταφορά

442. Οι λέξεις κάθε γλώσσας εκφράζουν γενικά ορισμένες έννοιες: άνθρωπος, γῆ, οὐρανός, καλός, κακός, ἔρχομαι, λέγω κτλ. (βλ. § 6 και § 27).

Αλλά πολλές φορές στην αρχαία ελληνική (όπως και στη νέα και σε άλλες γλώσσες) οι λέξεις δεν χρησιμοποιούνται στη μία μόνο, την αρχική (και βασική) σημασία τους με την οποία δηλώνεται ορισμένη έννοια· συχνά η βασική αυτή σημασία τους μεταφέρεται σε άλλες έννοιες. Έτσι π.χ. η αρχαία λέξη ῥεῦμα σήμαινε καθετί που ρέει, τρέχει, ιδίως για τα υγρά· αργότερα όμως η σημασία της μεταφέρθηκε και σε έννοιες νοητών πραγμάτων, και είπαν: τὸ τῆς τύχης ῥεῦμα μεταπίπτει ταχύ, για να δείξουν πόσο μοιάζει η τύχη των ανθρώπων με ένα ποτάμι που ολοένα κυλά, άρα αλλάζει, μεταβάλλεται. Η χρήση μιας λέξης στην αρχική, την κύρια σημασία της, λέγεται **κυριολεξία**, στην παραλλαγμένη σημασία της λέγεται **μεταφορά** ή **μεταφορική χρήση**.

443. Η μεταφορική χρήση των λέξεων, που δίνει στο λόγο εκφραστικότητα και ζωηρότητα, είναι συχνή στην αρχαία ελληνική. Έτσι, μεταφορικά χρησιμοποιούνται:

α) **Ουσιαστικά:** η λ. βλαστὸς σημαίνει κυριολεκτικά το νέο κλαδί ενός φυτού (βλαστάρι, κλωνάρι)· η ίδια λέξη μεταφορικά σημαίνει το τέκνο· η λ. ἔρκος (= φραγμός) λέγεται κυριολεκτικά για τον περίβολο της αυλής,

χρησιμοποιείται όμως μεταφορικά στις φράσεις ἔρκος ὀδόντων (= περίφραγμα που σχηματίζουν τα δόντια), ἔρκος πολεμιστῶν (= αμυντική παράταξη πολεμιστῶν).

Ἔτσι και: ποιμὴν (μτφ. = ηγεμόνας, άρχοντας), ἡμέρας βλέφαρον (αντί: ἡμέρας ὀφθαλμός, μτφ. = ἥλιος), λιμὴν (μτφ. = καταφυγή, καταφύγιο), κυβερνήτης (κυριολ. = κυβερνήτης πλοίου, πηδαλιούχος· μτφ. = άρχοντας που κυβερνά την πόλη), οἶστρος (κυριολ. = βοϊδόμυγα· μτφ. = καθετί που ερεθίζει, διέγερση), χειμῶν (κυριολ. = χειμώνας, κακοκαιρία· μτφ. = δυστυχία, συμφορά), ἔαρ (κυριολ. = άνοιξη· μτφ. = νεανική ηλικία), σκάφος (κυριολ. πλοίο· μτφ. «σκάφος της πόλεως» = πολιτεία) κ.ά.

β) Επίθετα: τείχη χαλκᾶ καὶ άδαμάντινα (= δυνατά), ὑγία χρυσῆ (= πολύτιμη), ἡμέρα χρυσῆ (= ηλιόλουστη), άνήρ σκληρὸς (= αυστηρός, πεισματάρης), μαλακὸς (= ἥπιος, πράος ή άτολμος, δειλός), θυμὸς σιδηροῦς (= ψυχή σκληρή, αλύγιστη), γέροντες πρίνινοι (= δυνατοί και ακμαίοι), ψιλὸς (κυριολ. για το έδαφος = άδεντρος· για ζώα = άτριχος· μτφ. = στερημένος από κάτι, ακάλυπτος· πβ. στρατιώτης ψιλὸς = ελαφρά οπλισμένος· ή ψυχή ψιλὴ οὔσα τοῦ σώματος = στερημένη από το σώμα, χωρίς το σώμα· νεκρὸς ψιλὸς = που δεν σκεπάστηκε με χώμα κτλ.), πτερόεις (κυριολ. = φτερωτός· μτφ. = ελαφρός, φευγαλέος) κ.ά.

γ) Ρήματα: δάκνω (κυριολ. = δαγκάνω· μτφ. = λυπώ), ὑφαίνω (κυριολ. ὑφαίνω ιστόν· μτφ. ὑφαίνω δόλον = παρασκευάζω δόλο, δολοπλοκώ), άνθῶ (κυριολ. για φυτά· μτφ. = ακμάζω), άναχαιτίζω (κυριολ. = σταμα-

τώ το άλογο κρατώντας το από τη χαίτη· μτφ. = σταματώ κάτι με τη δύναμή μου, συγκρατώ), στέγω (κυριολ. = στεγάζω, σκεπάζω· μτφ. = προστατεύω, υπερασπίζω), ήγοῦμαι (κυριολ. = προπορεύομαι· μτφ. = άρχω), λάμπω (κυριολ. = παρέχω φως, λαμποκοπώ· μτφ. = διακρίνομαι, διαπρέπω, π.χ. λάμπει ή άρετή, ή φαίνομαι φαιδρός, χαρούμενος, π.χ. φαιδρός λάμποντι μετώπῳ), πίνω (κυριολ. = πίνω νερό κτλ.· μτφ. ή γῆ πίνει τὸν ὄμβρον, ὁ λύχνος πίνει τὸ ἔλαιον κτλ.), πίπτω (κυριολ. = ρίχνομαι κάτω· μτφ. πίπτω ἐν μάχῃ = φονεύομαι· για τον άνεμο = κοπάζω· για ενέργεια = αποτυχαίνω) κ.ά.

δ) **Επιρρήματα**, κυρίως τροπικά, παράγωγα από επίθετα: ἀσθενῶς - βαρέως φέρω τι (= ελαφρά, λίγο - δύσκολα υποφέρω κάτι, δυσφορώ για κάτι), κούφως φέρω τι (= εύκολα υποφέρω κάτι, θεωρώ κάτι εύκολο), καινῶς λαλῶ (= μιλώ με νέο, παράδοξο τρόπο, παραδοξολογώ) κ.ά.

ε) **Προθέσεις**: ἀμφί (κυριολ. = και από τα δύο μέρη· μτφ. ἀμφί τὰ πεντήκοντα = περίπου, επάνω κάτω...), περί (κυριολ. = ολόγυρα· μτφ. περί μέσας νύκτας = περίπου, σχεδόν...), ἐπί (κυριολ. = επάνω· μτφ. ὁ ἐπὶ τῶν νεῶν = αυτός που έχει την επιστασία των πλοίων) κτλ.

2. Είδη μεταφοράς

444. Γενικά οι αλλαγές που παρουσιάζουν οι σημασίες των λέξεων με τη μεταφορική χρήση τους μπορούν να διαιρεθούν σε δύο κατηγορίες:

α) Το πλάτεμα της σημασίας, όταν αυτή από την αρχική έννοια στην οποία είχε αποδοθεί μια λέξη **επεκτείνεται** και σε άλλες, εξαιτίας κάποιας ομοιότητας με την πρώτη έννοια. Π.χ. η λ. κυβερνήτης, που λεγόταν αρχικά μόνο για τον κυβερνήτη του πλοίου, πήρε αργότερα **πλατύτερη** σημασία και σημαίνει και αυτόν που διοικεί την πόλη, το κράτος κτλ. Έτσι και η λ. άγκών, που αρχικά σήμαινε την καμπή του βραχίονα, χρησιμοποιήθηκε έπειτα με γενικότερη σημασία και για κάθε καμπή: άγκών τείχους κτλ. (Πβ. τα νεοελλ.: φύλλο, αρχικά φύλλο δέντρου, έπειτα μ' επέκταση της σημασίας: φύλλο χαρτιού, τετραδίου, βιβλίου, παραθύρου κτλ.).

β) Το στένεμα της σημασίας, όταν αυτή **περιορίζεται**· ενώ δηλαδή αρχικά η λέξη χρησιμοποιείται για πολλά όμοια πράγματα, συνηθίζεται έπειτα για ένα από τα όμοια πράγματα. Π.χ. η λ. ἄστυ με την αρχική της σημασία λέγεται για κάθε πόλη: τὸ ἄστυ Κορίνθου, Θήβης, Σούσων κτλ.· αργότερα όμως από τους Αττικούς χρησιμοποιείται ειδικά για την πόλη της Αθήνας (συχνά χωρίς άρθρο): ἕξ ἄστεως νῦν εἰς ἀγρὸν χωρῶμεν. Έτσι και η λ. ἰσθμὸς αρχικά λέγεται για κάθε ισθμό: ὁ ἰσθμὸς τῆς Παλλήνης, ὁ τῶν Λευκαδίων ἰσθμὸς κτλ.· αργότερα όμως χρησιμοποιείται η λέξη μόνη της (χωρίς προσδιορισμό) και σημαίνει ειδικά τον ισθμό της Κορίνθου: (Εὐρυβιάδης ἐβούλετο) πλεῖν ἐπὶ τὸν ἰσθμὸν κτλ. (Πβ. τα νεοελλ.: η πόλη = κάθε πόλη· έπειτα, ειδικά = η Κωνσταντινούπολη –και τότε γράφεται η Πόλη–, μοναχός = μόνος, απομονωμένος· έπειτα, ειδικά = καλόγερος κτλ.).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 4ου ΤΟΜΟΥ

	Σελ.
28ο Κεφ. Αόριστοι β' βαρύτονων ρημ. κατά τα ρ. σε -μι Με χαρακτήρα 1) η και ᾶ, 2) ᾱ και ἄ, 3) η και ε, 4) ω και ο, 5) ū και ũ	11
Παραδείγματα	12
29ο Κεφ. Άλλα ρήματα της β' συζυγίας σε -μι	
είμι, εἶμι	16
φημί	17
ἤμι, κεῖμαι, κάθημαι	19
οἶδα, δέδοικα ἢ δέδια	25
τέθνηκα, βέβηκα, ἔοικα, χρή, εἴμαρται.....	26
πέπρωται	27
30ό Κεφ. Ρήματα ανώμαλα, αποθετικά και απρόσωπα	
Α΄. Ρήματα ανώμαλα.....	28
1. Ρήματα ανώμαλα κατά το σχηματισμό των χρόνων	28
2. Ρήματα ανώμαλα κατά τη σημασία των χρόνων	32
Β΄. Ρήματα αποθετικά	34
Γ΄. Ρήματα απρόσωπα ἢ τριτοπρόσωπα	35

31ο Κεφ. Άκλιτα μέρη του λόγου

1. Επιρρήματα	36
Συσχετικά επιρρήματα	37
Πίνακας συσχετικών επιρρημάτων	38
2. Προθέσεις	40
3. Σύνδεσμοι	40
4. Επιφωνήματα	43
5. Μόρια	43
6. Άκλιτα με πολλαπλή σημασία	45

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟ

32ο Κεφ. Γενικά για την παραγωγή και τη σύνθεση	47
--	----

33ο Κεφ. Παραγωγή των λέξεων	49
------------------------------------	----

Προεισαγωγικές παρατηρήσεις για την παραγωγή	49
---	----

Α΄. Παράγωγα ουσιαστικά	50
α) Ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα	51
β) Ουσιαστικά παράγωγα από επίθετα	56
γ) Ουσιαστικά παράγωγα από άλλα ουσιαστικά	58
1. Υποκοριστικά	58
2. Μεγεθυντικά	60

3. Τοπικά	62
4. Περιεκτικά	62
5. Πατρωνυμικά	62
6. Γονεωνυμικά.....	64
7. Εθνικά.....	64
8. Παρώνυμα	67
Β΄. Παράγωγα επίθετα	68
α) Επίθετα παράγωγα από ρήματα	68
1. Κυρίως ρηματ. επίθετα	68
2. Άλλα επίθ. παράγωγα από ρήματα	70
β) Επίθετα παράγωγα από ονόματα	73
γ) Επίθετα παράγωγα από επιρρήματα	80
Γ΄. Παράγωγα ρήματα	80
α) Ρήματα παράγωγα από ονόματα	80
β) Ρήματα παράγωγα από άλλα ρήματα	84
γ) Ρήματα παράγωγα από επιρρήματα και επιφωνήματα	85
Δ΄. Παράγωγα επιρρήματα	86
α) Τοπικά.....	86
β) Τροπικά	88
γ) Ποσοτικά.....	90
δ) Χρονικά.....	90

34ο Κεφ. Σύνθεση των λέξεων

Προεισαγωγικές παρατηρήσεις για τη σύνθεση	91
--	----

Α΄. Πρώτο συνθετικό.....	92
1. Κλιτό ως πρώτο συνθετικό.....	92
α) Ουσιαστικό	92
β) Επίθετο	94
γ) Ρήμα.....	95
2. Άκλιτο ως πρώτο συνθετικό.....	96
α) Επίρρημα.....	96
β) Πρόθεση.....	97
γ) Αχώριστο μόριο.....	97
Β΄. Δεύτερο συνθετικό	
1. Κλιτό ως δεύτερο συνθετικό	99
α) Ουσιαστικό	99
β) Επίθετο	101
γ) Ρήμα.....	101
2. Άκλιτο ως δεύτερο συνθετικό.....	103
Γ΄. Νόθα σύνθετα	104
Δ΄. Παρασύνθετα.....	104
Ε΄. Τονισμός των συνθέτων	106
ΣΤ΄ Σημασία των συνθέτων.....	109
α) Προσδιοριστικά σύνθετα.....	109
β) Αντικειμενικά σύνθετα	110
γ) Κτητικά σύνθετα.....	110
δ) Συνδετικά ή παρατακτικά σύνθετα	110

35ο Κεφ. Άλλοι τρόποι σχηματισμού λέξεων

α) Ονοματοποιία	111
β) Αλλαγή του γραμματικού είδους	114

36ο Κεφ. Αλλαγή της σημασίας των λέξεων

1. Κυριολεξία και μεταφορά.....	117
2. Είδη μεταφοράς.....	119

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.